

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
HUKUK TARİHİ BİLİM DALI

**İSLAM AİLE HUKUKUNDA EVLİLİĞİN MALÎ HÜKÜMLERİ VE
MODERN HUKUKTAKİ DURUM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Hilal HANAY

Danışman
Prof. Dr. Ahmet BİLGİN

OCAK-2017

Kırıkkale

KABUL-ONAY

Prof. Dr. Ahmet BİLGİN danışmanlığında Hilal HANAY tarafından hazırlanan “İslam Aile Hukukunda Evliliğin Mali Hükümleri Ve Modern Hukuktaki Durum” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

18.01.2017

(İmza)

Prof. Dr. Ahmet BİLGİN (Başkan)

.....

[İmza]

Prof. Dr. Ramazan ÇAĞLAYAN

.....

[İmza]

Prof. Dr. Doğan SOYASLAN

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

Enstitü Müdürü

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum İslam Aile Hukukunda Evliliğin Mali Hükümleri Ve Modern Hukuktaki Durum adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

18.01.2017

Hilal HANAY

ÖN SÖZ

İslam hukuk sisteminin özellikle ceza, miras ve aile hukukuyla ilgili hükümlerinde dini-ahlaki ya da hukuki kurallar şeklinde rasyonel bir ayırım yapmak güçtür. Zira bu alanlardaki hükümler, din-ahlak ve hukuk bakımından iç içe geçmiş durumda olup ikili karakter özelliğine haizdir. Çalışmanın sınırını belirleyen evlenme akdinin de bu ikili yapısı, İslam hukuku kaynaklarının, Kur'an ve sünnet hükümlerinin incelenmesi neticesinde kolaylıkla ortaya çıkmaktadır. Hükümlerde yer alan haram, helal, günah, farz gibi kelimeler dini yahut ahlaki kavramlar olup ancak Şâri' tarafından belirlenebilir niteliktedir. Elbette bu kavramlar İslam hukuku sistemi içerisinde hukuki yaptırım olma özelliğini de beraberinde taşımaktadır. Çünkü hukuk, yaşadığı toplumun içtimai yapısına göre şekillenen bir müessesedir. Kanun hükmünde olan dini-ahlaki hükümlerin detayları, toplumun içtimai ve iktisadi gelişmelerini takiben, içtihatlarla zenginleştirilerek hukuki prensipler halini almıştır. Böylece din-ahlak kuralları "fıkıh" kavramıyla hukuki olma özelliğini kazanmıştır.

Çalışmanın konusu, İslam aile hukukunun evlilik birliğine bağladığı mali hükümler ile sınırlandırılmış olsa da önce evliliğin mahiyetinden, akabinde şahsi sonuçlarından bahsetmek konu bütünlüğü açısından faydalı olacaktır. İslam aile hukukunun nafaka ve mehir için düzenlemiş olduğu hükümlerin bu çalışma içerisinde bir bütün halinde incelenmesi çalışmanın ilk amacını oluşturmaktadır. Bununla birlikte bu çalışma, eski hukuk sistemimiz olan İslam hukukunun bir tek kaynakta incelenmesi hacmi itibariyle mümkün olmasa da hala yaşayan ve mükemmel olan bu sistemin, evlilik kurumunu meydana getiren taraflara öngördüğü hak ve sorumlulukların doğru anlaşılmasını ve mukayeseli şekilde öğrenilmesini amaç edinmiştir.

Faydalı olabilmek temennisi ile birlikte, tez çalışmasının esnasında karşılaştığım sorunlara çözüm bulmamda fikir ve önerileri ile yardımcı olan ve tezin şekillenmesi konusunda desteğini esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Ahmet BİLGİN'e teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak bu süreçte deneyimlerini benimle paylaşan en değerli öğretmenim babam, Bekir YILDIRIM'a, beni

gayretlendiren ve bana sabırla katlanan aileme ve eşim Murat HANAY'a minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

ÖZET

Hanay, Hilal, “İslam Aile Hukukunda Evliliğin Malî Hükümleri Ve Modern Hukuktaki Durum”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2017.

İslam aile hukukunun nikâh akdine bağladığı şahsi ve mali sonuçların, aynı hukuk sistemi içerisindeki durumunun incelenmesi ve Türk Medeni Kanunu ile mukayese edilmesi amacıyla yazılan tez çalışması, toplumun temeli olan aile yapısı içerisinde, taraflara haklar tanıyarak ödevler yükleyen evlilik birliğinin mahiyetine değinmiştir. Hak ve ödevlerin hem İslam hukuku hem günümüz hukuku bağlamındaki niteliğine yer vererek konuyu bir bütün halinde incelemeye çalışan bu çalışma, özellikle mali nitelikte olan nafaka ve mehrin tanımını yaparak bu kavramları hukuki kaynak, konu, kapsam ve bağlandığı sonuç bakımından ele almıştır.

Bu çalışma neticesinde ilk olarak İslam hukukunun hukuki düzenlemeleri olan Kur'an, sünnet ve içtihatlar ile niteliği belirlenen nikâh akdinin, medeni hukuk anlamında bir medeni evlenme özelliği taşıdığı sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda şekil ve şartları fıkıh ile belirlenen nikâh akdinin dini nitelikte olmadığı, bünyesinde yer almayan dini vasıfların, kamu düzeni düşüncesiyle bu akde yüklenmiş olduğu tespit edilmiştir.

İslam aile hukuku kapsamında evliliğin şahsi ve mali nitelikteki hükümleri incelendiğinde ‘kocanın üstünlüğü’ ifadesinin eksik hatta doğru olmayan yorumlarının İslam hukuku ruhu ile uyuşmadığı anlaşılmıştır. Kadın ya da kocanın yaratılış itibariyle sahip oldukları farklı özellikler ya da yaşayan toplumun sosyal yapısı her iki tarafı da üstün hale getirebilecek durumdadır. Özellikle nafaka ve mehir gibi mali yükümlülüklerden kocanın sorumlu tutulması ve aile reisi olma vasfı insanı, kadına tanınan hakların yeterli seviyede olmadığı ve kadından beklenen görevlerin sayısının fazlaca olduğu fikrine götürse de İslam'ın kadın-erkek eşitliğini esas alan bir sistem olduğu öğrenilmiştir. Nikâh akdinin şahsi ve mali sonuçlarından her birinin Türk Medeni Kanunu'nda karşılığının olmadığı tespit edilmiş, mukayese edilebilecek olanların sayıca az olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Aile, Nikâh, Şahsi Hak Ve Ödev, Nafaka, Mehir,
Medeni Hukuk

ABSTRACT

Hanay, Hilal, “Financial Provisions of Marriage in Islamic Family Law and Their Application in Modern Law”, Post Graduate Thesis, Kırıkkale, 2017.

This graduation thesis, which has been penned to study the personal and financial terms concerning the marriage contract in the Islamic Family Law and the implementation of them in the same legal system and to compare them with those in the Turkish Civil Code, deals with the legal nature of marriage union – in the family which is the basis of a society- , which both bestows the parties some rights and assigns them certain duties. This work, which tries to scrutinize the subject matter as a whole by taking into consideration the characteristics of the rights and duties within the context of both the Islamic Law and the Modern law, especially defines the alimony and the bride price that bear fiscal nature and tackles these concepts in terms of legal resources, subject matter and contents and bounding results.

As a result of this thesis it has primarily concluded that the marriage contract, the legal nature of which is designated by the Qur’an, the traditions and judicial decisions – the legal legislations in the Islamic Law – has the characteristics of a civil marriage in within the framework of civil law. Meanwhile it has been confirmed that the marriage contract, the configurations and terms of which have been designated by Islamic law, is not of a religious aspect but certain non-included religious characteristics have been attached to this contract in contemplation of public order.

Upon through examination of personal and fiscal provisions of marriage within the framework of the Islamic Law, it has been found out that the statement “superiority of the husband” is imperfect and some incorrect implications are not coherent with the Islamic legal spirit. Different innate qualities of a woman or a man or the organismal social structure of the relevant community may have the probability to make one party superior to the other or vice versa. Although the fact that the husband is responsible for especially the fiscal obligations such as alimony and bride price and he has the feature of the family head forces one to have the opinion that the rights assigned to women are not at desired level and the duties expected from

women are excessive, it has been realised that Islam is a system which substantiates gender equality. It has been confirmed that very few personal and fiscal obligations of the marriage contract have equivalents and could be comparable in the Turkish Civil Code.

Key Words: Islamic Law, Family, Marriage Contract, Personal Rights and Duties, Alimony, Bride Price, Civil Code

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

b.	: Bin
Bk.	: Bakımız
Bs.	: Baskı
C.	: Cilt
Ç. Ü.	: Çukurova Üniversitesi
DIA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
HAK.	: Hukuk-1 Aile Kararnamesi
Hız.	: Hazreti
m.	: Madde
s.	: Sayfa
S	: Sayı
TMK.	: Türk Medeni Kanunu
v.d.	: Ve Diğerleri
Y.	: Yıl

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	İ
ÖZET	İİİ
ABSTRACT.....	V
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	Vİİ
İÇİNDEKİLER	Vİİİ
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

İSLAM AİLE HUKUKUNA GÖRE EVLİLİĞİN HÜKÜMLERİ

I. EVLİLİĞİN MAHİYETİ	4
II. EVLİLİĞİN TARAFLAR İLE İLGİLİ HÜKÜMLERİ	8
A. Kocanın Hak ve Ödevleri	8
1. Kocanın Hakları	8
a. Müşterek İkametgâhı Belirleme Hakkı.....	8
b. Kadının Ortak Meskenden Çıkışını Kontrol Etme Hakkı	9
c. Kadının Eve Ziyaretçi Kabulünü Yasaklama Hakkı	11
d. Kadını Seyahate Götürme Hakkı.....	12
e. Tedip Etme Hakkı.....	12
2. Kocanın Ödevleri	14
a. İyi Muamele.....	14

b. Adaletli Davranma	15
c. Zifafı Gerçekleştirme.....	21
d. Birlikte Oturma.....	23
e. Evlilik Birliğinin İdare ve Temsili.....	24
B. Kadının Hak ve Ödevleri	25
1. Kadının Hakları.....	25
a. İyi Muamele Görme Hakkı.....	25
b. Adaletin Sağlanması İsteme Hakkı	25
c. Kocanın Cinsel Yönlerinden Yararlanma Hakkı.....	26
d. Kadının Hısımlarını Ziyaret Hakkı.....	26
e. Kadının Eve Ziyaretçi Kabul Etme Hakkı.....	26
f. Birlikte Oturmayı İsteme Hakkı.....	27
2. Kadının Ödevleri.....	27
a. Evlilik Birliği Bağlamında İtaat	27
b. Sadakat Ödevi.....	30
c. Evlilik Birliğini Ve Kocanın Malını Koruma Ödevi	31
III. EVLİLİĞİN MALİ HÜKÜMLERİ	32
A. Mülkiyet Bakımından	33
B. Tasarruf Bakımından.....	35
C. Yönetim Bakımından	37
D. Diğer Mali Hükümler.....	38

2. BÖLÜM

NAFAKA

I. NAFAKANIN TANIMI VE MAHİYETİ	39
II. NAFAKANIN DAYANDIĞI DELİLLER	40
A. Kitap.....	40
B. Sünnet.....	41
C. İcma.....	42
D. Kıyas	43
III. NAFKA BORÇLUSU VE ALACAKLISI.....	44
A. Evlilik Nafkasının Borçlusu	44
B. Evlilik Nafkasının Alacaklısı	45
IV. NAFKANIN BORÇ OLMASININ SEBEBİ.....	45
V. NAFKA HAKKININ ŞARTLARI.....	46
A. Evlilik Akdinin Sahih Olması.....	46
B. Kadının Kendisini Kocasına Teslim Etmesi	47
C. Kocanın Alıkoyma Hakkının Ortadan Kalkmaması	48
D. Kocanın Taşınması Gereken Şartlar	50
1. Akıllı olmak	50
2. Baliğ Olmak	51
3. Nafakayı Karşılacak Mali Güce Sahip Olmak	51
E. Nafakanın Takdiri	52

VI. NAFAKANIN KAPSAMI	53
A. İaşe	53
B. Giyim Masrafları	55
C. İbâte	56
D. Hizmetleri Karşılama Masrafları	59
E. Tedavi Masrafları	62
F. Temizlik Ve Bakım Masrafları	62
VII. NAFKADAN DOĞAN BORCUN HUKUKİ ÖZELLİKLERİ.....	63
A. Nafakanın Alacak Hükümlerine Tabi Olması	63
B. Nafakanın İmtiyazlı Bir Alacak Olması.....	63
C. Nafakanın Haczedilemezliği	63
D. Nafakanın, Alacaklının Rızası Dışında Takas Edilememesi	63
E. Nafakadan Feragat Edilememesi.....	64
VIII. NAFKA İÇİN KEFİL İSTEME DURUMU	65
IX. GAİB KOCANIN NAFKA SORUMLULUĞU	65
X. İDDET DÖNEMİNDEKİ NAFKA YÜKÜMLÜLÜĞÜ	68
A. Hamile Olmayan Kadının Nafkası	68
1. Boşanma İddetinde Nafaka	68
a) Ric’i Talakta Nafaka	69
b) Bâin Talakta Nafaka.....	69
2. Fesih İddetinde Nafaka	70

3.Ölüm İddetinde Nafaka	70
B. Hamile Kadının Nafakası	70
XI. GÜNÜMÜZDEKİ UYGULAMA	72

3. BÖLÜM

MEHİR

I. MEHRİN TANIMI VE HUKUKİ MAHİYETİ.....	75
II. MEHRİN DAYANDIĞI DELİLLER	77
A. Kitap.....	77
B. Sünnet.....	80
C. İcma.....	81
D. Kıyas	81
III. MEHRİN KONUSU VE MİKTARI	81
A. Mehrin Konusu	81
B. Mehrin Miktarı	83
1. Mehrin Alt Sınırı	83
2. Mehrin Üst Sınırı	85
IV. MEHRİN ÇEŞİTLERİ	86
A. Ödeme Zamanı Bakımından Mehir Çeşitleri.....	86
1. Mehr-i Muaccel.....	86
2. Mehr-i Müeccel.....	87
B. Miktarına Göre Mehir Çeşitleri.....	87

1. Mehr-i Müsemma.....	87
2. Mehr-i Misil	88
a. Mehr-i Mislin Belirlenmesi	88
b. Mehr-i Misil Gerektiren Durumlar	90
C. Şarta Bağlı Mehir	91
D. Muvazaalı Mehir	93
V. MEHRİN KESİNLEŞMESİ VE DEĞİŞMESİ	93
A. Mehrin Tamamının Kesinleştiği Durumlar.....	94
1. Zifaf.....	94
2. Eşlerden Birinin Ölümü	94
3. Sahih Olan Halvet	95
4. Zifafsız Olarak Kocanın Evinde Belli Bir Süre Kalmak.....	96
5. Ölüm Hastalığı Sırasında Yapılan Boşama.....	96
B. Mehrin Yarısını Veya Tamamını Ortadan Kaldıran Durumlar.....	97
1. Mehrin Yarısını Ortadan Kaldıran Haller	97
2. Mehrin Tamamını Ortadan Kaldıran Haller.....	98
VI. MEHİRDE MEYDANA GELEN ARTIŞ, HASAR VE EKSİKLİK.....	100
A. Mehirde Meydana Gelen Artış	100
1. Teslim Öncesinde Oluşan Artış	100
2. Teslim Sonrasında Oluşan Artış.....	102
B. Mehirdeki Hasar Ve Eksiklik.....	103

VII. MEHRE KEFİL İSTEME DURUMU.....	105
VIII. MEHRİN ÖDENMEMESİNİN SONUÇLARI	107
IX. MEHRE İLİŞKİN İHTİLAFLAR	108
A. Mehrin Belirlenmesinde İhtilaf.....	108
B. Mehrin Miktarında İhtilaf	109
C. Mehrin Tesliminde İhtilaf	111
X. CİHAZ/ÇEYİZ	112
XI. GÜNÜMÜZDEKİ UYGULAMA.....	114
SONUÇ.....	116
KAYNAKÇA.....	119

GİRİŞ

Aile düzenine geçişi ifade eden nikâh akdi, kuruluşu ve şartlarına dair hukuki düzenlemeler bakımından fıkhîta önemli bir yere sahiptir. Evlilik müessesesi, kendisini oluşturan akdin şartları, toplum yapısına göre değişse de ortak bir kavram olarak yerini almış ve önemsenmiştir. İslam hukuk sisteminin bu müessese ile ilgili ayrıntılı olarak koyduğu birçok emredici ve düzenleyici kural, aile hukukuna verdiği ehemmiyeti gözler önüne sermiştir. Hukuki, dini ve ahlaki boyutu ile çok yönlü olma özelliğine sahip olan ve küçük bir toplum özelliği gösteren aile, kadın ile erkeğin birlikteliğini ifade etmektedir. İşte bu birliktelik evlilik birliği adını alır. Evlilik birliği taraflara birtakım haklar tanıyarak ödevler yüklemektedir. Birliğin amacına uygun olarak devam edebilmesi için eşlerin haklarını kullanmada hırslı, sorumluluklarını yerine getirmede gayretli olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde bazı yaptırımların uygulanması gündeme gelecektir. Tez çalışmasının esas konusu da hak ve ödevlerin kapsamını fıkîh yönü ile inceleyerek günümüz hukuku ile kısaca karşılaştırmaktır.

Evlilik müessesesinin mali nitelikteki sonuçlarının, İslam hukuku yönünün incelenerek Türk Medeni Kanunu'nun yürürlükte olan hükümlerinde karşılığının olup olmadığını sorgulamak bu çalışma kapsamında cevaplandırılacak asıl mesele olarak ele alınmış olsa da şahsi olan hak ve ödevlerin İslam hukuku kaynakları ile tanıtılarak günümüz hukukundaki yerine değinmek, bu çalışmaya bütünlük sağlayacaktır. Bu amaçla çalışmamızda usul olarak literatür inceleme ve disiplinler arası karşılaştırma yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmamızın konusu, bir bakıma alan taraması olduğu için İslam aile hukukuna ait müstakil eserler ile meşhur olan mezheplerin içtihatları taranarak, İslam hukuku bütünlüğü içerisinde öncelikle evliliğin şahsi hükümleri, akabinde nafaka ve mehrin ana ilkeleri ve kuralları temellendirilmeye çalışılacaktır.

İslam hukuku anlamındaki nikâh akdinin satım sözleşmesi ya da dini sözleşme olduğu noktasındaki tartışmalar, bu akdin hukuki niteliğinin araştırılmasını zorunlu hale getirmiştir. Ancak tez çalışmasında bu konuya kısaca değinilerek, mesele zaruri görülen açıklamalarla neticelendirilecektir.

Çalışmamızın asıl konusu olan nafaka ve mehre geçişi kolaylaştırmak amacıyla evlilik birliğinin, tarafların malvarlıkları üzerindeki mülkiyet, tasarruf ve yönetim haklarına etkilerinin açıklığa kavuşturulması gerekli görülmüştür. Bu nedenle İslam hukuku mal rejimi olan mal ayrılığı rejimi açıklanacak, Türk Medeni Kanunu mal rejimleri hükümlerinden karşılaştırmalar yapılacaktır. Günümüz hukuku mal rejimleri kapsam itibarıyla geniş bir hacme sahip olduğu için bu çalışmada genel hatları ile ele alınacaktır.

Evlilik nikâh akdi ile başlar. Böylece akit taraflarının hak ve ödevleri de işlerlik kazanır. Kocanın üstünlüğü ve aile reisi vasfı ile hak ve ödevlerin dağılımında eşitlik prensibinden bahsedilemeyeceği yönündeki inancın İslam anlayışı ile uyuşmadığının tespit edilmesi önemlidir. Aynı zamanda günümüz toplumunda bir yer işgal eden bu konunun, Türk Medeni Kanunu ile arasındaki benzer ve farklı olan hükümlerinin ele alınması da çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Tez çalışması üç bölümden oluşmakta olup ilk bölümünde öncelikle nikâh akdinin tanımı ve mahiyeti hakkında bilgi verilecektir. Özellikle nikâh akdinin hukuki niteliğinden bahsedilerek İslam'ın yumuşak karnı olarak tabir edilen çok evlilik konusunun önemli noktaları vurgulanacaktır. Bu bölümde yer alan bir diğer konu evlilik birliğinin şahsi sonuçlarıdır. İslam hukukunun her alanında olduğu gibi aile hukuku alanında da asli kaynaklardan yola çıkarak sistematik bir inceleme yapmak zordur. Zira evlilik birliğinin karı ve kocaya tanımış olduğu şahsi ve mali haklar ve yüklediği sorumluluklar bir bütün halinde düzenlenmemiştir. Dolayısıyla bu konu önce Kur'an-ı Kerim'in Nisa ve Nur sureleri ve sünnet ışığında ele alınacak ve dört meşhur mezhebin görüşleri ile detaylandırılacaktır. Ayrıca farklı mezheplere yer yer değinilecektir. Akabinde evliliğin şahsi ve mali sonuçlarını modern hukuka uygun bir sistem içinde ele almış olan İslam hukukçularının eserleri incelenerek Türk Medeni Kanunu'nun aile hukuku kitabı içerisinde yer alan "evliliğin genel hükümleri" ve "mal rejimleri" maddelerinden ve bu konuda yazılmış ana kaynaklardan istifade edilerek bazı değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Tezin ikinci bölümünde evlilik müessesesinin mali sonuçlarından olan ve Kur'an-ı Kerim'in Nisa, Bakara ve Talak surelerinde düzenlenen nafaka

yükümlülüğü açıklanmaya çalışılacaktır. Tezin asıl konularından olan evlilik ve iddet nafakası kavramları İslam hukuku kaynakları esas alınarak incelenecek ve bu konuların Türk Medeni Kanunu'ndaki yerinin tespiti için değerlendirmeler yapılacaktır.

Tez çalışmasının üçüncü ve son bölümünde yer alan evliliğin diğer mali sonucu olan mehir Ahzab, Bakara, Nisa ve Nur sureleri içerisinde anlatılmıştır. Çalışmanın diğer esaslı konusu olan mehrin hukuki niteliği konusundaki ihtilafli görüşlere yer verilerek fıkhi yönü derinlemesine incelenecektir. Son olarak mehrin, toplumumuzun eski ve yeni hukuk sistemleri dâhilindeki bazı uygulamaları ile mukayesesi yapılarak yanlış kanaatlerin varlığı hakkında bilgi verilecektir.

1. BÖLÜM

İSLAM AİLE HUKUKUNA GÖRE EVLİLİĞİN HÜKÜMLERİ

I. EVLİLİĞİN MAHİYETİ

İslam hukukunda evlenme nikâh kelimesi ile ifade edilmektedir. Nikâhın lügat anlamı cinsi yakınlık, birleştirme, bir araya toplama; mecaz anlamı ise evlenme akdine karşılık gelmektedir. Zira evlenme akdi cinsel ilişki için de yapılmaktadır¹. Nikâh kelimesinin şer'i anlamı üzerinde ise farklı görüşler mevcuttur. Hanefi mezhebine göre nikâh, hakikatte cinsel teması, mecazen ise evlenme akdini ifade eder². Kitap ve sünnette erkeğin nikâhlanmasından bahsediliyorsa bu cinsel ilişki anlamına gelmekte iken kadın için kullanılan nikâh kelimesi evlenme akdini ifade etmektedir. Çünkü cinsel temas kadının tek başına yapabileceği bir fiil değildir³. Şafii, Maliki ve Hanbeli mezhebinin çoğunluğuna göre ise nikâh hakikatte evlenme akdi, mecazen ise cinsel temas anlamına gelmektedir⁴. Nikâhın fıkhi anlamı ise kocanın kadının bedeninden yararlanmasıdır⁵.

¹ İbrahim Halebi, *Mevkufat: Mülteka Tercümesi*, Şerheden: Mehmed Mevkufati, Sadeleştiren: Ahmed Davudoğlu, Sağlam Yayınevi, C. II, Tam Metin İlaveli, İstanbul, 2007, s. 104-105; Suat Erdem, "İslam Hukukuna Göre Tarafların Haklarının Korunması Açısından Nikâhta İki Şahidin Gerekliliği", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 23, 2014, s. 26; Güleray Coşkun, *İslam Aile Hukukunda Nikâh Akdinin Dini Ve Hukuki Boyutları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2009, s. 25.

² Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuki İslâmiye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, C. II, Enes Sarmaşık Yayınları, s. 14; Halebi, s. 104-105; Erdem, s. 26; Eşref Yazar, *İslam Aile Hukukunda Eşler Arasındaki Geçimsizlik ve Çözümü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2007, s. 12.

³ Abdurrahman Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, Çeviren: Mehmet Keskin, 7. Bs., Çağrı Yayınları, C. V, İstanbul, 1993, s. 2041-2046; Vehbe Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, Mütercimler: Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız, Risale Yayınevi, C. IX, 1994, s. 27-28; Halebi, s. 106.

⁴ Zuhayli, C. IX, s. 27-28; Ceziri, C. V, s. 2041-2046; Halebi, s. 106; Maliki fakihlerin de Hanefilerle aynı görüşte olduğu yönünde ifadeler mevcuttur. Bkz. Bilmen, C. II, s. 14.

⁵ Ceziri, C. V, s. 2041-2046; Zuhayli, C. IX, s. 27-28; Halebi, s. 106; A. Fikri Yavuz, *Açıklamalı-Muâmelatlı İslam İlmihali: İslam Fıkhi ve Hukuku*, Çile Yayınları, s. 308; Özlem Tüzüner, "Türk ve İslam Hukuku Bakış Açısından Evlenmenin Hukuki Niteliği Hakkında Bir İnceleme", *Ankara Barosu Dergisi*, 2013/1, s. 136.

Nikâh, aralarında evlenmeye engel bir durum olmayan kadın ve erkeğin iki şahit huzurunda oluşturduğu birlikteliktir⁶. Nikâh, taraflar arasında karşılıklı hak ve yükümlülükler meydana getirdiği için kendine özgü bir akit türüdür⁷. Fakat özellikle nikâhın sonuçlarından olan mehir sebep gösterilerek nikâh akdinin bir satım akdi olduğu ileri sürülmektedir. Ancak mehrin bir akit şartı özelliği taşıması ve eğer kadın küçük değil ise veliye değil bizzat kadına ait olması, nikâh akdini satım akdinden ayıran önemli özelliklerdir⁸. Mehrin belirlenmemiş olması nikâh akdinin sıhhatini etkilemezken satım akdinin satış bedeli belirlenmeden kurulduğu söylenemez⁹. Ayrıca İslam dininde kadın bir hakkın konusu değil hakkın sahibidir¹⁰.

⁶ Şeyhü'l-İslam Burhanüddin Ebu'l Hasan Ali b. Ebu Bekir Merginani, *Hanefiler İçin İslam Fıkhu: El Hidaye Tercemesi*, Mütercim: Ahmed Meylani, C. II, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2015, s. 5-8; Halil Cin, Gül Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, Gözden Geçirilmiş 5. Bs., Sayram Yayınları, Konya, 2013, s. 374-375; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 9. Bs., İz Yayıncılık, İstanbul, 2014, *Mukayeseli*, s. 299; Halil Cin, Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2011, s. 495, 510; Coşkun, s. 27.

⁷ Şakir Berki, Hayrullah Hâmidî, *İslam Hususi Hukukunun Ana Prensipleri: Kur'an'da Hukuk*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınlarından: 99, Ankara, 1956, s. 34; Merginani, s. 5-8; Cin, Akyılmaz, s. 374-375; Karaman, *Mukayeseli*, s. 299; Talip Türcan v.d., *İslam Hukuku El Kitabı*, Editör: Talip Türcan, 3. Bs., Grafiker Yayınları, Ankara, 2015, s. 282; Cin, Akgündüz, s. 495, 510; Ziya Kazıcı, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi-4: Osmanlı'da Toplum Yapısı*, Editör: Nurgül Dere, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2014, s. 171; Muhsin Koçak, Nihat Dalgın, Osman Şahin, *İslam Hukuku: İslam Hukukuna Giriş, Aile Hukuku, Miras ve Ceza Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013, s. 189; Nuri Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 70; İbrahim Paçacı, "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku (Evlenme Ve Boşanma Örneği)", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 11, 2008, s. 67; Tüzüner, s. 138-139.

⁸ Hüseyin Hatemi, *İslam Hukuku Dersleri*, Sümer Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 4. Bs., s. 119; Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, 4. Bs., Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2002, s. 219; Halil Cin, *İslam Ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, No: 42, Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 3, 2. Bs., Konya, 1988, s. 228-230; M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Gözden Geçirilmiş 12. B., Beta Yayınları, İstanbul, 2014, s. 279; Karaman, *Mukayeseli*, s. 347; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 208; İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Editör: Adem Koçal, 15. Bs., Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s. 97; Kahveci, s. 25; Recep Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk: İslam-Türk Mer'i, Kişi Aile, Miras Hukuku*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2012, s. 72; Mehmet Ali Yargı, "Günümüzdeki Mehir Uygulamaları Ve İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 8, 2006, s. 262.

⁹ Aydın, s. 260-261; Tüzüner, s. 140-141; M. Akif Aydın, "Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri", *Osmanlı Araştırmaları, III*, İstanbul, 1982, (Erişim): http://www.isam.org.tr/documents/_dosyalar/_pdfler/osmanli_arastirmalari_dergisi/osmanli% C4% B1_sy3/1982_c3_AYDINMA.pdf, 18.05.2015, "Nikâh", s. 10; M. Akif Aydın, "Mehir", *DIA*, XXVIII. Cilt, "Mehir", s. 390; Cin, s. 229-230; Türcan v.d., s. 317; Coşkun, s. 28.

¹⁰ Cin, Akgündüz, s. 495; Ansay, s. 219; Hatemi, s. 119; Coşkun, s. 28.

Kur'an ve sünnetin nikâh konusunda söyledikleri dikkate alınarak bu akde farz, vacib, mübah, mendub, mekruh ve haram gibi bazı şer'i vasıflar yüklenmiştir¹¹. Aynı zamanda nikâh akdinin bir din adamı önünde dini bir mekânda dualar ile yapılması da bilinen bir gerçektir. Ancak tüm bunlar nikâh akdini dini bir akit yapmaz. Zira dini mekân, dini tören ve bir din adamı, nikâh akdinin şartları arasında mevcut değildir¹². Bu nitelikler İslam dininin nikâha verdiği önemden kaynaklanmaktadır¹³. İslam hukukunda nikâh akdi, resmi memur şartı dışında, daha ziyade medeni evlenmeye benzemektedir. Çünkü medeni evlenmede akdin şartlarını kanunlar belirlerken, İslam hukukunda Kitap, sünnet ve içtihatlar belirlemektedir¹⁴.

İslam hukukunda çok evlilik (taaddüd-i zevcât) konusuna değinmek, ileride ele alınacak olan kocanın adaletli davranma yükümlülüğü ile bütünlük sağlaması açısından faydalı olacaktır. İslamiyet'ten önce erkek istediği kadar kadınla evlenebiliyordu ve çok evliliği sınırlayan bir kural da mevcut değildi¹⁵. İslamiyet çok evliliği dört kadın ile sınırlayarak adaletli davranma şartını getirmiştir¹⁶. “Eğer,

¹¹ Ceziri, C. V, s. 2046-2057; Zuhayli, C. IX, s. 33; Halebî, s. 105; Aydın, s. 260; Karaman, *Mukayeseli*, s. 340; *Fetavayı Hindiyeye (Fetavayı Alemgiriyye)*, Tercüme: Mustafa Efe, Yayına Hazırlayan: İsmail Karakaya, Huzur Yayınevi, C. II, 2. Bs., İstanbul, 2004, s. 255; Kahveci, s. 102; Paçacı, s. 64-66; Coşkun, s. 27.

¹² Cin, s. 59-60; Türcan v.d., s. 283; Cin, Akgündüz, s. 495; Aydın, s. 260; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 189-190; Kahveci, s. 52, 101-102; Ahmet İnanır, *İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Osmanlı'da İslam Hukuku*, Editör: İsmail Doğan, Gece Kitaplığı Yayınları, 2014, s. 113; Hayreddin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku: Hususi Hukuk*, C. II, Ensar Neşriyat, 18. Bs., İstanbul, 2015, *Ana Hat*, s. 71; Zeynep Özlem Üskül Engin, *Hukuk Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Evlenmenin Evrimi*, Beşir Kitabevi, İstanbul, 2008, s. 23; Coşkun, s. 27-28; Esra Yakut, “XIX. Yüzyılda Orta Anadolu Bölgesinde Evliliğin Ortaya Çıkışı, Sona Ermesi Ve Sonuçları”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XII, Y. 2008, S. 1-2, s. 242.

¹³ Cin, s. 59-60; Türcan v.d., s. 283; Cin, Akgündüz, s. 495; Aydın, s. 260; Mustafa Ahmed Ez-Zerka, *Çağdaş Yaklaşımla İslam Hukuku*, Çeviren: Servet Armağan, Timaş Yayınları, C. I, İstanbul, 1993, *Çağdaş*, s. 38; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 189-190; Aydın, “Nikâh”, s. 1-2; Kahveci, s. 52, 101-102; İnanır, s. 113.

¹⁴ Karaman, *Mukayeseli*, s. 305; Hayreddin Karaman, *Yeni Gelişmeler Karşısında İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, 6. Bs., *Yeni Gelişmeler*, s. 28-29; Cin, Akgündüz, s. 510; Ez-Zerka, *Çağdaş*, s. 38; Çiğdem, s. 48; Kahveci, s. 52, 102; Paçacı, s. 66-68; Tüzüner, s. 138-139; Karaman, *Ana Hat*, s. 70-71; Üskül Engin, s. 23; Coşkun, s. 28, 49-50.

¹⁵ Berki, Hâmidi, s. 32-34; Türcan v.d., s. 312-314; Ansay, s. 214-215; Cin, s. 125-128; Hatemi, s. 120; Cin, Akyılmaz, s. 408-410; Coşkun Üçok, Ahmet Mumcu, Gülnihal Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, Tamamen Yenilenmiş Ekli 17. Bs., Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2015, s. 114; Coşkun, s. 74.

¹⁶ Taaddüd-i zevcât İslam hukuku menşeli bir uygulama değildir. Şarta bağlanmış bir ‘ibaha’ olarak ifade edilebilir. Bk. M. Raif Ogan, *İslam Hukuku*, Alkaya Matbaası, 1956, s. 68; İbaha mübah

(velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız, o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur”¹⁷. Ayette açıkça en fazla dört kadınla evlenilebileceği ifade edilmiştir. Aynı zamanda ilgili ayette birden fazla kadınla evliliğin ancak kadınlar arasında adaletin temin edilmesiyle mümkün olabileceği şart koşulmuştur¹⁸. Kocanın adaleti temin etme görevi, ilgili başlık altında incelenecektir.

Osmanlı döneminde birden fazla kadınla evlilik hoş görülmezdi¹⁹. Zira aile yapısının çok eşliliğe uygun olmadığını gösteren araştırmalar mevcuttur²⁰. Bu araştırmaların yanı sıra, 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi’ne göre nikâh akdi kıyılırken kadınlar kocalarına evlilik süresince tek kadınla evliliği şart koşabilmekteydi (HAK. m. 38). Elbette İslam hukukunun çok evlilik ile ilgili getirdiği yasaklara eklenen bu tedbir, Hanefi hukukçular tarafından kabul edilmemiş, fakat şarta uyulmaması halinde maddi ve manevi bir yaptırım da öngörülmüş değildir²¹. Ancak Hanbeli mezhebi hukukçuları, kadının kendi üzerine başka bir evlilik yapılamayacağı şartını ileri sürebileceği görüşündedir. 1917 tarihine kadar

etme, ruhsat verme anlamına gelmektedir. Bk. Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki (Latin Harfleriyle)*, Hazırlayanlar: Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal, 4. Bs., İdeal Kültür ve Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 58; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 5. Bs., Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015, s. 219-220.

¹⁷ Kur’an, Nisa, 3.

¹⁸ Çok evlilik ile ilgili detaylı açıklamalar için bk. Ogan, s. 37-38, 67-70; Berki, Hâmidi, s. 32-34; Türcan v.d., s. 312-314; Ansay, s. 214-215; Cin, s. 125-128; Hatemi, s. 120; Cin, Akyılmaz, s. 408-410; Üçok, Mumcu, Bozkurt, s. 114; Ortaylı, s. 123-126; Kazıcı, s. 181-183; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 235-237; Kevser Muhammed El-Mînâvî, *Hukuku'l-Mer’eti fi'l-İslam (İslama Göre Kadın Hakları)*, Çeviri: Şahin Güven, Guraba Yayınları, 2013, s. 120-130; Osman Kaşıkçı, *İslam-Osmanlı Hukuku*, Ufuk Yayınları, 2015, s. 457; Kahveci, s. 25; Topaloğlu, s. 144; Coşkun, s. 74-75.

¹⁹ 16. yüzyıl bilgini Kınalızâde Ali Çelebi tek kadınla evliliği savunmaktadır. Zira birden fazla kadınla evlilik, ailenin maddi ve manevi düzenini bozabilecek bir durumdur. Bk. Kazıcı, s. 162-163; Ortaylı, s. 124-125.

²⁰ Araştırmaların detayları için bk. Ortaylı, s. 124-125, 206; Cin, Akyılmaz, s. 409; Kazıcı, s. 181-182; Aydın, s. 278; Gül Akyılmaz, *İslam Ve Osmanlı Hukukunda Kadının Hukuki Statüsü*, Göksu Ofset-Matbaa Ve Mücellithane, Konya, 2000, s. 33-34.

²¹ Koçak, Dalgın, Şahin, s. 198-199.

Hanefi mezhebi görüşü benimsenirken bu tarihten sonra Hanbeli mezhebi görüşü kanunlaştırılmıştır²².

Eksik ifadeden kaçınmak amacıyla belirtmek isteriz ki tezin genelinde geçen kadın ya da karı kelimeleri aksi bir durum belirtilmediği sürece çok evliliğin mümkün olduğu bilindiği için sayının çokluğunu da ifade etmiş olacaktır.

II. EVLİLİĞİN TARAFLAR İLE İLGİLİ HÜKÜMLERİ

İslam hukukunda evliliğin şahsi hükümlerinden anlaşılması gereken, evlilik içerisinde eşlere verilen kişisel hak ve yükümlülüklerdir. Türk Medeni Kanunu da aile hukuku olan ikinci kitabında evliliğin genel hükümleri başlığı altında eşlere haklar tanıyarak ödevler yüklemiştir. Evliliğin şahsi nitelikteki bu hükümlerine mukayeseli şekilde yer verilmeye çalışılacaktır.

A. Kocanın Hak ve Ödevleri

1. Kocanın Hakları

İslam hukukuna göre evlenme, kadının şahsiyetini ortadan kaldırmaz ancak onu şahsi bakımdan kocanın vesayeti (himayesi) altına almaktadır. Bu durum kadın ve erkeğin yaratılış itibarıyla farklı olmasından kaynaklanan bir durumdur²³.

a. Müşterek İkametgâhı Belirleme Hakkı

Evliliğin kocaya verdiği üstünlük neticesinde koca karısıyla oturacağı ikametgâhı belirleme hakkına sahiptir²⁴. Dolayısıyla kadın kocasının belirlediği bu

²² Ogan, 69-70; Cin, s. 300-302; Cin, Akyılmaz, s. 388, 410; İnanır, s. 121-122.

²³ Berki, Hâmidî, s. 32; Karaman, *Mukayeseli*, s. 299-300; Cin, s. 175; Cin, Akyılmaz, s. 415; Çiğdem, s. 70; Süleyman Ateş, "İslam'ın Kadına Getirdiği Haklar", *İslami Araştırmalar*, C. X, S. 4, 1997, s. 306-307; Yazar, s. 15.

²⁴ Kur'an, Bakara, 228; İslam'da cinsiyet farklılığından kaynaklanan bir üstünlük söz konusu değildir. Erkek ve kadının evlilik neticesinde yüklenmiş oldukları sorumluluklar değerlendirildiğinde kocanın üstünlüğü açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Detaylı bilgi için bk. Emine Eravcı, *Mehir, Nafaka ve İtaat Kavramları Çerçevesinde İslam'a Göre Ailede Eşlerin Sorumlulukları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2000, s. 91-105; Akyılmaz, s. 17-

ikametgâhta oturmak zorundadır. Ancak ödenmesi gereken bir mehir varsa kadın kocanın ikametgâhına gitmemeyi tercih edebilir. Koca karısını, birden fazla evli ise eşleri, anne babası ve diğer akrabalarıyla oturmaya zorlayamaz. Fakat kocanın önceki evliliğinden olan gayr-i mümeyyiz (ayırt etme gücü bulunmayan) çocuğu varsa kadının buna itiraz etme hakkı yoktur²⁵. Kadın ise akrabalarını ve önceki evliliğinden olan çocuklarını (küçük ya da gayr-i mümeyyiz dahi olsa) müşterek ikametgâha ancak kocanın izni ile getirebilir²⁶. Kocanın belirlediği ikametgâh içerisinde gerekli eşyaları barındırmıyorsa, sağlık açısından uygun şartlarda değilse veya komşuluk bakımından sıkıntı doğuracak nitelikte ise kadın bu ikametgâhta oturmaya zorlanamaz²⁷.

743 sayılı Medeni Kanun 152. maddenin 2. fıkrasında evin seçilmesi yetkisini kocaya vermektedir. 4721 sayılı Medeni Kanun ise 186. maddesinin 1. fıkrasında konutu seçme hakkını her iki eşin iradesine bırakmıştır. Eşler ortak konutu, ekonomik ve sosyal durumları dikkate alarak belirlemek zorundadır²⁸. Aynı zamanda aile konutunun bağımsız olması gerekmektedir²⁹.

b. Kadının Ortak Meskenden Çıkışını Kontrol Etme Hakkı

Kural olarak peşin ödenmesi kararlaştırılan mehri alan kadın evinden ancak kocasının izni varsa çıkabilir. Müşterek meskenden ayrılma keyfi olmamalıdır. Koca

24, 37; Berki, Hâmidî, s. 35; Karaman, *Mukayeseli*, s. 299-300; Ateş, s. 306; Hatemi, s. 118; Cin, s. 175, 355; Cin, Akgündüz, s. 515.

²⁵ Cin, s. 183; Berki, Hâmidî, s. 50; Karaman, *Mukayeseli*, s. 341, 349; Ahmed Akgündüz, *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı: Özel Hukuk-1 (Şahsın Hukuku ve Aile Hukuku)*, C. II, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2012, *Aile*, s. 260; Cin, Akgündüz, s. 519; Cin, Akyılmaz, s. 413-414, 421; Celal Erbay, *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası: Kitabı'n-nafakat ve Türk Yargı Kararları ile Mukayeseli Olarak*, Rağbet Yayınları, 2. Bs., İstanbul, 1998, s. 29-30; Kahveci, s. 142; Çiğdem, s. 75.

²⁶ Karaman, *Mukayeseli*, s. 341, 349; Erbay, s. 29; Akyılmaz, s. 37; Cin, s. 183; Cin, Akyılmaz, s. 413-414.

²⁷ Berki, Hâmidî, s. 50; Cin, s. 183; Cin, Akyılmaz, s. 413-414; Çiğdem, s. 75; Karaman, *Mukayeseli*, s. 341, 349; Erbay, s. 29; Akyılmaz, s. 37; Kaşıkçı, s. 457.

²⁸ Turgut Akıntürk, Derya Ateş Karaman, *Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku*, C. II, Beta Basım Yayım, Yenilenmiş 17. Bs., İstanbul, s. 110; Çiğdem, s. 68.

²⁹ Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin 16.7.2003 tarih ve 2003/9149 Esas ve 2003/10891 Karar sayılı kararı; Akıntürk, Ateş Karaman, s. 110; Çiğdem, s. 68.

karısının anne-babasını ve kendisiyle evlenmesi yasak olan hısımlarını ziyaret etmesine engel olamaz³⁰. Karı ve koca ziyaret günleri konusunda anlaşmaya varamazlar ise İslam hukukunun koymuş olduğu hükümler uygulama alanı bulacaktır³¹. Hanefi hukukçulara göre kadın izinsiz olarak anne ve babasını haftada bir ve kendisiyle evlenmesi yasak olan hısımları ile yılda bir kere görüşebilir³². Kadın sadece ziyaret ettiği bu yerlerde geceyi geçirmek üzere izin almak zorundadır. Fakat kadının anne-babasından biri ağır hastalanmış ise evden dışarı çıkması ve anne-babaya bakacak kimse yoksa hastalık hali düzelene kadar anne-babanın yanında kalması için izin almasına gerek yoktur³³.

Şafii hukukçulara göre kadın iki durumda kocanın izni ile bağlı değildir. Bunlardan ilki kadının ağır hasta olan babasını ziyaret etmesi, ikincisi ise babanın cenazesine katılmasıdır³⁴.

Maliki mezhebinin görüşüne göre ise kadının yakınlarını ziyaret etmesi haklı bir sebep olmaksızın kısıtlanıyorsa talep üzerine kadı bu kısıtlamayı ortadan kaldırabilir³⁵.

Kocanın kontrol etme hakkının neticesi olarak kadın ev dışında bir işte ancak izin dâhilinde çalışabilir. Aksi takdirde kocanın meşru ve makul olan isteklerine itaatsizlik söz konusu olacaktır³⁶.

Önceki Medeni Kanun İslam hukuku ile paralellik göstermekte ve 159. maddede kadının ancak kocanın izni ile çalışmasına olanak tanımaktadır. Türk

³⁰ Zuhayli, C. IX, s. 266; Ansay, s. 237; Cin, s. 184; Cin, Akyılmaz, s. 414; Akyılmaz, s. 37; Kaşıkçı, s. 456.

³¹ Zuhayli, C. IX, s. 266; Cin, s. 184.

³² Ansay, s. 237; Bilmen, C. II, s. 165; Cin, Akyılmaz, s. 415; Cin, s. 184; Kaşıkçı, s. 456; Akyılmaz, s. 37.

³³ Bilmen, C. II, s. 165; Zuhayli, C. IX, s. 267; Cin, s. 184.

³⁴ Zuhayli, C. IX, s. 267.

³⁵ Cin, s. 184.

³⁶ Ogan, s. 77-78; Cin, s. 184; Cin, Akyılmaz, s. 413; Akyılmaz, s. 37; Ömer Ferruh, *İslam Aile Hukuku*, Mütercim: Yusuf Ziya Kavakçı, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 86; Kaşıkçı, s. 456.

Medeni Kanunu ise 192. maddede meslek veya iş seçiminde eşlerin bir diğer eşten izin alması yönünde bir şart öngörmüş değildir. Kanunun öngördüğü tek şart evlilik birliğinin huzur ve yararının gözetilmesidir.

c. Kadının Eve Ziyaretçi Kabulünü Yasaklama Hakkı

Koca müşterek ikametgâh olarak belirlediği yere kendi izni olmadan ziyaretçi kabul etmeyebilir. Zira İslam aile hukukunda kocanın üstünlüğü esası geçerlidir³⁷. Bu hakkın varlığına “*Sizin kadınlarınız üzerindeki hakkınız; istemediğiniz kimseleri döşeğinize bastırmamak ve istemediğiniz kimseleri evlerinize sokmamaktır*” hadisi delil olarak gösterilebilir³⁸. Karı-koca evlerine kimlerin gelip kimlerin gelemeyeceği konusunda aralarında anlaşmaya varabilirler. Anlaşma sağlanamazsa bu konuda hukukçuların görüşlerinden yararlanır. Hanefi mezhebi hukukçularından Kasani, kocanın eve ziyaretçi kabulü konusunda kocayı mutlak yetkili görmekte, Kadri Paşa ise kadının ana-babasını haftada bir kere ve kendileriyle evlenilmesi yasak olan diğer hısımlarını ise senede bir kere kocanın izni olmasa dahi misafir edebileceğini kabul etmektedir³⁹. Maliki hukukçular ise Hanefi mezhebinin ikinci görüşünü savunmakla birlikte, kadının önceki evliliğinden olan ergin olmayan çocuğunun da her gün ziyarete gelebileceğini hükme bağlamıştır⁴⁰.

Medeni Kanun’da kocaya verilmiş böyle bir hak söz konusu değildir. Evlilik birliğinin mutluluğu için eşler bu konuda anlaşmaya varmak zorundadır.

³⁷ Kur’an, Nisa, 34; Berki, Hâmidî, s. 35; Hatemi, s. 118; Cin, s. 175, 355; Cin, Akgündüz, s. 515; Karaman, *Mukayeseli*, s. 299; Kazıcı, s. 162; Eravcı, s. 91-105.

³⁸ Mansur Ali Nasîf El-Hüseyîni, *Konularına Göre Buhârî, Müslim, Ebu Davud, Tirmizî, Neseî Hadisleri: Tac Tercemesi ve Şerhi*, Tercüme: Abdülvehhab Öztürk, C. II, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2013, C. II, s. 417.

³⁹ Ansay, s. 237; Cin, s. 185-186; Cin, Akyılmaz, s. 415; Cin, Akgündüz, s. 515; Kaşıkçı, s. 456; Osman Kabakçılı, *İslam Hukukuna Göre Evlilikte Kadın Hakları Ve Görevleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1993, s. 57.

⁴⁰ Cin, s. 185.

d. Kadını Seyahate Götürme Hakkı

Seyahat, başka bir yere yerleşmek amacıyla yapılabileceği gibi bir iş için de yapılabilir. Her halükarda ikametgâhı belirleme hakkı kocaya aittir. Bu yüzden koca ikametgâh değişikliği için çıkacağı seyahate karısını veya birden fazla karısı var ise hepsini yanında götürmek zorunda olup sadece bir tek eşini götürme imkânı varsa diğer kadınların buna rıza göstermesi gerekmektedir⁴¹. Koca kasıtlı olarak eşlerinden birini veya bir kaçını yanında götürmekten çekiniyorsa geride bıraktıklarını boşamayı tercih edebileceği gibi kura yolu ile eşlerini sırasıyla yanına almayı da tercih edebilir. Bu konuda meşhur dört mezhep hukukçularının görüşü aynıdır⁴².

Kocanın şehir değiştirmeden ticaret, tedavi, hac gibi amaçlarla yaptığı yolculuklara karısını yanında götürme hakkı vardır. Ancak kadın peşin olan mehri (mehr-i muaccel) almış olmalıdır⁴³. Bu şartın yanında bir de şehir dışı seyahatlerin kadın için tehlike arz etmemesi ve kocanın güvenilir bir kişi olması gerekmektedir⁴⁴. Birden fazla karısı olan kocanın yolculuğa kiminle çıkacağı konusu kocanın ödevleri başlığı altında ele alacağımız “kocanın adaletli davranma ödevi” kapsamında tutulmuştur.

Bu konuda Türk Medeni Kanunu kapsamında bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

e. Tedip Etme Hakkı

Kocanın tedip etme hakkının hukuki dayanağı Nisa suresi 34. ayette yer alan ifadedir. “...*(Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün...*”⁴⁵. Ayete göre kendi üzerine düşen

⁴¹ Ceziri, C. V, s. 2358.

⁴² Ceziri, C. V, s. 2358; Bilmen, C. II, s. 162.

⁴³ Zuhayli, C. IX, s. 272; Cin, s. 186; Bilmen, C. II, s. 167.

⁴⁴ Zuhayli, C. IX, s. 272; Bilmen, C. II, s. 167-168; Cin, s. 186.

⁴⁵ Kur'an, Nisa, 34.

ödevleri yerine getirmeyen kadın için üç farklı terbiye yöntemi öngörülmüştür. Aynı ayette ifade edilen kadının bu olumsuz davranışı ise farklı anlamlara gelecek şekilde yorumlanmıştır. 34. ayetin mealinde dik başlılık, huysuzluk, geçimsizlik anlamına gelen “nüşuz” aynı zamanda iffetsizlik, isyan ve kin tutma gibi anlamları ifade etmektedir⁴⁶. Kadının itaat etme ödevi, ilgili başlık altında detaylı şekilde ele alınacağından burada tedip hakkının kapsamına devam edilecektir.

Koca kadının itaatsizliğinden korktuğu zaman öncelikle kadına itaatsizliğinin karşılığında nafakadan yoksun kalacağı ve birden fazla eş varsa aralarında gecelerin paylaşılması hakkında söz hakkı tanınmayacağı konusunda nasihat edilir⁴⁷. Nasihatlerin yerinde ve zamanında yapılması kadını terbiye etme konusunda büyük etkiye sahiptir⁴⁸. Kadın yapılan nasihatleri dikkate almaz ve itaatten kaçınırsa koca onu taziren yatakları ayırma cezasına mahkûm eder. Genel görüşe göre süresiz olarak uygulanan bu terbiye yönteminde koca karısı ile sohbeta ve cinsel ilişkiye ara verir⁴⁹. Ebu Hureyre’den rivayet edilen bir hadiste ise kadından uzak kalma süresi üç günden fazla olmamalıdır⁵⁰.

Nasihat ve yatağı ayırmak kadını terbiyeye yetmemiş ise koca en son yaptırım olarak yine bir tazir cezası niteliğinde olan tedip hakkını kullanarak karısını yaralamamak şartı ile hafifçe dövülebilir⁵¹. Tedip hakkı şiddete dönüşmemelidir⁵².

Hanefi hukukçulara göre dövme on kamçıdan fazla olmamalıdır⁵³. Buna “*Allah Teâlâ'nın hadleri dışında on değnekten fazlası vurulmaz*” hadisi kaynak

⁴⁶ Cin, Akyılmaz, s. 411-412; İslam hukukçularının nüşuz kelimesi için yaptıkları tanımlar için bk. Yazar, s. 28-30.

⁴⁷ Şafii hukukçulara göre birden fazla karısı olan kocanın geceleme konusunda adaletli davranma ödevi yoktur. Erkeğin karıları arasında yaptığı gece taksimine uyması zorunlu değildir. Zira cinsi faydalanma kocanın hakkıdır. Bk. Zuhayli, C. IX, s. 261-269; Bilmen, C. II, s. 166; Cin, s. 177.

⁴⁸ Zuhayli, C. IX, s. 269; Kabakçılı, s. 80-81; Eravcı, s. 112.

⁴⁹ Zuhayli, C. IX, s. 269-270; Bilmen, C. II, s. 166; Kabakçılı, s. 81.

⁵⁰ “*Bir Müslümanın kardeşine üç günden fazla uzak durması helal değildir*”. Bk. Zuhayli, C. IX, s. 270; Kabakçılı, s. 81.

⁵¹ Kocanın karısını tedip etme hakkının olmadığı görüşüne yer vermektedir. Bk. Hatemi, s. 118.

⁵² Bilmen, C. II, s. 166; Cin, s. 177; Akyılmaz, s. 36; Kabakçılı, s. 82; Yazar, s. 44.

⁵³ Zuhayli, C. IX, s. 270.

gösterilmektedir⁵⁴. Hanefi ve Şafilere göre karısını yaralayıcı şekilde döven koca, olay mahkemeye taşındığı takdirde tazminat ödemekle yükümlü tutulmuştur⁵⁵. Hanbeli ve Malikiler ise kadına bu hakkı tanımamıştır⁵⁶. Meşhur olan dört Sünni mezhebin ortak görüşüne göre ise kocasından şiddet gören kadın, kadıya başvurarak boşanma talep edebilir⁵⁷. Kadı boşanmaya bizzat karar verebileceği gibi tarafları uzlaştırmak için eşlerin ailesinden olan ve Müslüman, adil, hür, mükellef, erkek, âlim, fikir ve görüş sahibi kimseler arasından iki hakem tayin edebilir⁵⁸. Uzlaştırma yöntemi sonuç vermezse kocaya tazir cezası verilebilir⁵⁹. Ortak görüşe göre verilen ceza şiddetin önüne geçemez ise boşanma kararı verilmelidir. Maliki hukukçular hakemlerin boşanma kararının tarafların iznine veya Kadı'nın onayına bağlı olmadığını kabul ederken cumhur ancak yetki verilmiş hakemlerin bu yönde bir karar verebileceğini savunmaktadır⁶⁰. Karar bain talak (ayırıcı boşanma)⁶¹ hükmündedir⁶².

Eşitlik prensibine aykırılık düşüncesi ile Medeni Kanun içerisinde kocaya tedip hakkının verilmesi ihtimalinden dahi bahsedilemez.

2. Kocanın Ödevleri

a. İyi Muamele

Kocanın tedip hakkı anlatılırken bu hakkın en son çare olarak uygulanacağı özellikle vurgulanmıştır. Bu hak karşısında kocanın karısına karşı iyi muamelelerde

⁵⁴ Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, C. IV, Işık Yayınevi, İzmir, 2013, s. 3555-3557; El-Hüseyini, s. 535.

⁵⁵ Zuhayli, C. IX, s. 270; Kabakçılı, s. 82.

⁵⁶ Zuhayli, C. IX, s. 270.

⁵⁷ Zuhayli, C. IX, s. 271; Cin, s. 177; Kabakçılı, s. 82.

⁵⁸ Zuhayli, C. IX, s. 270-271; Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensari El-Kurtubi, *el-Cami'li-Ahkami'l-Kur'ani'l-Azim*, C. V, Daru'l Kitabi'l Arabiyye, Kahire, 1967, s. 175'ten naklen Kabakçılı, s. 96.

⁵⁹ Bilmen, C. II, s 177; Çiğdem, s. 84.

⁶⁰ Zuhayli, C. IX, s. 270-271; Cin, s. 177-178; Kabakçılı, s. 97.

⁶¹ Yeni bir mehir ile yeniden nikâhlanmadıkça normal aile hayatına dönüş imkânı bırakmayan boşama şeklidir. Bk. Karaman, *Mukayese*, s. 365; Erdoğan, s. 45; Akyılmaz, s. 266; Cin, Akyılmaz, s. 435.

⁶² Zuhayli, C. IX, s. 271; Cin, s. 177-178; Kabakçılı, s. 98.

bulunma, onunla iyi geçinme görevleri vardır. Tedip hakkı ile iyi muamele ödevi aslında birbiri ile bağlantılı hususlardır. İyi muameleye rağmen haklı bir neden olmaksızın karının itaatsizliği devam ediyor ise durum, tedip etmeye kadar gidebilecek hale gelebilir.

İyi muamelenin muhatabı kocadır. Çünkü bu yükümlülük Kur'an-ı Kerim'de emir niteliğinde olan ayette hükme bağlanmıştır. “*Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.*”⁶³. Dolayısıyla koca karısının hata yapabileceğini kabul ederek sözleri ve fiilleri ile ona güzel davranmalıdır. Karısını ve onun yaptığı işleri güzel görmeli, ona hoşgörü ile yaklaşmalı, onunla alay etmemeli ve onun ayıplarını araştırıp ortaya çıkarmamalıdır. Sadece koca değil kadın da kocasına karşı güzel söz ve davranışlarda bulunmalıdır. Aile birliği ve huzuru ancak karşılıklı iyi geçim ile sağlanacaktır⁶⁴. Dolayısıyla bu ödevi de müşterek hak ve ödev kapsamına dâhil etmek yanlıs olmayacaktır⁶⁵.

743 sayılı Türk Kanunu Medenisi 151. maddede, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ise 185. maddenin 2. fıkrasında birliğin mutluluğunu sağlama görevini eşlere vermektedir⁶⁶.

b. Adaletli Davranma

İslam hukukunun asli kaynaklarından Kur'an ve sünnet, daha önce de ifade ettiğimiz üzere çok evliliğe adaletin sağlanması şartı ile müsaade etmektedir. Dolayısıyla en az iki kadın olmalı ki kocanın adaletinden bahsedilebilsin.

⁶³ Kur'an, Nisa, 19.

⁶⁴ Zuhayli, C. IX, s. 83-84, 264; Ogan, s. 78-79; Cin, s. 176; Kahveci, s. 127-128; Kabakçılı, s. 60-63; Mehmet Dikmen, *İslam'da Kadın Hakları*, 7. Bs., Cihan Yayınları, İstanbul, 1996, s. 136-137, 140-144; Bekir Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, Gözden Geçirilmiş 21. Bs., Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013, s. 121-122, 125-126.

⁶⁵ Bilmen, C. II, s. 165; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 201; Ferruh, s. 85.

⁶⁶ Selahattin Sulhi Tekinay, *Türk Aile Hukuku*, Gözden Geçirilmiş 2. Bs., İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1971, s. 232; Akıntürk, Ateş Karaman, s. 112; Mustafa Dural, Tufan Ögüz, Mustafa Alper Gümüş, *Türk Özel Hukuku: Aile Hukuku*, C. III, Gözden Geçirilmiş 10. Bs., Filiz Kitabevi, İstanbul, 2015, s. 157; Çiğdem, s. 69.

Birden fazla karısı olan kocanın şahsi ve mali yükümlülükleri yerine getirmede hangi ölçülere uyması gerektiği konusunda hukukçular arasında farklı görüşler mevcuttur. Kocanın yiyecek, içecek, giyecek ve mesken için yapacağı harcamalar için ödeyeceği mali değer eşler arasında nasıl paylaştırılacağı konusu “nafaka” başlıklı ikinci bölüm içerisinde ele alınacaktır. Zira nafaka mali bir sorumluluktur. Şahsi yükümlülük kapsamında değerlendirilen gündüz ve gece paylaşımı konusunda ise koca eşleri arasında bir gün ve gece paylaşımı (kasm) yapar⁶⁷. Kocanın bu şekilde adaletli davranma yükümlülüğünü yerine getirmesi şartı ile birden fazla kadın ile evliliğe izin verilmiştir. “*Sizin için nikâhı helal olan kadınlardan ikişer, üçer ve dörder nikâh ediniz. Şayet, aralarında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane almalısınız veya sahip olduğunuz ile yetinmelisiniz. Doğru yoldan sapmamanız için en uygun yol budur*”⁶⁸. Eşit muamele ödevinin hukuki dayanağı bu ayettir⁶⁹.

Taksimın başlangıç ve dönüşüm tarihini belirleme hakkına sahip olan koca, cinsel ilişkide bulunmasa bile adaletli bir paylaşım yapmak zorundadır⁷⁰. Kocaya itaat eden kadının ehl-i kitap, hasta, lohusa, hayızlı olması, ihramda bulunması ya da cinsel ilişkiye engel olabilecek diğer durumlar kocanın kasm yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz⁷¹. Bazı Hanefi hukukçular kocanın seyahate çıkması durumunda kadının kasm hakkından mahrum kalacağını, kocanın istediği karısını yanında götürebileceğini kabul etmektedir. Çünkü hangi kadının yolculuk yapmaya uygun olacağını koca zaten biliyordur⁷². Diğer Hanefi hukukçular ise seyahate çıkmak için dayanıklılık ve ev işlerini yapmaya yatkınlık bakımından eşit özellikteki eşler

⁶⁷ Zuhayli, C. IX, s. 79; Berki, Hâmidi, s. 31-33; Bilmen, C. II, s. 160; El-Mînâvî, s. 125-126; Cin, s. 179; Kasm kelimesi sözlük anlamı itibariyle bir şeyi paylaşmak, herkese payını vermek anlamına gelmektedir. Bk. Ceziri, C. V, s. 2346; “*Kocanın kudreti dâhilinde olan hususlarda, sohbet ve ünsiyet için geceleme konusunda eşleri arasında ayırım yapmadan adalet ve eşitliğe riayet etmesi*”. Bk. Erdoğan, s. 294.

⁶⁸ Kur’an, Nisa, 3.

⁶⁹ Berki, Hâmidi, s. 31-33; Ceziri, C. V, s. 2347; Zuhayli, C. IX, s. 79; Kaşıkçı, s. 456-457; Kabakçılı, s. 53; El-Mînâvî, s. 125-126.

⁷⁰ Zuhayli, C. IX, s. 265; Ceziri, C. V, s. 2359; Bilmen, C. II, s. 161.

⁷¹ Ferruh, s. 86; Zuhayli, C. IX, s. 81, 265; Bilmen, C. II, s. 162; Halebi, s. 164-165; Cin, s. 179.

⁷² Ceziri, C. V, s. 2359; Zuhayli, C. IX, s. 81, 265; Bilmen, C. II, s. 162; Halebi, s. 164-165; Ferruh, s. 86.

arasında kura çekmenin kadınları memnun edeceğini savunmaktadır⁷³. Maliki hukukçulardan bir görüş kocanın kendisiyle seyahate çıkacak olan karısını kurasız seçebileceğini, diğer görüş ise hac ve gaza gibi zahmetli yolculuklarda kura çekilmesinin gerektiğini kabul etmektedir⁷⁴. Ayrıca her iki mezhep hukukçularına göre koca seyahate çıktığı kadın ile geçirdiği süre kadar evde kalan kadınların yanında kalması gerekmez ve kocanın izni ile olsa bile yolculuğa çıkan kadın geçmiş gece nöbetlerini talep etme hakkına sahip değildir⁷⁵.

Şafii hukukçuların ileri sürdüğü şartlara göre koca eşini kura ile belirlemeli, seyahat kötü bir amaç için yapılmamalı ve son olarak koca, seyahate ara verdiğinde ikametgâhı gerektirecek kadar harcadığı süreyi, gidiş-dönüş süreleri hariç olmak üzere evde kalan kadının veya kadınların yanında geçirmelidir⁷⁶. Ayrıca Hanefi ve Maliki mezhebinden farklı olarak, izin almak suretiyle kocanın ihtiyacı için yolculuğa çıkan kadın kasm hakkından yoksun kalmaz⁷⁷. Hanbeli hukukçular ise evde kalan kadınların rızası alınamamış ise adaletin ancak kura ile sağlanabileceğini ve seyahatte geçirilen ikamet sürelerinin evde kalan kadın veya kadınların lehine işleyeceğini savunmaktadır. Ayrıca seyahate birden fazla kadın götürülmüş ise bu kadınlar arasında da kasm yapmak zorunludur⁷⁸.

Kasm için koca buluğ çağına girmiş olmalı, kadın ise baliğ olmasa da cinsel ilişkiye dayanıklı olmalıdır⁷⁹. Kadının gayrimüslim olması, bakire olmaması bu yükümlülüğün yerine getirilmesine engel değildir⁸⁰. Köle olan kadının hakkının hür olanın yarısı olması ilke olarak kabul edilmiş olsa da Maliki hukukçular ve Şafii

⁷³ Hz. Peygamber seyahate çıkarken hanımları arasında kura çekerdi. Zira onlar seyahatin zorluklarına katlanmaya ve ev işlerini yürütebilmeye elverişli insanlardı. Bk. Ceziri, C. V, s. 2359; Halebi, s. 164; Cin, s. 180; Yavuz, s. 315.

⁷⁴ Ceziri, C. V, s. 2358-2360; Bilmen, C. II, s. 163.

⁷⁵ Cin, s. 180; Ceziri, C. V, s. 2358-2360; Zuhayli, C. IX, s. 80-81.

⁷⁶ Zuhayli, C. IX, s. 81; Ceziri, C. V, s. 2360.

⁷⁷ Ceziri, C. V, s. 2360-2361; Zuhayli, C. IX, s. 81.

⁷⁸ Ceziri, C. V, s. 2360-2361.

⁷⁹ Ogan, s. 71; Ceziri, C. V, s. 2346; Bilmen, C. II, s. 163; Cin, s. 179-180; Yavuz, s. 315.

⁸⁰ Zuhayli, C. IX, s. 82, 264; Ogan, s. 71; Yavuz, s. 315.

hukukçuların bir kısmı gecelerin paylaşılması konusunda hür ile köle kadının eşit hakka sahip olacağını savunmaktadır⁸¹.

Koca eşlerden birinin yanında vakit geçirmek üzere ziyarete gittiğinde hastalanır ve sırası gelen eşinin yanına gitmekte zorlanırsa, hastalığı boyunca kaldığı süre kadar diğer eşlerin yanında da kalmak zorundadır⁸². Hastalık nedeniyle kadınlar arasında kasm yapmak imkânsız bir hal aldıysa koca bir eşin yanında kalmak için diğer eşlerden izin ister. İzin verilmez ise koca kura ile belirlenen kadında kalır, yine ihtilaf varsa yalnız kalacağı bir yere yerleşir⁸³. Ancak Maliki hukukçular kocanın istediği kadının yanında diğer kadınların rızalarını almaksızın kalabileceğini kabul etmektedir⁸⁴.

Kocanın gün ve gecesini eşit olarak paylaşırken cinsel ilişkinin her kadın için eşit olma zorunluluğu yoktur⁸⁵. Zira cinsel arzu her insana duyulabilecek bir istek değildir. Cinsel ilişki anlamında eşitlik olamayacağı gibi hissedilen sevgi bakımından da eşitliğin sağlanması imkânsız olabilir. Neticede sevgi kontrolsüz ve gayri-ihthiyaridir. Sevginin derecesini kontrol etmek mümkün değilse de söz ve fiil ile ifadesinde kontrolü sağlamak mümkündür. Dolayısıyla birden fazla karısı olan koca her biriyle eşit şekilde sohbet etmeli ve her birine güzel davranışlar sergilemelidir⁸⁶.

Koca, gündüz istediği karısının yanında vakit geçirebilme hakkına sahip olabildiği halde geceleri eşitliği sağlamak zorundadır⁸⁷. Fakat Şafii mezhebinin görüşüne göre koca geceleri çalışan biriye gündüzlerin eşit olarak kasm edilmesi gerekmektedir⁸⁸. Koca geceleme süresini birkaç saatlik, günlük, haftalık veya aylık

⁸¹ Ceziri, C. V, s. 2346; Bilmen, C. II, s. 163; Cin, s. 179-180.

⁸² Bilmen, C. II, s. 161; Halebi, s. 165; Cin, s. 180.

⁸³ Zuhayli, C. IX, s. 264; Bilmen, C. II, s. 161.

⁸⁴ Zuhayli, C. IX, s. 80; Ceziri, C. V, s. 2352; Halebi, s. 163-164; Bilmen, C. II, s. 163.

⁸⁵ Ceziri, C. V, s. 2348-2349; Zuhayli, C. IX, s. 82; Bilmen, C. II, s. 162; El-Mînâvî, s.126-127; Ferruh, s. 87-88; Cin, s. 179; Türçan v.d., s. 313; Yavuz, s. 315; Kabakçılı, s. 54-56.

⁸⁶ Bilmen, C. II, s. 162; Ceziri, C. V, s. 2348-2349; Zuhayli, C. IX, s. 82; El-Mînâvî, s.126-127; Ferruh, s. 87-88; Cin, s. 179; Türçan v.d., s. 313; Yavuz, s. 315; Kabakçılı, s. 54-56.

⁸⁷ Zuhayli, C. IX, s. 80, 265; Bilmen, C. II, s. 162-163.

⁸⁸ Ceziri, C. V, s. 2353; Zuhayli, C. IX, s. 80; Bilmen, C. II, s. 163.

olarak belirleyebilir⁸⁹. Hanefi mezhebine göre bu süre, kocanın karısına yaklaşmama yemini için öngörülen dört aylık süreyi aşmamalıdır. Sürenin sonuna kadar cinsel ilişkide bulunmayan koca karısını bain talakla boşamış olacaktır⁹⁰. Koca cinsel ilişkide bulunmamak şartı ile sırası gelmeyen fakat şiddetli bir hastalığa yakalanan ve yardım edecek kimsesi olmayan kadının yanında kalabilir⁹¹. Belirlenmiş geceleme sırasını ihlal eden ve cinsel ilişki yaşayan kocanın geçirdiği süre zayi olmuş bir vakittir. Yani sırası gelen kadın ve varsa diğer kadınlar bu ihlalin telafisini isteyemez⁹².

Maliki mezhebi, aksine bir anlaşma yoksa birer gün ve birer gece şeklinde bir paylaşımı uygun görmektedir. Şafii ve Hanbelilere göre ise kadınların rızalarının alınması şartıyla birer gece olarak paylaşım yapılmalı, paylaşım en fazla üç gün ile sınırlandırılmalıdır⁹³. Koca, zorunlu nedenlerle sırası gelmeyen kadının yanında gerektiğinden fazla bir süre kalırsa diğer kadınların yanında da fazla süre kadar vakit geçirmesi gerekmektedir⁹⁴. Ancak bu ziyarette gerçekleşen cinsel ilişkinin telafisi Hanbeli mezhebi haricindeki mezhep hukukçularına göre mümkün değildir⁹⁵.

Hür ile köle kadın arasında gece paylaşımı konusundaki mezheplerin yaklaşımını daha önce ifade etmiştik. Şimdi ise yeni ve eski kadınlar hakkındaki görüşleri belirtmekte fayda vardır. Hanefi mezhebine göre yeni olan kadının eskiye göre bir üstünlüğü olmadığı gibi, bakire olanın da bakire olmayana üstünlüğü yoktur⁹⁶. “*Bakireye yedi, dula üç gün*” hadisi⁹⁷ kasmın başlangıcı konusunda bilgi vermekte olup koca yeni bir kadınla evlenirse sıra bu kadından başlar ve onunla yedi veya üç gün üst üste kalır. Ancak diğer eşleri ile de bu kadar süre kalmak

⁸⁹ Bilmen, C. II, s. 160; Ceziri, C. V, s. 2352.

⁹⁰ Ceziri, C. V, s. 2352.

⁹¹ Bilmen, C. II, s. 161; Ceziri, C. V, s. 2352.

⁹² Ceziri, C. V, s. 2352.

⁹³ Ceziri, C. V, s. 2353-2354; Bilmen, C. II, s. 164.

⁹⁴ Bilmen, C. II, s. 161.

⁹⁵ Ceziri, C. V, s. 2352-2354.

⁹⁶ Bilmen, C. II, s. 162; Yavuz, s. 315; Ceziri, C. V, s. 2354; Zuhayli, C. IX, s. 82, 265.

⁹⁷ Davudoğlu, s. 164.

zorundadır⁹⁸. Diğer üç mezhebe göre ise koca, bir defaya mahsus olmak üzere yeni ve bakire olanla yedi, yeni ve dul olanla üç gün kaldıktan sonra daha önce yaptığı kasm sırasını uygulamaya devam eder. Ayrıca yeni karısının hür ya da köle olması önemli değildir⁹⁹.

Kadın, diğer kadın ya da kadınlar lehine olmak üzere kocanın yaptığı gece paylaşımı sonunda kendine düşen hakkından ivazlı veya ivazsız olarak feragat edebilir ve feragati süresiz yapabileceği gibi muayyen bir zamanla da sınırlandırılabilir¹⁰⁰. Hukukçular arasında görüş ayrılığının olduğu ilk konu, koca ya da kadından alınan bir mal karşılığında feragatin geçerli olup olmayacağıdır. Bu konuda Hanefî ve Hanbelî hukukçulardan bazıları şartın geçersiz, feragatin ise geçerli olduğunu, Maliki hukukçular ise hem feragatin hem de şartın geçerli olduğunu savunmaktadır¹⁰¹. Görüş ayrılığının yaşandığı diğer konu ise kocanın feragat üzerinde tasarruf hakkının olup olmadığıdır. Hanefî mezhebine göre kocanın bu hak üzerinde bir hakkı yoktur. Zira geceleme nöbeti kadının hakkıdır. Diğer üç mezhep ise feragat için kocanın rızasını öngörerek bu görüşün aksini savunmaktadır¹⁰².

Belirtilmesi gereken önemli bir konu da kocanın eşine karşı adaletli davranma yükümlülüğünü yerine getirmemesi durumunda maddi bir yaptırımın öngörülmemiş olmasıdır. Koca eşleri arasında adaleti tesis ederek onların gönlünü hoş tutmalı ve onları kendinden uzaklaştırmamalıdır. Aksi takdirde kadın kendinden beklenen ödevleri yerine getirmekte zorluğa düşecektir. Koca geceleme için bir paylaşım tespit etmeksizin, kadınlardan birinin yanında eşitliğe aykırı olacak biçimde vakit geçirmeye başlamış ise diğer kadın hâkime başvurarak adaletin sağlanmasını talep edebilir. Hâkim ödevin gereği gibi yerine getirilmesi için öncelikle kocaya ihtar

⁹⁸ Zuhayli, C. IX, s. 82, 265; Ceziri, C. V, s. 2354-2355; Bilmen, C. II, s. 165.

⁹⁹ Ceziri, C. V, s. 2354-2355; Zuhayli, C. IX, s. 82, 265; Bilmen, C. II, s. 164.

¹⁰⁰ Feragat, Hz. Peygamber'in sünnetlerindedir. Bk. Ceziri, C. V, s. 2356; Zuhayli, C. IX, s. 81, 265; Halebi, s. 165; Yavuz, s. 315; Kabakçılı, s. 53-54.

¹⁰¹ Ceziri, C.V, s. 2354-2358; Bilmen, C. II, s. 161.

¹⁰² Ceziri, C. V, s. 2354-2358; Zuhayli, C. IX, s. 81-82; Bilmen, C. II, s. 161; Cin, s. 180.

çeker¹⁰³. İhtar tarihinden itibaren eşit bir paylaşım yapılması konusunda uyarılan koca, geçmiş gecelermelerin telafisi ile yükümlü tutulmamakla birlikte günahkâr biri olarak kabul edilir¹⁰⁴. İhtara rağmen haksızlık giderilmemiş ise hapis dışında başka bir tazir cezası¹⁰⁵ ile cezalandırılır. Buna rağmen eşitlik sağlanamazsa kocaya verilecek maddi bir müeyyide mevcut değildir¹⁰⁶.

Adaletli davranma ödevine giriş yaparken de belirttiğimiz gibi kocanın birden fazla karısının olduğu durumlarda bu ödevin varlığından bahsedilebilir. Medeni hukuk ise evliliği tek eşlilik prensibi üzerine kurmuştur.

c. Zifafı Gerçekleştirme

Zifaf, sözlük anlamı itibariyle karının kocaya teslim edilmesini ifade etmektedir¹⁰⁷. Buna göre kocanın önemli ödevlerinden biri de, karısı ile cinsi münasebette bulunmasıdır. Esasında birliktelik gerektiren zifaf, karı-koca için hem hak hem ödev niteliğindedir. Ancak cinsel ilişkinin tabiatı gereği, bu ödev kocanın ödevleri başlığı altında ele alınmalıdır.

Koca karısına karşı ilgiyi eksik etmemeli ve zifafı gerçekleştirmelidir. Hanefi mezhebine göre kocanın bir defaya mahsus olmak üzere zifaf yükümlülüğü olmasına rağmen, ailenin geçimi ve kadının gönlünü hoş tutmak için belirli dönemlerde zifaf yaşanması gerekmektedir¹⁰⁸. Hanefilere göre kadının ilk zifaf için talep hakkı varken diğerlerinde yoktur. Şafii mezhebine göre cinsel ilişki kocaya ait olan bir hak olduğu için kadının talep hakkı yoktur¹⁰⁹. Maliki mezhebine göre ise kocanın zifaftan kaçınması veya iradesi dışında bir nedenden dolayı zifafı gerçekleştirememesi neslin

¹⁰³ Bilmen, C. II, s. 161; Cin, s. 180-181.

¹⁰⁴ Ceziri, C. V, s. 2347-2349; Zuhayli, C. IX, s. 79.

¹⁰⁵ Tazir cezası, Kur'an ve sünnette yer verilmeyip düzenlenmesi devlet başkanı veya hâkim takdirine bırakılan cezalardır. Ayrıntılı bilgi için bk. Cin, Akgündüz, s. 315-320; Cin, Akyılmaz, s. 280-290; Üçok, Mumcu, Bozkurt, s. 99-100; Aydın, s. 197-198.

¹⁰⁶ Cin, s. 181.

¹⁰⁷ Sami, s. 537; Erdoğan, s. 621.

¹⁰⁸ Zuhayli, C. IX, s. 84; Bilmen, C. II, s. 165; Cin, s. 181; Kabakçılı, s. 49.

¹⁰⁹ Ceziri, C. V, s. 2349-2351.

devamına engel olacaktır. Dolayısıyla kadıya başvurulduğunda cinsel birleşmenin dört günde bir olması gerektiğine karar verilmelidir¹¹⁰. Hanbeli mezhebine göre ise cinsel ilişki ortak bir hak olup en azından her dört ayda bir gerçekleşmelidir¹¹¹. Dört mezhep tarafından belirlenen süreler geçirildiği takdirde kadın evliliği feshetme hakkına sahip olmakla birlikte irade dışı nedenlerle cinsel ödevin yerine getirilmemesi kadının bu hakkını ortadan kaldırmaktadır¹¹².

Cinsel münasebetin sınırları ayet ve hadislerle açıkça belirlenmiştir. Karı-koca için yasak olan ilişki arka yoldan yapılan cinsel ilişkidir. Bu durum ise asli kaynak olan sünnet ile açıkça yasaklanmıştır. “*Bir kadına arkasından yaklaşan melundur.*”¹¹³, “*Hanımına arka taraftan yaklaşan kişinin yaptığı küçük lütiliktir*”¹¹⁴, “*Aybaşı olan bir kadına yaklaşan veya bir kadına arkasından yaklaşan kimse yahut bir kâhine gidip onu tasdik eden bir kişi, Muhammed’e indirileni inkâr etmiş demektir*”¹¹⁵. “*Kadınlarınıza arkalarından (anısten) yaklaşmayınız. Allah karısıyla arkadan ilişkide bulunan kimsenin yüzüne bakmaz*”¹¹⁶. “*Kadınlarınız sizin ekinliğinizdir. Ekinliğinize dilediğiniz biçimde varın*”¹¹⁷. Hanbeli hukukçular yasak ilişkinin evliliği bitireceğini savunmaktadır. Diğer üç mezhep ise müeyyide olarak tazir cezası öngörmektedir¹¹⁸.

Kur’an-ı Kerim, “*Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: “O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah’ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever”* buyurmaktadır¹¹⁹.

¹¹⁰ Ceziri, C. V, s. 2350; Kabakçılı, s. 49-50.

¹¹¹ Zuhayli, C. IX, s. 84; Ceziri, C. V, s. 2351; Kabakçılı, s. 49-50.

¹¹² Ceziri, C. V, s. 2349-2351; Zuhayli, C. IX, s. 261-262.

¹¹³ İmam Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, Tercüme: Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekeriya Yıldız, Ocak Yayıncılık, C. XII, İstanbul, 2014, s. 525-526; El-Hüseyini, C. II, s. 408.

¹¹⁴ Ahmed, *Müsned*, C. XII, s.526; Kabakçılı, s. 50.

¹¹⁵ Zuhayli, C. IV, s. 358.

¹¹⁶ El-Hüseyini, C. II, s. 409; Zuhayli, C. IX, s. 262.

¹¹⁷ Kur’an, Bakara, 223.

¹¹⁸ Zuhayli, C. IX, s. 263; Kabakçılı, s. 50-51.

¹¹⁹ Kur’an, Bakara, 222.

Aybaşı olan kadınla da cinsel ilişki yasaktır¹²⁰. Lohusa olan kadın için de aynı durum geçerlidir.

Cumhura göre aybaşı (hayız), lohusalık (nifas) ve cünüplük hallerinin son bulması durumunda kocaya, karısından temizlenmesini isteme hakkı tanınmalı, Hanbeli ve Şafii hukukçulara göre ise bu konuda kocanın zorlama yetkisi vardır ve kadının itaatsizliği halinde koca tedip hakkını kullanabilecektir¹²¹.

Medeni Kanun kocaya böyle bir sorumluluk yüklemiş değildir.

d. Birlikte Oturma

Kocanın görevi, nikâh akdinin gerçekleşmesinden sonra zifaf için uygun hale gelen kadının ikametgâha gelmesini talep etmektir. Kadının itaat etme ödevi kapsamında ele alınacak olan ve ortak konutta kalmasını zorunlu hale getirecek şartların sağlandığı kabul edilirse koca karısı ile aynı evde yaşamalıdır. Kocanın evden uzun sürelerle ayrı kalması irade dışı nedenlerden kaynaklansa dahi, bakım ve geçim masrafları başkaları tarafından karşılanan kadın bile evliliğin feshini isteyebilecektir¹²². Zira bu çalışmanın ikinci bölümünde bahsedileceği üzere nafaka mükellefiyetinin borçlu tarafı kocadır.

Aile birliği ve kamu düzeni düşüncesiyle modern hukukçular da eşlerin aile konutunda birlikte yaşama hak ve görevlerinin olduğunu kabul etmektedir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu 185. maddenin 3. fıkrasında birlikte oturma hakkının ortak hak ve yükümlülük olduğunu hükme bağlamıştır. Ayrıca 164. maddede bu sorumluluğun ihlaline yönelik yaptırımlar öngörmüştür¹²³.

¹²⁰ Eşler arasındaki cinsi münasebetin detayları için bk. Zuhayli, C. IV, s. 357-362.

¹²¹ Zuhayli, C. IX, s. 271-272; Bilmen, C. II, s. 166.

¹²² Akgündüz, *Aile*, s. 258; Ogan, s. 80; Cin, s. 182; Kabakçılı, s. 77.

¹²³ Akıntürk, Ateş Karaman, s. 113; Dural, Ögüz, Gümüş, s. 165; Mustafa Alper Gümüş, *Teoride ve Uygulamada Evliliğin Genel Hükümleri ve Mal Rejimleri*, (TMK. m. 185-281), Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2008, s. 66.

e. Evlilik Birliğinin İdare ve Temsili

Evliliğin doğurduğu sonuçlar kocanın aile reisi olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla İslam hukukuna göre aile birliğinin temsili kocanın görevidir. Aile reisi olarak kocaya yüklenen mali sorumluluk, birlik adına yapılacak hukuki işlemlerden şahsen sorumlu olmasını gerektirmektedir¹²⁴. Nisa suresi 34. ayette erkeğin idareci ve hâkim olma özelliğine vurgu yapılmaktadır. Zira kocaya tanınan hakların niteliği ve çerçevesi bize erkeğin aileyi temsil ve idare etme vasıflarına da yetkin olduğunu göstermektedir.

Evliliğin mali sonuçları anlatılırken bahsedileceği üzere ailenin bakım ve geçimi kocanın sorumluluğundadır. Elbette İslam hukukunun kurallarına uyulduğu takdirde kadının çalışma hakkı söz konusudur. Çalışan kadının evin masraflarına katılma zorunluluğu olmasa da maddi ve manevi eksikliklere katılması güzel geçime katkı sağlayacaktır¹²⁵. Aile ihtiyaçlarını karşılamak üzere kocadan izin almadan yapılan masraflardan doğal olarak kadın sorumlu olur. Bu istisna dışında evin ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olan koca, üçüncü kişilere karşı şahsen sorumlu kabul edilir¹²⁶.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu 186. maddede, eski Medeni Kanununun 152. maddede kocaya yüklemiş olduğu aile birliği başkanı vasfını ortadan kaldırarak evlilik birliğinin yönetim yetkisini birlikte olmak üzere karı ve kocaya vermektedir. Eski Kanununun 154. maddesine göre birliği temsil edecek kişi kocadır. Dolayısıyla birlik adına yapılan işlemlerden şahsen sorumludur. Türk Medeni Kanunu ise 188. maddesinde genel kural olarak her iki eş de birliğin temsil yetkisini tanımaktadır.

¹²⁴ Ateş, s. 306-307; Kahveci, s. 125; Veysel Nargül, “Mali Tasarrufu Açısından İslam (Aile) Hukukunda Kadın”, *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 2, 2004, “Mali Tasarruf”, s. 311-312.

¹²⁵ Kahveci, s. 125; Nargül, “Mali Tasarruf”, s. 315-316; Ebu Yusuf, gündüzleri çalışan kadının bakım ve geçim masraflarını kendi kazancı ile karşılayabileceğini kabul etmektedir. Bk. Çiğdem, s. 74; Abdullah Kahraman, “İslam Hukukunda Kadının Hukuki Tasarruf Ehliyeti”, *Kafkas Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 1, 2014, s. 35-37.

¹²⁶ Kahveci, s. 125; Çiğdem, s. 77.

Buna göre yeni kanun ile ailenin sürekli ihtiyaçlarına yönelik olan hukuki işlemlerde müteselsil sorumluluk esası kabul edilmektedir¹²⁷.

B. Kadının Hak ve Ödevleri

1. Kadının Hakları

Kocanın hak ve ödevlerini izah etmeye çalışırken karşılıklılık esasının üzerinde durmuştuk. Kadının hakları kocanın ödevlerine karşılık gelir. Aynı zamanda kocanın haklarından bazıları da müşterek hak niteliğindedir. Tekrardan kaçınmak amacıyla kadının haklarını kısaca belirtmek faydalı olacaktır.

Türk Medeni Kanunu aile hukuku kitabı içerisinde evliliğin genel hükümleri başlığı altında ortak hak ve yükümlülükler yer vermiştir. Kocanın ödevleri izah edilirken günümüz hukuku ile ilgili verilen bilgiler kadının hakları için de geçerlidir.

a. İyi Muamele Görme Hakkı

Müşterek hak kapsamında değerlendirilmesinin doğru olacağı kanaatine vardığımız iyi muamele görme hakkı, kadının talebine gerek olmaksızın varlığını korumaktadır¹²⁸. Kocanın iyi muamele ödevi kadına bu hakkı vermektedir.

b. Adaletin Sağlanması İsteme Hakkı

Kocanın birden fazla karısı varsa şahsi ve mali yükümlülükleri yerine getirmede hangi ölçülere uyulması gerektiği konusunda hukukçular arasında farklı görüşler mevcuttur. Nafaka ve mehir tez konumuzun bölümleri içerisinde detaylandırılacak olup, şahsi anlamdaki yükümlülükler konusunda kadınların adalet temini için hâkime başvurabilme haklarının dahi olduğundan bahsedilmişti.

¹²⁷ Detaylı bilgi için bk. Akıntürk, Ateş Karaman, s. 111-112, 127-130; Çiğdem, s. 76; Reislük teriminin yeni kanunda yer almaması kocanın sorumluluklarını karısı ile paylaşması neticesini doğurmuştur. Böylece kadına verilen değer daha da azalmıştır. Bk. Hüseyin Hatemi, Burcu Kalkan Oğuztürk, *Aile Hukuku Ders Kitabı*, 4. Bs., Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014, s. 81-90.

¹²⁸ Bilmen, C. II, s. 165; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 201; Ferruh, s. 85.

c. Kocanın Cinsel Yönlerinden Yararlanma Hakkı

Şafii mezhebi dışındaki üç sahih mezhep hukukçuları, kadının cinsel faydalanma hakkının varlığını kabul etmektedir¹²⁹.

d. Kadının Hısımlarını Ziyaret Hakkı

Kocanın, karının ortak meskenden ayrılmasına müdahale etme hakkının sınırlarının belirlediği bu hak kapsamında kadın anne, baba ve kendisiyle evlenmesi yasak olan hısımları ziyaret edebilir¹³⁰.

e. Kadının Eve Ziyaretçi Kabul Etme Hakkı

Karı-koca evlerine kimlerin gelip kimlerin gelemeyeceği konusunda aralarında anlaşmaya varabilirler. Anlaşma sağlanamaz ise İslam hukuku hükümlerine başvurmak gerekecektir. Hanefi mezhebinin birinci görüşü kadına bu hakkı tanımamış, ikinci görüşü ise kadının ana-babasını haftada bir kere ve kendileriyle evlenilmesi yasak olan diğer hısımlarını ise senede bir kere kocanın izni olmasa dahi misafir edebileceğini kabul etmektedir¹³¹. Maliki hukukçular ise Hanefi mezhebinin ikinci görüşünü savunmakla birlikte, kadının önceki evliliğinden olan ergin olmayan çocuğunun da her gün ziyarete gelebileceğini hükme bağlamıştır¹³².

¹²⁹ Ceziri, C. V, s. 2349-2351; Zuhayli, C. IX, s. 84; Kabakçılı, s. 49-50.

¹³⁰ Zuhayli, C. IX, s. 266; Ansay, s. 237; Cin, s. 184; Cin, Akyılmaz, s. 414; Akyılmaz, s. 37; Kaşıkçı, s. 456.

¹³¹ Ansay, s. 237; Cin, s. 185-186; Cin, Akyılmaz, s. 415; Cin, Akgündüz, s. 515; Kaşıkçı, s. 456; Kabakçılı, s. 57.

¹³² Cin, s. 185.

f. Birlikte Oturmayı İsteme Hakkı

Kocanın belirlediği ikametgâhta karı ve koca birlikte oturmalıdır. Peşin mehrini alan kadının müşterek ikametgâhta oturma konusunda itaatkâr olması beklenirken, kadın da kocasından evde oturmasını talep edebilir¹³³.

2. Kadının Ödevleri

a. Evlilik Birliği Bağlamında İtaat

Kadının en önemli görevlerinden biri olan kocaya itaat, ailenin huzur ve saadeti için olması gereken bir şarttır. Ancak itaat borcu kadının her isteğe boyun eğmesi şeklinde anlaşılmalıdır. Zira kadın kocanın kölesi, uşağı ya da hizmetçisi değildir. Kadın, kocasının meşru olan isteklerini kabul etmekle görevlidir¹³⁴. İslam'ın meşru kabul ettiği isteklerin kabul edilmesi için öncelikle kocanın hem şahsi hem de nafaka ve mehir gibi mali yükümlülüklerini hakkıyla yerine getirmesi gerekir. Koca vazifelerini ifa ettiği halde kadın itaatsiz davranışlarda bulunuyorsa terbiye edilmelidir¹³⁵. Terbiyenin kapsamını da tedip hakkı içerisinde izah etmeye çalışmıştık.

İtaat etme görevinin hukuki dayanağı, evlilikte erkeğin üstünlüğünün kaynağını ve tedip etme hakkını incelerken değindiğimiz Bakara suresi 228. ayet ve Nisa suresi 34. ayettir. “...Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır.”¹³⁶, “Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini

¹³³ Akgündüz, *Aile*, s. 258; Ogan, s. 80; Cin, s. 182; Kabakçılı, s. 77.

¹³⁴ Zuhayli, C. IX, s. 265-267; Bilmen, C. II, s. 165-166; Berki, Hâmidi, s. 34; Ansay, s. 237; Cin, s. 187; Akyılmaz, s. 37.

¹³⁵ Zuhayli, C. IX, s. 265-267; Bilmen, C. II, s. 165-166; Berki, Hâmidi, s. 34; Ansay, s. 237; Cin, s. 187; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 200-201; Kaşıkçı, s. 456; Ateş, s. 305-306; Kabakçılı, s. 73-83; Eravcı, s. 112-113.

¹³⁶ Kur'an, Bakara, 228.

sağlamakta)dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da "gayb"ı korurlar."¹³⁷.

İslam hukukunda eşler arasında mal ayrılığı rejimi mevcut olsa dahi ailenin ekonomik ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğu kocaya yüklenmiştir¹³⁸. Erkeğin bedensel ve ruhsal yapısının kadına göre daha dayanıklı olması da onun yaratılışından kaynaklanan bir üstünlüktür. Dolayısıyla erkeğin cinsiyetinden kaynaklanan bir üstünlükten bahsetmek mümkün değildir. Netice olarak sosyal şartların eşlere vermiş olduğu statüler kadının itaat ödevini çok daha önemli hale getirmiştir¹³⁹. Modern hukukta eşlerin aile sorumluluğunu eşit olarak paylaştığı düşünüldüğünde kadının itaat ödevinin hafiflediği bilinen bir gerçektir.

Hadisler de itaat ödevine delil teşkil etmektedir. Ancak burada sadece birkaçına yer verilecektir. "Kureyş kadınları, deveye binen (Arap) kadınlarının hayırlısı ve en iyisidir. Onlar, kadınların çocuğa en şefkatlisi, elindeki zevcinin malını sıyanet hususunda kocaya en riayetlisidir"¹⁴⁰. "Kadın beş vakit namazını kılar, yılda bir ay orucunu tutar, ırzını korur ve kocasına itaat ederse cennet kapılarının dilediğinden girsin"¹⁴¹.

En kapsamlı ifade ile kadın İslam'ın meşru görmediği iş ve eylemlerde itaat göreviyle sorumlu tutulamaz. Kocanın hakları ile bağlantılı olarak açıklanabilen itaat ödevi, hemen hemen bütün ödevlerin birleştiği bir sorumluluk niteliğine dönüşmektedir. Müşterek ikametgâhta oturmada, evden çıkışlarda ve eve gelecek misafirde, yolculuğa çıkma konusunda, cinsi münasebette kocanın isteklerine riayet edilmelidir. İslam hukukunun asli kaynakları ile çelişmeyen, kadının haklarını ihlal etmeyen ve ahlaka aykırı olmayan her istek kadının itaatini gerektirmektedir. Peşin mehrini alan kadın, oturmaya elverişli ve kendi sosyal durumuna uygun şekilde

¹³⁷ Kur'an, Nisa, 34.

¹³⁸ Akgündüz, *Aile*, s. 258; Karaman, *Mukayeseli*, s. 351; Kahveci, s. 147.

¹³⁹ Berki, Hâmidî, s. 34; Ateş, s. 306; Kazıcı, s. 162-163; Eravcı, s. 100-101; Akyılmaz, s. 22-24.

¹⁴⁰ *Sahih-i Buhari*, Tercüme: Halil Aldemir, Beşir Eryarsoy, C. V, Karınca ve Polen Yayınları, 2009, s. 310; Eravcı, s. 106.

¹⁴¹ Ahmed, *Müsned*, C. XII, s. 542; Kabakçılı, s. 74.

belirlenmiş ikametgâhta oturmak zorundadır¹⁴². Birden fazla evlilik söz konusu ise koca eşlerini bir arada aynı evde oturmaya zorlayamaz. Aynı zamanda kadın, kocanın diğer akrabaları ile birlikte aynı evde yaşamak zorunda değildir. Koca ailenin geçimi ya da mesleği gereği yaşadığı yeri değiştirebilir. İkametgâh değişikliği söz konusu olduğunda kadının koca ile birlikte hareket edebilmesi için kocanın güvenilir bir kimse olması ve yeni ikametgâhın da kadın için her anlamda uygun olması gerekmektedir¹⁴³. Önemle belirtmek gerekir ki karı kocanın birlikte yaşaması, itaat ödevinin aile birliği ve kamu düzeninin sağlanması temeline dayandığının ispatıdır. Dolayısıyla birlikte oturma müşterek bir hak ve ödev niteliğine sahiptir.

Kabul edilen genel ilke kadının evinde bulunmasıdır. Ancak meşru olan ihtiyaçların giderilmesi için kocanın izni alınmak suretiyle evden ayrılmak mümkündür¹⁴⁴. Bununla birlikte Hanefî mezhebine göre kadın, kocası dışında bir mahremiyle birlikte hac vazifesini yerine getirmek üzere kocanın izni olmasa bile evden ayrılmakta serbesttir¹⁴⁵. Müşterek ikametgâha misafir kabul edilip edilemeyeceği konusu ve sınırları da kocanın kararına tabidir. Elbette karı-koca bu konu üzerinde anlaşmaya varabilirler.

Kocanın dini konularda doğru bildiklerini karısı ile paylaşması kadının ahlaki anlamda gelişimi için gereklidir. Ancak hem maddi hem manevi ihtiyaçları karşılamakla yükümlü olan koca, dini konularda yetersiz ise karısının din eğitimi alması için evden dışarıya çıkmasına müdahale edemez ve kadının yapmakla yükümlü olduğu dini vecibelerine engel olamaz¹⁴⁶. Ancak açık ve kesin olarak

¹⁴² Ansay, s. 237; Cin, s. 188; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 200; Çiğdem, s. 75; Karaman, *Ana Hat*, s. 97; “Eğer bir kimseye başkasına secde etmesini emredecek olsa idim, kadınlara kocalarına secde etmelerini emrederdim, çünkü Allah onlara bu kadar hak vermiştir.” El-Hüseyni, C. II, s. 416.

¹⁴³ Bilmen, C. II, s. 167-168; Ansay, s. 237; Cin, s. 183, 188; Kaşıkçı, s. 456.

¹⁴⁴ Aksi yönde görüş için bk. H. İbrahim Acar, *İslam Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1994, s. 129-130.

¹⁴⁵ Zuhayli, C. IX, s. 267; Bilmen, C. II, s. 165; El-Mînâvî, s. 134-138; Kabakçılı, s. 76.

¹⁴⁶ Bilmen, C. II, s. 165; Acar, s. 129; Kabakçılı, s. 76.

emredilen ibadetler dışında kalan sorumluluklar için kocanın kadına müdahale etmesi durumunda kocaya itaat şarttır¹⁴⁷.

Karı ve kocanın cinsi münasebeti isteme hakkı müşterek hak niteliğindedir. Ancak kocanın hakkı hadisler ile sabit kılınmıştır¹⁴⁸. Kadının cinsel ilişkiyi isteme hakkı konusundaki mezhep hukukçularının görüşlerinden kocanın zifafi gerçekleştirme ödevi içerisinde bahsedilmiştir. Kadın aybaşı (hayız) ve lohusalık (nifas) gibi durumlar dışında cinsel ilişki talebinde bulunan kocaya olumlu cevap vermek zorundadır¹⁴⁹. Kocaya itaat, yasak cinsel ilişkiyi meşru hale getirmez.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda cinsi yakınlık ile ilgili bir hüküm mevcut değildir. Ancak elbette birliğin mutluluğu bakımından cinsi yakınlık isteme ve gösterme her iki eşin de hak ve görevi niteliğindedir¹⁵⁰. Ayrıca belirtmek gerekir ki itaat ödevinin sadece kadına verilmesi kadın-erkek eşitliğine aykırılık teşkil etmektedir.

b. Sadakat Ödevi

Karı ve kocanın ortak yükümlülüğü olan sadakat ödevi, zinaya ilişkin ayetlerin varlığıyla ortaya konmaktadır. *“Sizden kimin, hür mü'min kadınlarla evlenmeye gücü yetmezse sahip olduğunuz mü'min genç kızlarınızdan (cariyelerinizden) alsın. Allah, sizin imanınızı daha iyi bilir. Hepiniz birbirinizdensiniz. Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost tutmamaları hâlinde, sahiplerinin izniyle onlarla evlenin, mehirlerini de güzelce verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa, onlara hür kadınların cezasının yarısı uygulanır”*¹⁵¹. *“Zina eden erkek ancak, zina eden*

¹⁴⁷ El-Mînâvî, s. 138; Karaman, *Ana Hat*, s. 97; *“Bir kadının kocası hazırken izni olmadan (nafile) oruç tutması ve kocanın izni olmadan evine birilerini alması helal değildir.”* Ahmed, *Müsned*, C. XII, s. 550; El-Hüseyini, C. II, s. 415.

¹⁴⁸ *“Erkek karısını yatağına davet eder de gelmekten imtina ederse, melekler sabaha kadar ona lanet eder”*. El-Hüseyini, C. II, s. 415; Zuhayli, C. IX, s. 266; Karaman, *Mukayeseli*, s. 341; Kahveci, s. 130; Kabakçılı, s. 75.

¹⁴⁹ Zuhayli, C. IX, s. 266; Bilmen, C. II, s. 165; Topaloğlu, s. 129-131; Kahveci, s. 132; Kabakçılı, s. 75.

¹⁵⁰ Akıntürk, Ateş Karaman, s. 112.

¹⁵¹ Kur'an, Nisa, 25.

veya Allah'a ortak koşan bir kadınla evlenir. Zina eden bir kadınla da ancak zina eden veya Allah'a ortak koşan bir erkek evlenir. Bu, mü'minlere haram kılınmıştır"¹⁵². Sadık, güvenilir, dürüst ve namuslu olmak hem kadın hem erkeğin taşınması gereken vasıflar olup, İslamiyet cinsiyet ayrımı yapmaksızın, evlilik birliği kapsamında yaşanmayan her türlü cinsi münasebeti yasaklamıştır.

743 sayılı Kanun 151. maddenin 3. fıkrasında sadakat ödevini eşlere vermektedir. 4721 sayılı Kanun da karı ve kocanın birbirine karşı sadakat göstermekle yükümlü olduğunu 185. madde 3. fıkrada düzenlemiştir. Sadakatsizlik, sadece üçüncü bir kişiyle yaşanan cinsel ilişkiyi değil toplumun, evlilik birliğini ilgilendiren genel ahlak kurallarına aykırı olacak her davranışını içine almaktadır¹⁵³. Kanun, mer'i hukuka göre zinayı boşanma sebebi olarak kabul etmektedir.

c. Evlilik Birliğini Ve Kocanın Malını Koruma Ödevi

İslam hukukuna göre kocanın kadına göre sorumluluğu daha fazla olduğu için kocanın üstünlüğü söz konusu olup, ailenin geçimini sağlamak kocanın görevidir. Koca, karısı ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamakla görevlendirilmiştir. Kadının ailenin geçimine katkıda bulunma zorunluluğu dahi söz konusu edilemez. Bununla birlikte İslam hukuku kadının çalışmasını yasaklamış değildir. Çalışma şartlarının kadın için uygun olduğu bir ortamda kadın elbette çalışma hakkına sahiptir. Ancak kadının önceliği kocası ve çocukları olmalıdır. Bu nedenle hukuken ev işlerini yapmakla görevli olmayan kadının, sünnet, örf ve adet gereği evin işlerini yapmak durumunda kaldığı söylenebilir¹⁵⁴. Aile içi yardımlaşmadan doğan bu görev, bir iş sözleşmesi ilişkisinden kaynaklanmadığı gibi kadın yaptığı bu işler karşılığında ücret de talep edemez¹⁵⁵. Hanefi hukukçulardan Kasani ev işlerini yapmaktan kaçınan kadına uygulanacak bir yaptırımın olmadığını kabul ederken, Ebulleys kocanın,

¹⁵² Kur'an, Nur, 3.

¹⁵³ Tekinay, s. 233; Akıntürk, Ateş Karaman, s. 113; Dural, Ögüz, Gümüş, s.157; Çiğdem, s. 69.

¹⁵⁴ Karaman, *Yeni Gelişmeler*, s. 30; Ogan, s. 80; Kahveci, s. 129; Çiğdem, s. 74.

¹⁵⁵ Ceziri, C. VI, s. 2783; Zuhayli, C. IX, s. 265; Bilmen, C. II, s. 169; Acar, s. 122.

hizmetçisi olmayan ve ev işlerini görmeye gücü yeten kadını, ev işlerini yapması için zorlayabileceğini kabul etmektedir¹⁵⁶.

Ev içerisinde kocadan daha fazla vakit geçiren kadının, kocanın malını muhafazasına da değinmek gerekmektedir. Kocanın malını korumak kadının görevidir¹⁵⁷. Bu göreve, “*Hepiniz çobansınız; hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Devlet reisi de bir çobandır ve sürüsünden sorumludur. Erkek ailesinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Kadın kocasının evinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Hizmetkâr efendisinin malının çobanıdır; o da sürüsünden sorumludur. Netice itibariyle hepiniz çobandır ve güttüğü sürüden sorumludur*”¹⁵⁸ hadisi delil gösterilebilir.

Yeni Medeni Kanun, aile reisinin koca olduğunu ifade eden hükmü kaldırmış ve kadının emeğini, ailenin geçimi için bir değer olarak kabul etmiştir. Kadın-erkek eşitliğinin sağlanabilmesi için eşlerin evlilik birliğinin giderlerine güçleri oranında emek ve malvarlıkları ile katılımlarını sağlayan düzenleme, çalışmayan kadının emeğini ailenin geçimi için bir katkı olarak görmektedir (m. 186/III).

III. EVLİLİĞİN MALİ HÜKÜMLERİ

Karı-koca haklarının birinci yönü şahsi iken ikinci yönü malidir. Evliliğin mali hükümlerini Türk Medeni Kanunu sistematiğine uygun şekilde incelemeye başlamadan önce eşlerin mali hak ve yükümlülüklerinin daha kolay kavranabilmesi için malların idare yönteminden bahsetmekte fayda vardır. Evlilik birliğinin ekonomik yönü de dikkate alındığında eşlerin mallarının idaresi konusu gündeme gelmektedir. Dolayısıyla İslam hukukunda malların idare biçiminin ne olduğu yani

¹⁵⁶ Alaüddin Ebu Bekir b. Mesud El-Kasani, *el-Bedayi’u’s Sanayi fi Tertibi’s-Şerayi*, C. IV, Beyrut, 1984, s. 24’ten naklen Kabakçılı, s. 83-85.

¹⁵⁷ Bilmen, C. II, s. 165; Cin, s. 191; Kazıcı, s. 163; Kabakçılı, s. 85-86.

¹⁵⁸ *Sahih-i Buhari*, s. 231; Zuhayli, C. IX, s. 268.

hangi mal rejiminin kabul edildiğinin bilinmesi gerekecektir. İslam hukuku mal ayrılığı rejimini temel ilke olarak benimsemiştir¹⁵⁹.

İslam hukuku kitapları, mal rejimi konusunu ayrı bir başlık altında incelemek yerine bu konuya eşlerin hak ve sorumlulukları kapsamında değinmiştir. Zira malların idaresi tek bir rejime tabidir.

Evliliğin eşlerin malları üzerindeki haklarına olan etkisi, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun eşler arasındaki mal rejimi maddelerinin başlık isimlerinden ve modern hukukçuların eserlerinden yararlanılarak, sadece aile hukukunu ilgilendiren şekliyle anlatılmaya çalışılacaktır¹⁶⁰.

A. Mülkiyet Bakımından

Eşlerden her biri evlenmeden önce sahip oldukları malların evlilik sonrasında da maliki olmaya devam eder ve kadın ya da erkeğin malları evlilik birliği sebebiyle ortak mal haline gelmez¹⁶¹. Nafaka, mehir gibi mali ödemeler yanında çeyiz/cihaz¹⁶² ve miras payı kadının kişisel malı kapsamında olduğu gibi, nafaka ve mehirden elde edilen haklar ve kadının çalışarak elde ettiği gelirler de yine aynı değerlendirilmeye tabi olur¹⁶³. Dolayısıyla evlilik devam ederken karı ve kocanın elde etmiş olduğu mallar tek bir malvarlığı olarak değerlendirilmeyecektir.

İslam hukuku cinsiyet ayrımı yapmaksızın herkese aynı hakkı tanımaktadır. Zira İslam, kadının mülkiyet hakkını sınırlayan ve ortadan kaldıran kanunların

¹⁵⁹ Akgündüz, *Aile*, s. 258; Cin, s. 193; Cin, Akgündüz, s. 516; Cin, Akyılmaz, s. 415; Akyılmaz, s. 39; Kaşıkçı, s. 453; Abdullah Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, 2. Bs., Yitik Hazine Yayınları, s. 169; Kabakçılı, s. 69; Musa Altunkaya, *İslam Hukukunda Evlilik Akdinin Hukuki Niteliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2011, s. 56.

¹⁶⁰ Faydalanılan eser için bk. Akıntürk, Ateş Karaman, s. 179.

¹⁶¹ Veysel Nargül, "Karı-Koca Mallarının İdaresi Üzerine Mukayeseli Bir Etüd", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 20, 2012, s. 303; Yargı, s. 264; Akyılmaz, s. 40-41.

¹⁶² Çeyiz ile ilgili detaylı açıklamalar, mehir konusu incelenirken ifade edilecektir.

¹⁶³ Berki, Hâmidî, s. 36-37; Ferruh, s. 86; Kaşıkçı, s. 453; Nargül, s. 303; Yargı, s. 264; Akyılmaz, s. 40-41.

tamamını hükümsüz kılmış ve kocanın, karının mülkiyetinde bulunan değerlere müdahale hakkına son vermiştir¹⁶⁴.

Kadın ve erkek tam ehliyetli olmak şartı ile mülk edinme hakkına sahiptirler. Tam ehliyetli olmak, temyiz kudreti yani ayırt etme gücüne sahip olmak, buluşa ermek ve reşit olmak üzere üç şartın varlığına bağlıdır¹⁶⁵. Mali niteliği olan iş ve işlemlerin neticelerini idrak edebilmek için sadece doğruyu yanlıştan ayırt etmek yetmez, yapılan fiilin olumlu ve olumsuz sonuçlarının da hesap edilmesi gerekmektedir¹⁶⁶. Reşit olmak, kişinin malvarlığını idare edebilme ehliyetidir¹⁶⁷. Dolayısıyla kadın tam ehliyetli olmak şartıyla mülk edinme hakkı konusunda erkek ile eşit haklara sahiptir¹⁶⁸. Bu değerlendirme yanında önemle belirtmek gerekir ki evlilik kadının ehliyetini kısıtlayıcı ya da sonlandırıcı bir durum değildir¹⁶⁹.

Türk Medeni Kanunu yasal mal rejimi olarak edinilmiş mallara katılma rejimini kabul etmiştir. Kanun eşler arasındaki mali hükümleri düzenlerken yasal mal rejimi haricinde üç tane de seçimlik rejim kabul etmiş ve eşlere evlenmeden önce ya da sonra bir seçim hakkı sunmuştur. Mal ayrılığı, paylaşmalı mal ayrılığı ve mal ortaklığı rejimi kanunun tahdidi şekilde belirlemiş olduğu seçimlik sistemlerdir. Malların idaresi Medeni Kanun'un "eşler arasındaki mal rejimi" başlığı ile dördüncü bölümde düzenlenmiştir. Kanun'un 218. maddesinde ifade edildiği üzere edinilmiş mallara katılma rejiminde eşler edinilmiş mallar ile kişisel mallar üzerinde mülkiyet

¹⁶⁴ El-Mînâvî, s. 68; Karaman, *Yeni Gelişmeler*, s. 27; Akyılmaz, s. 40; Nargül, "Mali Tasarruf", s. 303-308.

¹⁶⁵ Mustafa Ahmed Ez-Zerka, *İslam Hukuku*, Çeviri: Servet Armağan, C. II, Gündönümü Yayınları, Gözden Geçirilmiş 2. Bs., İstanbul, 2006, s. 632-643; Ansay, s. 70-75; Aydın, s. 209-212; Türcan v.d., s. 267-268; Demir, s. 141-142.

¹⁶⁶ Akgündüz, *Aile*, s. 54; Cin, Akgündüz, s. 448; Karaman, *Mukayeseli*, s. 260-261; Cin, Akyılmaz, s. 297-301; Karaman, *Ana Hat*, s. 37.

¹⁶⁷ Hatemi, s. 81-84; Ez-Zerka, s. 632-643; Ansay, s. 70-75; Aydın, s. 209-212; Türcan v.d., s. 267-268; Demir, s. 141-142.

¹⁶⁸ Akyılmaz, s. 39; Akgündüz, *Aile*, s. 258; Karaman, *Yeni Gelişmeler*, s. 27; Ogan, s. 73; Kahraman, s. 28-30.

¹⁶⁹ Akgündüz, *Aile*, s. 258; Karaman, *Mukayeseli*, s. 300; Karaman, *Yeni Gelişmeler*, s. 27; Ogan, s. 73; Akyılmaz, s. 39; El-Mînâvî, s. 68; Kahveci, s. 26; Kahraman, s. 28-30; Nargül, "Mali Tasarruf", s. 309-315; Kabakçılı, s. 69; Demir, s. 169; Altunkaya, s. 56.

hakkına sahiptir¹⁷⁰. Edinilmiş mallara katılma rejiminin temelinde de mal ayrılığı esası benimsenmiş olmakla birlikte evlilik birliği kurulduktan sonra evlilik süresince elde edilen mallar (edinilmiş mal) üzerinde eşlere eşit mülkiyet hakkı tanınmıştır¹⁷¹. Böylece mal ayrılığı rejiminden farklı olarak çalışmayan kadının da emeğinin karşılığı olarak edinilmiş mal üzerinde mülkiyet ve diğer haklardan faydalanması sağlanmıştır¹⁷².

Medeni Kanun'un 244 ile 255. maddeleri arasında düzenlenen paylaşımlı mal ayrılığı rejimi mülkiyet hakkı bakımından edinilmiş mallara katılma rejimi ile hemen hemen aynı özelliklere sahiptir. Edinilmiş malların paylaşılmasından farklı olarak bu sistemde eşlere tanınan eşit mülkiyet hakkı ancak aileye özgülenen mallar için söz konusudur¹⁷³.

Kanun 257. maddenin ikinci fıkrasında eşlerin, kişisel mallar dışında kalan mallar üzerinde elbirliği mülkiyeti olduğunu hükme bağlamıştır. Mal ortaklığı rejimi olarak kabul edilen bu sistemde evlilik birliği sonrasında ortaklık malı olarak ifade edilen tek bir malvarlığından bahsetmek mümkündür¹⁷⁴.

B. Tasarruf Bakımından

Kadın ya da erkek kendi malvarlıkları ile ilgili her türlü işlemi yapmakta serbesttir. Ancak özellikle ele alınması gereken konu kadının kendi malı üzerindeki tasarruf hakkıdır.

Kadın olmak bir ehliyetsizlik hali değildir. Akıl sahibi ve reşit olan kadın kocası ya da bir başkasının izin veya icazetine ihtiyaç duymaksızın, kendi malları

¹⁷⁰ Medeni Kanun kapsamındaki mal rejimleri ile ilgili detaylı bilgi için bk. Akıntürk, Ateş Karaman, s. 154-194; Hatemi, Kalkan Oğuztürk, s. 97-111.

¹⁷¹ Hatemi, Kalkan Oğuztürk, s. 98-99; Akıntürk, Ateş Karaman, s. 182.

¹⁷² Akıntürk, Ateş Karaman, s. 154.

¹⁷³ Hatemi, Kalkan Oğuztürk, s. 98.

¹⁷⁴ Akıntürk, Ateş Karaman, s. 189; Hatemi, Kalkan Oğuztürk, s. 102.

üzerinde ivazlı-ivazsız her türlü tasarrufta bulunabilme hakkına sahiptir¹⁷⁵. Ancak Maliki mezhebi ve bazı hukukçular kadının bazı hukuki işlemlerde tam ehliyetli olmadığını savunmuş ve buna yönelik bazı uygulamalar kabul etmişlerdir¹⁷⁶. Bağışlama yoluyla yapılan kazandırma ve üçüncü kişi lehine gösterilen teminat işlemlerinde Maliki hukukçuların çoğu bir sınırlama getirmiştir. Kadın kişisel malının 1/3'ne kadar olan kısmını istediği şekilde kullanabilirken, bu orandan fazlası için kocanın izni aranmıştır. Aksi takdirde koca işlemin iptalini isteyebilir. Maliki hukukçuların bir kısmı da evli olan kadının her türlü ticari muamelesini 1/3'lik sınıra tabi tutmuştur¹⁷⁷. Ahmed bin Hanbel'in de İmam Malik'in görüşlerini savunduğu rivayet edilmektedir¹⁷⁸. Ancak Hanefi ve Şafii hukukçular, bu anlamda bir eşitsizliğe delil teşkil edecek bir kaynak bulunmadığı iddiasıyla ne aynı cins ne de farklı işlemler arasında ayırım yapmamıştır¹⁷⁹.

Kadının her türlü mali tasarrufu yapabileceği konusunda erkek ile arasındaki tek fark çalışma ortam ve şartlarından kaynaklanmaktadır¹⁸⁰. Temel görevi kocanın meşru isteklerine itaat etmek ve çocukların maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak olan kadının, çalışabilmesi için öncelikle kocasının iznini alması gerekir. Ayrıca aile ilişkilerine zarar vermeyecek ve meşru niteliklere sahip bir işte çalışan kadının bu hakkına müdahale edilemez¹⁸¹.

Eşlerin birbirlerinin malları ile ilgili yapacakları tasarruflar konusunda açık ya da gizli bir hüküm olmadığı için örfi hukuk gereğince kadın, kocasının malından

¹⁷⁵ Ansay, s. 42, Akyılmaz, s. 39; Cin, s. 193-194; Altunkaya, s. 56-57.

¹⁷⁶ Cin, s. 193-194; Ansay, s. 42; Subhî Mahmasanî, *Nazariyye âmme li'l-mûcebâti ve'l-ukûd*, C. II, Beyrut, 1983, s. 383'ten naklen Kahraman, s. 29.

¹⁷⁷ Ansay, s. 42; Cin, s. 193-194; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, C. VIII, Beyrut, s. 309, Abdülkerim Zeydan, *el-Mufasssal fi ahkâmi'l-mer'e ve'l-beyti'l-müslim fi'sşeriatil-İslâmiyye*, C. X, Beyrut, 1993, s. 338-339 ve Avz Sa'd b. Şâri Harbî, *el-Ahkâmu'lletî tuhâlifü fihâ'l-mer'etü'r-racüle*, Riyat, 1995, s. 329-330'dan naklen Kahraman, s. 32-33.

¹⁷⁸ Bilmen, C. II, s. 148; Ogan, s. 73-74; Ansay, s. 78.

¹⁷⁹ Bilmen, C. II, s. 148; Ogan, s. 73-74; Ansay, s. 78; Karaman, *Yeni Gelişmeler*, s. 146-147; Ferruh, s. 86; Nargül, "Mali Tasarruf", s. 312-315.

¹⁸⁰ Hz. Peygamber'in eşi Hz. Hatice ticaretle meşguldü. Bk. El-Minavi, s. 143-144; Kahveci, s. 125; Kahraman, s. 30-37.

¹⁸¹ Ogan, s. 77; Acar, s. 121-131; Kaşıkçı, s. 453; Nargül, s. 309-311.

kocanın ekonomik durumuna göre belirlenen az miktardaki tasarruflarda izinli sayılacak, belirlenen miktarı aşan harcamalar için ise kocanın izni aranacaktır¹⁸². Kocanın karısının malından yaptığı tasarruflara bakıldığında ise yine aynı örfi kurallar uygulanacak, ancak bu maldan elde edilecek gelir kadına ait olacaktır¹⁸³. Koca ancak açıkça izin verilmiş ise mal ya da geliri ailenin ortak bakım ve geçim masrafları için kullanabilecektir¹⁸⁴.

Türk Medeni Kanunu'nun 223. maddesindeki hükme göre kişisel mal ve edinilmiş mallar üzerinde serbest tasarruf hakkı mevcuttur. Kanun'un 244. maddesine göre paylaşımlı mal ayrılığı rejiminde de eşler kendi malvarlıkları üzerinde serbestçe tasarrufta bulunabilme hakkına sahiptir. Mal ortaklığı rejiminde ise tamamen farklı bir uygulama vardır. Medeni Kanun'un 263. maddesine göre kural olarak eşler ortaklık malları üzerinde birlikte ya da biri diğerinin rızasını almak suretiyle tasarruf işlemi yapabilir.

C. Yönetim Bakımından

İslam hukukçularının kabul ettiği görüşe göre mal ayrılığı rejiminin doğal sonucu olarak eşlerden her biri kendi malları üzerinde mülkiyet, tasarruf ve idare hakkına sahiptir¹⁸⁵. Ancak malların idaresi bir başka kişiye devredilebilir. Vekil olacak kişi karı, koca ya da üçüncü bir kişi hatta bir tüzel kişilik olabilir. Dolayısıyla kadın mallarının idaresini bizzat yerine getirebileceği gibi bu yetkiyi kocasına da devredebilir. Böylece karı-koca arasında bir vekâlet ilişkisi kurulmuş olacaktır¹⁸⁶. Hukuki işlem ehliyetine haiz olan kadın vekâlet sözleşmesinin tarafı olabileceği gibi, kocaya vermiş olduğu idare yetkisini de her zaman geri alabilecektir. Zira İslam

¹⁸² Yavuz, s. 476.

¹⁸³ Bilmen, C. II, s. 148; Nargül, s. 304.

¹⁸⁴ Bilmen, C. II, s. 148; Nargül, "Mali Tasarruf", s. 316-318; Nargül, s. 304; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 209.

¹⁸⁵ Cin, s. 192-193; Akyılmaz, s. 39; Kabakçılı, s. 69; Kahraman, s. 32.

¹⁸⁶ El-Minavi, s. 69; Ferruh, s. 86; Kaşıkçı, s. 453; Nargül, "Mali Tasarruf", s. 318-319; Kabakçılı, s. 69; Acar, s. 125.

hukukunda kişisel malvarlığı kapsamında, eşlerden birinin zorunlu vekil tayin edilmesi konusunda herhangi bir hüküm mevcut değildir¹⁸⁷.

Edinilmiş mallara katılma rejimi, paylaşmalı mal ayrılığı ve mal ortaklığı rejimlerinde malların yönetimi konusunda, malların tasarrufu için kabul edilen esaslar geçerlidir. Zira Kanun 223, 242, 244, 262 ve 263. maddelerde yönetim ve tasarruf hakkını aynı başlık altında düzenlemiştir.

D. Diğer Mali Hükümler

İslam aile hukukunda evliliğin mallar üzerindeki etkisi üç başlık altında ele alındı. Kişisel mal kapsamında değerlendirilen malvarlığı değerlerinden kısaca bahsedildi. Bu değerlerden evlilik birliğine ekonomik anlamda katkı sağlayacak olan kocanın karısına vermekle yükümlü olduğu nafaka ve mehir, tez çalışmasının ikinci ve üçüncü bölümlerinde mümkün olduğunca detaylı bir şekilde anlatılmaya çalışılacaktır.

Nikâh akdinin mali ve hukuki sonuçlarından olan nafaka ve mehir, mal ayrılığı rejimini benimsemiş olan İslam hukuku kurallarını kadının lehine olmak üzere dengelemektedir. Zira kocaya verilmiş olan talak hakkı¹⁸⁸, çok evlilik, fizyolojik farklılıklardan kaynaklanan durumlar ile kocaya yüklenilmiş olan nafaka ve mehrin birbirini tamamlayıcı özelliği, İslam hukuku kurallarının mükemmelliğini ortaya koymaktadır.

Tezin genel kapsamını oluşturan nafaka ve mehrin 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'ndaki düzenleme ile mukayesesi bölüm sonlarında kısaca yapılmaya çalışılacaktır.

¹⁸⁷ El-Minavi, s. 69-70; Aile birliğinin temsili sıfatı kocanıdır. Dolayısıyla kadının mülkiyet hakkı saklı kalmak üzere malların idaresi kocaya ait kabul edilmelidir. Aksi yönde olan bu görüş için bk. Berki, Hâmidi, s. 36-37.

¹⁸⁸ “Boşama, nikahın feshi”. Bk. Sami, s. 690; “Talak, nikâh akdini belirli bir söz ile ortadan kaldırmaktır”. Bk. Erdoğan, s. 542.

2. BÖLÜM

NAFAKA

I. NAFAKANIN TANIMI VE MAHİYETİ

Nafaka kelimesi fakirleşmek veya vermek ve harcamak anlamlarına gelen ve Arapça olan “infak” mastarından oluşmuş bir isimdir¹⁸⁹. Nafakanın sözlük anlamı kişinin bakmakla yükümlü olduğu kimselere yaptığı harcamalardır¹⁹⁰. Şer’i anlamda nafaka ise yiyecek, giyecek ve mesken masraflarını içine almaktadır¹⁹¹. Örfi manada yiyecek ekmek, katık ve içecekleri; giyecek örtü ve üstlüğü; mesken ise ev eşyası, temizlik malzemesi ve hizmetçi ücretini ifade etmektedir¹⁹².

Nafaka, alacaklısının hayatını örf ve âdete göre yeterli düzeyde sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu şeylerin devamlı temini üzere yapılan geçim harcamalarıdır¹⁹³. Harcama yapılacak kişi evlilik, akrabalık ve mülkiyet ilişkisi neticesinde nafaka alacaklısı haline gelebilir¹⁹⁴. Tezin kapsamı ise evliliğin mali sonuçlarından olan ve kocanın karısına ya da karılarına vermekle yükümlü olduğu nafakayı incelemek üzere sınırlandırılmıştır.

¹⁸⁹ “*İnfak, nafaka vermek, bir malı uygun bir yere harcamak demektir*”. Bk. Sami, s. 146; Erdoğan, s. 251; Bilmen, C. II, s. 444; Erbay, s. 12; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 215; Şadiye Görgülü, *İslam Hukukunda Karı Nafakası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 1998, s. 19-20.

¹⁹⁰ Sami, s. 1136; Erdoğan, s. 443; Hamiyet Ayık, *Eşin Nafakasını Düşüren Haller*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010, s. 9.

¹⁹¹ Karaman, *Mukayeseli*, s. 349; Akgündüz, *Aile*, s. 260; Cin, Akgündüz, s. 518-519; Cin, Akyılmaz, s. 421; Cin, s. 196; Merginani, s. 155; Erbay, s. 13; Kahveci, s. 142; Mehmet Dirik, “İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 25, 2015, s. 138; Abdullah Çolak, “İslam Hukuku’nda Evlilik Nafakası”, *Mehir Aile Dergisi*, S. 1, 2001, s. 25; Ayık, s. 10.

¹⁹² Zuhayli, C. X, s. 78; Akgündüz, *Aile*, s. 260; Cin, Akgündüz, s. 518; Cin, Akyılmaz, s. 421; Aydın, s. 280; Karaman, *Mukayeseli*, s. 350; Türcan v.d., s. 324; Seyyid Sabık, *Fıkhu’s-Sünne: Ayet ve Hadislerle İslam Hukuku*, Çeviren: Tayyar Tekin, C. II, Pınar Yayınları, 7. Bs., 2015, s. 428; Kabakçılı, s. 42.

¹⁹³ Zuhayli, C. X, s. 79; Bilmen, C. II, s. 444; Cin, s. 196; Karaman, *Ana Hat*, s. 100.

¹⁹⁴ Zuhayli, C. X, s. 79; Bilmen, C. II, s. 446; Cin, s. 196; Erbay, s. 24; Görgülü, s. 21; Kabakçılı, s. 42; Muhammet Sarı, *İslam Hukukunda Borçlusu Ve Alacaklısı Bakımından Nafaka Mükellefiyeti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2006, s. 19; Dirik, s. 138; Çolak, s.25.

Evlilik birliğinin kurulması ile birlikte kocanın ödemekle yükümlü olduğu nafaka (evlilik, karı nafakası ve iddet nafakası)¹⁹⁵, kadının yiyecek, giyecek ve mesken ihtiyaçlarının karşılanması için harcanan masraflardır¹⁹⁶. Nikâh akdinin devamı süresince var olan nafaka münasebeti kadının zorunlu ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayacak, aynı zamanda ailenin ekonomik huzurunu temin edecektir. Zira karı-kocanın mutluluğu, ailenin varlığını koruyacak en önemli unsurdur. Bununla birlikte kamu düzeni de sağlanmış olacaktır.

Evlilik nafakası hükümleri evlilik devam ettiği sürece uygulama alanı bulacaktır. Bu konuda hukukçular arasında ihtilaf söz konusu değilken, nafaka hükümlerinin, kadının evliliğin sona ermesinden sonra beklemek zorunda olduğu iddet müddeti için uygulanması konusunda görüş ayrılıkları mevcuttur¹⁹⁷. Bu konu ilgili başlık altında detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

II. NAFAKANIN DAYANDIĞI DELİLLER

Nafaka karı-koca arasında mali nitelikte olan alacaklı-borçlu ilişkisi meydana getirmektedir. Kocanın ödeme borcu altına girdiği bu ilişkinin kaynağı Kur'an, sünnet, icma ve kıyas delilleri ile sabittir¹⁹⁸.

A. Kitap

• “Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar....”¹⁹⁹.

¹⁹⁵ Geniş anlamda itaatsizlik diyebileceğimiz bu durumlarda kadının mahrum kalacağı nafaka evlilik devam ederken evlilik nafakası (karı nafakası), evlilik sona ererken iddet nafakası adını almaktadır. Bk. Cin, Akyılmaz, s. 412; Berki, Hâmidi, s. 49; Çiğdem, s. 74.

¹⁹⁶ Cin, s. 196; Akgündüz, *Aile*, s. 260; Cin, Akgündüz, s. 519; Erbay, s. 24-25; Sarı, s. 19-20.

¹⁹⁷ Zuhayli, C. X, s. 111-112; Erbay, s. 24, 40-46; Cin, s. 204-206; Görgülü, s. 28-31; Sarı, 20.

¹⁹⁸ Zuhayli, C. X, s. 93; Erbay, s. 26; Cin, s. 196; Karaman, *Mukayeseli*, s. 349-350; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 215; Ebu Zehra, Muhammed, *el-Ahvalü’ş-Şahsiyye*, Kahire, s. 230’dan naklen Çolak, s. 26.

¹⁹⁹ Kur’an, Nisa, 34.

• “...Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir...”²⁰⁰.

• “Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin...”²⁰¹.

Ayette iddet bekleyen kadının nafaka hakkının sadece oturma (sükna) yani mesken hakkı olarak ifade edilmesi hukukçular tarafından farklı şekilde yorumlanmaktadır. Mesken hakkının diğer nafaka çeşitlerini de içermesi gerektiğini düşünenler²⁰² olduğu gibi bاین talak (ayırıcı boşanma) ile boşanan kadının iddet nafakasının mesken hakkından ibaret olması gerektiğinin delili olarak bu ayeti gösteren bazı mezhep hukukçuları²⁰³ da bulunmaktadır.

• “Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da, Allah'ın ona verdiğinden (o ölçüde) harcasın. Allah, bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar. Allah, bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.”²⁰⁴.

B. Sünnet

• “Kadınlara karşı hayırgah olun. Çünkü onlar sizin yanınızda esirler gibidirler. Onlara iyi davranmaktan başka bir hakkınız yok, yeter ki onlar açık bir çirkinlik işlemesinler. Eğer işlerlerse yatakta yalnız bırakın ve şiddetli olmayacak şekilde dövün. Size itaat ederlerse haklarında aşırı gitmeye bahane aramayın. Bilesiniz, kadınlarınız üzerinde hakkınız var, kadınlarınızın da sizin üzerinizde hakkı var. Onlar üzerindeki hakkınız, yatağınızı istemediklerinize çiğnetmemeleridir.

²⁰⁰ Kur'an, Bakara, 233.

²⁰¹ Kur'an, Talak, 6.

²⁰² Zuhayli, C. X, s. 94.

²⁰³ Mezhep görüşleri için bk. Zuhayli, C. X, s. 95, 112; Bilmen, C. II, s. 492-494; Cin, s. 204; Ceziri, C. VI, s. 2810-2812; Görgülü, s. 31; Köseoğlu, s. 104-105.

²⁰⁴ Kur'an, Talak, 7.

İstemediklerinizi evlerinize almamalarıdır. Bilesiniz onların sizin üzerinizdeki hakları, onlara giyecek ve yiyeceklerinde iyi davranmanızdır."²⁰⁵.

• *"Kadınlar hakkında Allah'tan korkun. Onlar sizin yönetiminize verilmişlerdir. Allah'ın emaneti ile aldınız onları, namuslarını da Allah'ın kelamı ile helal ettiniz kendinize. Maruf şekilde rızıklarını ve giyeceklerini temin etmeniz onların sizin üzerinizdeki haklarıdır."*²⁰⁶.

• *"Kendin yiyince ona da yedirmen, giydiğin zaman ona da giydirmen, yüzüne vurmaman, takbîh etmemen, evin içi hariç onu terk etmemen."*²⁰⁷.

• Birçok hadis kocanın karısına nafaka ödemekle yükümlü olduğunun delilidir. Ancak meşhur olanı Hind Hadisi olarak isimlendirilen bir olaydır²⁰⁸. Hz. Peygamber'in, kocasının cimriliğinden şikâyetle bulunan Ebu Sufyan'ın karısı Hind'e cevabı şu şekildedir. *"Kocanın malından kendine ve çocuğuna örfe göre yetecek kadar al."*²⁰⁹.

C. İcma

Aile hukukundan doğan ilişkinin bir sonucu olan nafaka münasebeti kural olarak kadını nafaka alacaklısı kocayı ise nafaka borçlusuna haline getirmektedir²¹⁰. Kadının alacak hakkından yoksun olacağı durumlardan ilki kocasına itaat etmeyen

²⁰⁵ El-Hüseyini, C. II, s. 417; Zuhayli, C. X, s. 94; Erbay, s. 26; Sarı, 24.

²⁰⁶ Sabık, C. II, s. 429; Zuhayli, C. X, s. 94; Karaman, *Mukayeseli*, s. 350; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 216; Kahveci, s. 143; Kabakçılı, s. 43; Görgülü, s. 26; Sarı, s. 23.

²⁰⁷ El-Hüseyini, C. II, s. 420; Sabık, C. II, s. 429; Erbay, s. 26; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 216; Kabakçılı, s. 43.

²⁰⁸ Zuhayli, C. X, s. 94; El-Minavi, s. 98-99.

²⁰⁹ Tirmizi hariç Kütübi Sitte'yi oluşturan diğer hadis kitapları rivayet etmiştir. Bk. El-Hüseyini, C. II, s. 489.

²¹⁰ Zuhayli, C. X, s. 94; Cin, s. 196; Aydın, s. 280-281; Erbay, s. 26; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 216; Kabakçılı, s. 43; Görgülü, s. 27; Sarı, s. 24; Zahit Köseoğlu, *İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2010, s. 44; El-Minavi, s. 96-97.

yani naşize kadın, diğeri ise kendisinden cinsel anlamda faydalanılmayan kadındır²¹¹.

D. Kıyas

İslam evlilik hukuku karı-koca eşitliği üzerine kurulmuş olan mükemmel bir sistemdir. Ancak yaratılış itibariyle eşlerin birbirlerine üstünlüklerinin olduklarını daha önce belirtmiştik. Nikâh akdinin kurulmasından sonra kocası için yapması gereken birçok görevi olan kadının özellikle müşterek ikametgâhta kocanın meşru isteklerini yerine getirmek üzere bulunması büyük bir nimetten sayılmalıdır. Evden ancak kocanın izni ile çıkarak çalışma hayatına atılabilecek kadının kendi geçimini sağlaması elbette mümkündür. Fakat evin işleri ve çocukları ile meşgul olacak kadının çalışabilmesi o dönemlerde pek de mümkün değildi. Dolayısıyla kadının nafakasının kocası tarafından karşılanması gayet doğaldır. Böylece külfet nimet dengesi de kurulmuş olacaktır²¹².

İslam hukukçuları kadının kocasının evinde ikamet edip, vaktini kocası için harcamasını, devlet dairelerinde çalışan kişilerin durumuna benzetmiştir. Şöyle ki devlet, bünyesinde çalışanları maaş karşılığında kaba bir tabir ile alıkoymaktadır²¹³.

Nakli ve akli delillerin tümü nafakanın kocanın farz olan yükümlülüklerinden biri olduğunu göstermektedir. Elbette ki sahîh bir evlilik kadına böyle bir hak tanıyacak, kocayı ise borçlandıracaktır.

²¹¹ Zuhayli, C. X, s. 94; Cin, s. 196; Aydın, s. 280-281; Sabık, C. II, s. 429; Erbay, s. 26; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 216; Kabakçılı, s. 43; Görgülü, s. 27; Sarı, s. 24; Köseoğlu, s. 44.

²¹² Erbay, s. 27; Görgülü, s. 28; Sarı, s. 25; Recep Çetintaş, "İslam Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 24, 2014, s. 188.

²¹³ Zuhayli, C. X, s. 94-95; Erbay, s. 27; Görgülü, s. 28; Sarı, s. 25; Köseoğlu, s. 44-45; Çetintaş, s. 188.

III. NAFKA BORÇLUSU VE ALACAKLISI

A. Nafaka Borçlusu

İslam hukukçularının çoğunluğuna göre nafakanın tek sorumlusu hür ve hazır bulunan (gaib olmayan) koca olup, nafaka borcuna bir başkası ortak edilemez. Karı koca arasında din ayrılığının mevcut olması kocayı bu yükümlülükten kurtarmaz²¹⁴. Farklı dinlere mensup birden fazla kadın ile evli bulunan koca da eşlerin nafakaları arasında bir ayırım yapamaz²¹⁵. Ayrıca kocanın mali durumunun kötü olması karıyı nafaka alacaklısı olmaktan alıkoymadığı gibi kadının ekonomik durumunun kocadan iyi olması durumunda dahi alacaklı-borçlu taraf değişmez²¹⁶.

Zahirîye mezhebi hukukçuları, kocanın kendi nafakasını karşılamaktan bile aciz olması durumunda zengin kadının, kocanın oğlu ve babasından sonra kocasına karşı nafaka yükümlüsü olduğunu kabul etmektedir²¹⁷. Bu görüşe yakınlığını ifade eden hukukçularımız da mevcuttur²¹⁸.

Hanefî hukukçular gaib olan kocanın nafaka borcunun hâkim kararı ile doğabileceğini kabul etmekte ise de cumhur, borç için hâkim kararını gerekli görmemektedir²¹⁹. Bu konu ilgili başlık altında farklı mezhep uygulamaları da ele alınarak detaylandırılacaktır.

²¹⁴ Bilmen, C. II, s. 448; Cin, s. 196; Aydın, s. 280; Cin, Akyılmaz, s. 420; Türcan v.d., s. 324; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 216-217; Kahveci, s. 143, 147; Çetintaş, s. 187.

²¹⁵ Aydın, s. 280; Cin, s. 196; Cin, Akyılmaz, s. 420; Türcan v.d., s. 324.

²¹⁶ Cin, s. 196; Aydın, s. 280; Cin, Akyılmaz, s. 420; Türcan v.d., s. 324; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 216-217; Kahveci, s. 143, 147; Çetintaş, s. 187; Yakut, s. 249; Ayık, s. 11.

²¹⁷ Bilmen, C. II, s. 446, 448, 454; Erbay, s. 34-35; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 217; Sarı, s. 40-42; Köseoğlu, s. 13; Çetintaş, s. 187; Dirik, s. 139; Ayık, s. 12.

²¹⁸ Erbay, s. 35; Kahraman, s. 35-36.

²¹⁹ Ceziri, C. VI, s. 2812-2817; Zuhayli, C. X, s. 109-110; Bilmen, C. II, s. 467-472; Çetintaş, s. 187.

B. Nafaka Alacaklısı

Nafakanın tek alacaklısı olan kadın, evliliğin mali sonuçlarından olan nafaka üzerinde mülkiyet, tasarruf, yönetim ve idare hakkına sahiptir²²⁰. Ancak kadın üçüncü kişiler lehine yaptığı tasarruflarda, özellikle bağışlamalarda kendi ihtiyaçlarından vazgeçerek geçimsizlik yaşamamalıdır ki böylece kocanın hakkını zedelememiş olsun²²¹. Aksi takdirde koca hâkim kararı ile kadının nafakasını ilk olarak kendi bakımı için harcamasını sağlayabilir²²².

Zahirilere göre kadın itaatsiz olsa bile nikâh akdi yapıldığı andan itibaren nafaka alacaklısı sıfatını kazanmaktadır²²³.

IV. NAFAKANIN BORÇ OLMASININ SEBEBİ

Nafakanın bir alacak-borç ilişkisi doğurmasının nedeni konusunda iki farklı görüş kabul edilmektedir. Hanefi hukukçulara göre kocanın borçlanmasının sebebi nikâh akdinin kocaya kendi yararına tanımış olduğu, karısını müşterek ikametgâhta alıkoyma hakkıdır²²⁴. Bu görüşün ortaya koyduğu hükümlere göre fasid ya da batıl nikâh²²⁵ akdi nafaka borcu doğurmaz²²⁶. Talaksız ya da ric'i (dönülebilir boşanma)²²⁷ veya bain talak (ayırıcı boşanma) ile ayrılık gerçekleşmiş ise ayrılığa kimin sebep

²²⁰ Sarı, s. 42-43.

²²¹ Ceziri, C. VI, s. 2805; Bilmen, C. II, s. 461-462.

²²² Ceziri, C. VI, s. 2805; Bilmen, C. II, s. 461-462; Erbay, s. 38; Köseoğlu, s. 97-98.

²²³ Sabık, C. II, s. 431-432; Ayık, s. 44.

²²⁴ Genel bir kural ifade edilmiştir. “Başkasının hakkı ve menfaati için kendini tutsak eden herkesin nafakası bağlandığı kişiye aittir”. Bk. Sabık, C. II, s. 429; Aynı kuraldan bahseden hukukçularımız da vardır. Bk. Zuhayli, C. X, s. 95; Köseoğlu, s. 44; Çetintaş, s. 188.

²²⁵ Fasid nikâh, in'ikad (kuruluş) şartları tam olmakla beraber sıhhat şartlarında eksiklik bulunan nikah akdine denir. Şahitsiz olarak yapılan evlenme gibi. Batıl nikâh ise asıl unsurları veya meydana gelme şartlarında eksiklik olan nikâh akdine denir. Bk. Karaman, *Mukayeseli*, s. 342.

²²⁶ Zuhayli, C. X, s. 95; Ceziri, C. VI, s. 2786, 2796-2797; Bilmen, C. II, s. 454, 488; Serahsi (Muhammed b. Ahmed), *Mebcut: 1000 Yılın İslam Fıkhu Temel Eseri Deliller Ve Hükümler*, Editör: Mustafa Cevat Akşit, C. V, Gümüşev Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 302; Cin, Akgündüz, s. 520; Erbay, s. 32; Görgülü, s. 29; Köseoğlu, s. 32.

²²⁷ Erkeğe yeniden mehir ve nikâha muhtaç olmaksızın boşadığı eşiyle normal aile hayatına dönme imkânı bahşeden boşama şeklidir. Bk. Karaman, *Mukayeseli*, s. 365; Dönüşü olan talak. Bk. Erdoğan, s. 481; Akyılmaz, s. 265; Cin, Akyılmaz, s. 434.

olduğu dikkate alınmaksızın iddet döneminde nafaka borcu varlığını koruyacak fakat ayrılığa sebep olan kadının haklı bir sebebi yoksa kocanın nafaka borcu tamamen sona erecektir²²⁸.

Zimmilerin nikâh akitlerinin sıhhati kendi kanun hükümlerine göre belirlenecek ve nafakanın akıbeti buna göre hükme bağlanacaktır²²⁹.

Cumhurun görüşüne göre ise evlilik nafakasının koca üzerine borç olmasının nedeni nikâh akdi ile birlikte kadının cinsel faydalanmaya elverişli olmasıdır. Borcun farz olması için Maliki, Şafii ve Hanbeli hukukçulara göre kadının cinsel ilişkiye hazır olduğunu bildiren bir davet göndermesi gerekmektedir²³⁰. Dolayısıyla ric'i talak ile boşanan ve bain talak ile boşanan hamile kadın nafaka alma hakkına sahip iken, bain talak ile boşanan kadın hamile değilse Maliki ve Şafii²³¹ mezhebine göre sadece mesken hakkının varlığından söz edilmişse de, Hanbeli mezhebine göre bu haktan da bahsedilmemiştir²³².

V. NAFKA HAKKININ ŞARTLARI

A. Evlilik Akdinin Sahih Olması

Fasid ya da batıl olan evlenme, kocanın karısını alıkoyma hakkını ortadan kaldırdığı için nafaka borcu doğurmaz²³³. Eşler birlikteliklerine son vermek zorundadır. Nafaka verildikten sonra akdin fasid ya da batıl olduğu ortaya çıkarsa

²²⁸ Zuhayli, C. X, s. 95; Ceziri, C. VI, s. 2808; Bilmen, C. II, s. 488-489; Serahsi, s. 316; Görgülü, s. 30; Köseoğlu, s. 104.

²²⁹ Serahsi, s. 314; Bilmen, C. II, s. 448; Erbay, s. 32.

²³⁰ Ceziri, C. VI, s. 2800-2804; Görgülü, s. 30-31; Köseoğlu, s. 33.

²³¹ Sadece Şafii mezhebi görüşü aktarılmıştır. Bk. Zuhayli, C. X, s. 112; Aydın, s. 291; Sabık, C. II, s. 437-438; Çetintaş, s. 200; Serahsi, s. 316.

²³² Zuhayli, C. X, s. 95; Ceziri, C. VI, s. 2810-2812; Bilmen, C.II, s. 492-494; Görgülü, s. 31; Köseoğlu, s. 104-105.

²³³ Bilmen, C. II, s. 454; Erbay, s. 32; Dirik, s. 139; Ayık, s. 11.

Hanefi mezhebine göre bu nafakanın iadesi istenebilir²³⁴. Hanbeli ve Şafii mezhebine göre ise nafakanın geri ödenmesi gerekmez²³⁵.

B. Kadının Kendisini Kocasına Teslim Etmesi

Hanefi hukukçulara göre nafaka hakkı için nikâh akdi sonrası kadın koca ile birlikte müşterek meskende yaşamalı ve nefsinin teslim etmeli ya da teslimiyete hazır olduğunu belli etmelidir²³⁶. Maliki, Şafii ve Hanbeli hukukçular ise kadının nafaka alabilmesi için kendini davet yolu ile teslim etmesi gerektiğini savunmaktadır²³⁷.

İslam hukukunda evlenme yaşı olmadığı için zifafa uygunluğun da yaşı yoktur. Kadın ilişkiyi kaldıramayacak kadar küçükse nafaka hakkından söz edilemez. Bu konuda görüş birliği vardır²³⁸. Cumhuriyetin görüşüne göre yaşı küçük olmasına rağmen cinsel yakınlaşmaya dayanıklı kadın kendisini kocasına teslim ederse, kocasının yaşı küçük olsa da nafaka alacaktır²³⁹. Ancak Maliki mezhebi bu ihtimalde zifaf gerçekleşmiş ise kocaya nafaka borcu yüklemektedir²⁴⁰. Yine Maliki hukukçulara göre hastalık nedeni ile cinsel ilişkiye imkân vermeyen kadının nafaka hakkı yoktur. Ancak bundan haberdar olan koca başka şekillerde cinsel tatmine ulaşabiliyorsa kadın nafaka hakkına sahip olacaktır²⁴¹. Ayrıca zifaftan önce koca ölüm hastalığı halinde ise yararlanma imkânı olmadığı için kadına nafaka gerekmeyeceğini, ölüm anında bile olsa cinsel birleşme gerçekleştiyse kadına nafaka verileceğini ifade etmişlerdir. Zifaftan sonra ise ölüm hastalığı bile nafakayı düşürmez²⁴². Hanefi,

²³⁴ Bilmen, C. II, s. 454; Karaman, *Mukayeseli*, s. 350-351; Kahveci, s. 145; Görgülü, s. 31.

²³⁵ Karaman, *Mukayeseli*, s. 350-351; Erbay, s. 32; Köseoğlu, s. 26-27.

²³⁶ Ceziri, C. VI, s. 2797-2804; Zuhayli, C. X, s. 95-96; Bilmen, C. II, s. 454; Erbay, s. 32-33, 49.

²³⁷ Zuhayli, C. X, s. 95-96; Ceziri, C. VI, s. 2797-2804; Bilmen, C. II, s. 454; Erbay, s. 32-33, 49; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 216; Görgülü, s. 32; Köseoğlu, s. 32-33.

²³⁸ Ceziri, C. VI, s. 2800; Zuhayli, C. X, s. 97; Bilmen, C. II, s. 456; Cin, s. 202; Dirik, s. 139-140.

²³⁹ Cin, s. 202; Akgündüz, *Aile*, s. 260; Cin, Akgündüz, s. 519-520; Cin, Akyılmaz, s. 421; Aydın, s. 281; Merginani, s. 157; Çetintaş, s. 189.

²⁴⁰ Şafii mezhebinin de Maliki mezhebi ile aynı görüşte olduğunu ifade etmektedir. Bk. Ceziri, C. VI, s. 2801; Sabık, C. II, s. 430; Çetintaş, s. 189.

²⁴¹ Zuhayli, C. X, s. 96-97; Bilmen, C. II, s. 456; Köseoğlu, s. 30-31.

²⁴² Zuhayli, C. X, s. 97; Ceziri, C. VI, s. 2800; Bilmen, C. II, s. 456; Erbay, s. 32; Köseoğlu, s. 37.

Hanbeli ve Şafii mezhebine göre ise cinsel ilişkiye imkân tanıyan kadın, hastalık nedeni ile nafaka hakkından mahrum kalmaz²⁴³.

C. Kocanın Alıkoyma Hakkının Ortadan Kalkmaması

Kadının kusuru veya kastı ile kocanın karısını alıkoyma hakkı engellenirse nafaka hakkı bu engel ortadan kalkana kadar sona erer. Fakat koca kendi kusuru ya da kastı ile alıkoyma hakkından yoksun kalıyorsa kadının nafaka hakkına zarar gelmez.

Kadının cinsel birleşmeye engel olabilecek hastalıklarından ve ölüm hastalığının istisnai durumundan yukarıda bahsetmiştik. İttifakla kabul edilen görüşe göre geçici bir hastalığa yakalanan kadın, teslimiyet gerçekleştiği için nafakadan mahrum kalmaz. Kocanın her türlü hastalığı da kadını nafakadan mahrum kılmaz. Zira bu duruma kadın sebebiyet vermemiştir²⁴⁴.

Zulmen hapsedilen kadının nafaka hakkı yoktur. Şafii²⁴⁵, Hanefi ve Hanbeli hukukçular bu görüştedir²⁴⁶. Maliki hukukçulara göre ise zulmen hapsedilen kadının nafakası düşmez²⁴⁷. Kadının haksızlığa uğramadan hapsedilme durumunda ise nafaka hakkının düşeceğini dört mezhep de kabul etmektedir²⁴⁸. Kocanın hapsedilmesi durumunda ise kadının rücu hakkı saklı kalmak üzere hâkim kararı ile borç olarak nafakasını temin etmesi gerekecektir²⁴⁹.

Hanefi hukukçuların büyük çoğunluğunun ve Şafii hukukçuların kabul ettiği görüşe göre kadının yolculuğa çıkması ile kocasının yanında olma durumu ortadan kalkmış olduğundan ister hac için olsun, ister ilim tahsili için olsun, isterse başka bir

²⁴³ Ceziri, C. VI, s. 2797-2803; Bilmen, C. II, s. 455, 457; Sabık, C. II, s. 430; Köseoğlu, s. 37-38.

²⁴⁴ Zuhayli, C. X, s. 98; Merginani, s. 157; Serahsi, C.V, s. 301-302; Köseoğlu, 36.

²⁴⁵ Köseoğlu, 40-41.

²⁴⁶ Ceziri, C. VI, s. 2799,2804; Zuhayli, C. X, s. 99; Bilmen, C. II, s. 455; Akgündüz, *Aile*, s. 261; Cin, Akgündüz, s. 520; Köseoğlu, s. 40.

²⁴⁷ Ceziri, C. VI, s. 2799,2804; Zuhayli, C. X, s. 99; Ayık, s. 36.

²⁴⁸ Zuhayli, C. X, s. 99; Merginani, s. 157; Köseoğlu, s. 40-41.

²⁴⁹ Zuhayli, C. X, s. 100-101; Bilmen, C. II, s. 472; Köseoğlu, 41.

ihtiyacını gidermek için olsun bu yolculuklar kocasının izni ile olsa bile kadına nafaka vermek gerekmez²⁵⁰. Buna karşılık kadın, kocasının izniyle ve onun yanında hac amacıyla yolculuğa çıkarsa ittifak edilen görüşe göre nafakayı hak eder²⁵¹. Malikilere, Hanbelilere²⁵² ve Ebu Yusuf'a²⁵³ göre ise kadın hac ibadetini eda etmek için mahremiyle birlikte seyahate çıkarsa, kocası izin vermemiş olsa dahi yolculuk dini bir farzı yerine getirmek için yapıldığından kadın nafaka hakkını kaybetmez. Alması gereken nafaka ise, Ebu Yusuf ve Hanbelilere göre sefer nafakası değil ikamet yani oturma nafakasıdır. Malikilere göre ise ikamet ve sefer nafakasından en az olanıdır²⁵⁴. Kadın nafile hac ibadeti için yolculuğa çıkarsa Hanefi, Şafii²⁵⁵ ve Hanbeli mezhebine göre nafakası düşmekte olup, Malikilere göre ise kocasının izni olup olmadığına bakılır. Kadın, kocanın izni ile bu yolculuğa çıkarsa nafakadaki hakkı düşmezken, kocasının izni olmadan çıkarsa naşize sayılacağı için nafakadaki hakkı düşer²⁵⁶.

Hanefi hukukçuların çoğunluğuna göre bir başkası tarafından gasp edilen kadının, kaçırma olayında kocanın bir etkisi olmadığı için nafaka hakkı bulunmaz²⁵⁷. Hanbeli mezhebi de aynı görüştedir. Ebu Yusuf ve Maliki hukukçular ise kadının sebep olduğu bir durumun olmadığı ve nafaka hakkının kaybolmayacağı görüşündedir²⁵⁸.

Nüşuz nafaka hakkını kaldıran bir durumdur. Fakat bu hali ortadan kaldıran haklı nedenler olabilir. Mesela kocasının rızası ile kendi evinde kalan kadının nafakası düşmeyeceği gibi kocasının evine gitmemesi, peşin mehrin verilmemesi ya

²⁵⁰ Zuhayli, C. X, s. 100; Bilmen, C. II, s. 455; Merginani, s. 157; Erbay, s. 50; Çetintaş, s. 197.

²⁵¹ Ceziri, C. VI, s. 2799, 2802; Bilmen, C. II, s. 455; Cin, s. 203; Merginani, s. 157; Çetintaş, s. 197; Köseoğlu, 38.

²⁵² Bilmen, C. II, s. 457; Çetintaş, s. 197.

²⁵³ Merginani, s. 157; Dirik, s. 149.

²⁵⁴ Zuhayli, C. X, s. 100; Akgündüz, *Aile*, s. 261; Cin, Akgündüz, s. 520; Köseoğlu, 38-39.

²⁵⁵ Ceziri, C. VI, s. 2802, 2804.

²⁵⁶ Zuhayli, C. X, s. 100; Akgündüz, *Aile*, s. 261; Cin, Akgündüz, s. 520; Köseoğlu, 38-39.

²⁵⁷ Ceziri, C. VI, s. 2799; Bilmen, C. II, s. 455; Erbay, s. 51; Köseoğlu, 40; Ayık, s. 37.

²⁵⁸ Zuhayli, C. X, s. 99; Karaman, *Mukayeseli*, s. 351; Köseoğlu, 40.

da aile hayatına uygun bir meskenin hazırlanmamış olması gibi haklı bir nedene dayanıyorsa yine nafaka hakkı devam edecektir²⁵⁹.

Kadının çalışma hayatına girmesi de nafaka hakkından yoksun kalmasına neden olabilir. Koca, karısının çalışmasına razı olmaz veya onun çalışmasını yasaklar ve karısı buna rağmen iş ararsa kadının nafaka hakkı düşer²⁶⁰. Koca, kadının çalışmasına önce razı olup, sonra evden çıkmasına mani olsa yine nafakadaki hakkı düşer²⁶¹. Çünkü kadının izinsiz çıkışı nafakayı düşüren nüşûz hallerindedir. Hanefîler, nikâh akdi esnasında kadının çalışmasını öngören bir şartın fâsid, akdin ise sahih olduğu görüşünü savunmuş, Malikiler ise böyle bir şartın geçerli olduğunu kabul etmekle birlikte şarta uyulmamasını bir yaptırıma bağlamamıştır²⁶². Hanbeliler ise şarta uyulmasının zorunlu olduğunu ve kocanın karısını çalışmaktan alıkoyamayacağını kabul etmektedir²⁶³.

D. Kocanın Taşınması Gereken Şartlar

1. Akıllı olmak

Şafii mezhebinin görüşüne göre akıllı yerinde olmayan kocanın nafaka borcundan bahsedilemez. Ancak kadının, kocanın velisine teslimiyeti gerçekleşmiş ise o zaman nafaka borç sayılacaktır²⁶⁴. Diğer mezhep hukukçuları böyle bir şart öngörmüş değildir.

²⁵⁹ Zuhayli, C. X, s. 97; Ceziri, C. VI, s. 2799; Bilmen, C. II, s. 457, 480-48; Karaman, *Mukayeseli*, s. 351; Erbay, s. 33, 50; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 218; Çetintaş, s. 198; Dirik, s. 145; Altunkaya, s. 55.

²⁶⁰ Cin, Akgündüz, s. 519; Cin, s. 203; Karaman, *Mukayeseli*, s. 351; Erbay, s. 33; Çetintaş, s. 197; Kahveci, s. 147.

²⁶¹ Karaman, *Mukayeseli*, s. 351.

²⁶² Zuhayli, C. X, s. 97-98.

²⁶³ Zuhayli, C. X, s. 97-98; Köseoğlu, 92-93.

²⁶⁴ Ceziri, C. VI, s. 2801; Bilmen, C. II, s. 456; Köseoğlu, 46.

2. Baliğ Olmak

Maliki ve Şafii mezhebine göre ergenliğe girmemiş olan kocanın nafaka yükümlülüğü yoktur. Ancak koca küçük olmasına rağmen Maliki hukukçulara göre cinsel ilişki gerçekleşmiş ve Şafii hukukçulara göre ise kadın, kocanın velisine teslim edilmiş ise nafaka almaya hak kazanır²⁶⁵. Cumhura göre yaşı büyük olan kadının nafaka hakkı vardır. Zira kadın, erkekten faydalanmak üzere kendini teslim etmiştir²⁶⁶.

3. Nafakayı Karşılacak Mali Güce Sahip Olmak

Maliki hukukçulara göre karısının nafakasını ödeme gücü olmayan kocanın durumu düzelinceye kadar nafaka borcu yoktur ve kadının kendi bakım ve geçimi için yaptığı harcamalar bağış sayılır²⁶⁷. Cumhur ise nafaka borcunun bu durumda devam edeceği görüşündedir²⁶⁸.

Evlilik nafakasını ödemeye gücü yetmeyen kocaya karşı uygulanabilecek yaptırımlar konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Maliki, Şafii ve Hanbeli hukukçulara göre kadın, bakım ve geçimini sağlayamayan kocaya karşı nikâh akdinin feshini isteyebilir. Ancak Malikilere göre nikâh akdi esnasında kocanın yoksul olduğunu bilen kadının fesih hakkı yoktur²⁶⁹.

²⁶⁵ Ceziri, C. VI, s. 2800; Zuhayli, C. X, s. 97; Bilmen, C. II, s. 456; Cin, s. 203; Köseoğlu, 46; Dirik, s. 141.

²⁶⁶ Ceziri, C. VI, s. 2800; Zuhayli, C. X, s. 97; Bilmen, C. II, s. 456; Cin, s. 203; Sabık, C. II, s. 430; Köseoğlu, 46.

²⁶⁷ Zuhayli, C. X, s. 97, 108-109; Ceziri, C. VI, s. 2807; Bilmen, C. II, s. 478.

²⁶⁸ Ceziri, C. VI, s. 2807; Zuhayli, C. X, s. 97, 108-109; Bilmen, C. II, s. 478; Köseoğlu, 47-48; Topaloğlu, s. 120.

²⁶⁹ Cin, s. 198-199; Akgündüz, *Aile*, s. 261, 269; Cin, Akgündüz, s. 520; Cin, Akyılmaz, s. 422; Erbay, s. 69; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 218. Maliki mezhebinin fesih hakkı konusunda görüşlerine yer verilmemiştir. Sadece Şafii ve Hanbeli mezhebinin kadına fesih hakkı tanıdığı açıkça belirtilmiştir. Bk. Zuhayli, C. X, s. 109.

İttifakla kabul edilmiştir ki en az nafakayı yani yoksul nafakasını karşılayabilecek kadar dahi maddi imkânı olan kocaya karşı fesih hakkı kullanılamaz²⁷⁰.

Hanefilere göre ise nafakası karşılanamayan kadın, hâkime başvurarak nafakanın belirlenmesini talep eder. Böylece hâkim hüküm gününden itibaren kocanın zimmetinde borç olmak üzere nafaka takdirinde bulunur ve kadına kocası adına borçlanmasını emreder²⁷¹. Şunu belirtmekte fayda vardır; kadının borçlanması kocanın borçlanması gibidir ve bu borç eşlerden birinin ölümü ile sona ermez²⁷². Kadın eğer borç alacak birini bulamaz ise kadına bakmakla yükümlü olan kimseler nafakayı vermeye zorlanır. Eğer nafaka sorumlusu olan akrabalar nafakayı ödemekten kaçınırsa hâkim onları hapsederek nafakayı ödemelerini sağlamaya çalışır. Dolayısıyla kadının fesih hakkı yoktur²⁷³.

Mali gücü nafakayı ödemeye müsait olan koca nafakayı ödemekten kaçınıyorsa önce malı satılır, satılacak malı yoksa nafakayı ödeyene kadar hapsedirilir²⁷⁴. Sonuç olarak, kocanın nafakayı karşılayacak maddi imkânının olmadığı ya da varlıklı olmasına rağmen ödemekten kaçındığı durumlarda, Hanefi hukukçular kocanın nafaka ödeme yükümlülüğünün ihlali yaptırımını hiçbir zaman fesih sonuca bağlamamışlardır.

E. Nafakanın Takdiri

Sadece Hanefi hukukçuların öngördüğü bir şarttır. Taraflarca ya da hâkim kararı ile belirlenmeyen nafaka koca üzerine borç sayılmaz ve zamanaşımı nedeniyle

²⁷⁰ Ceziri, C. VI, s. 2818-2821; Bilmen, C. II, s. 464-466; Köseoğlu, s. 48, 87.

²⁷¹ Karaman, *Mukayeseli*, s. 351; Akgündüz, *Aile*, s. 260; Cin, Akgündüz, s. 520; Cin, Akyılmaz, s. 421-422; Aydın, s. 281; Merginani, s. 158-159; Erbay, s. 60-62, 69; Kahveci, s. 146; Altunkaya, s. 54.

²⁷² Ceziri, C. VI, s. 2806; Zuhayli, C. X, s. 109; Bilmen, C. II, s. 477; Erbay, s. 62; Köseoğlu, s. 83.

²⁷³ Ceziri, C. VI, s. 2817; Zuhayli, C. X, s. 109; Bilmen, C. II, s. 463; Cin, s. 198; Aydın, s. 281; Erbay, s. 69; Türcan v.d., s. 324; Köseoğlu, s. 48, 87.

²⁷⁴ Ceziri, C. VI, s. 2817; Zuhayli, C. X, s. 108; Cin, s. 198; Akgündüz, *Aile*, s. 260; Cin, Akgündüz, s. 520; Cin, Akyılmaz, s. 421; Aydın, s. 281; Erbay, s. 68; Kahveci, s. 146; Köseoğlu, s. 86-87; Dirik, s. 144; Altunkaya, s. 54.

düşer²⁷⁵. Ancak bazı Hanefi hukukçulara göre kadın, nafaka hakkının diğer şartlarının gerçekleştiği tarihten itibaren bir aylık süre içerisinde talepte bulunmuş ise bu döneme ait nafaka için zamanaşımı defî ileri sürülemez²⁷⁶.

Malikilere, Şafiilere²⁷⁷ ve Hanbelîlere²⁷⁸ göre ise kadının nafakası, karşılıklı anlaşmaya veya hâkim kararına muhtaç olmaksızın eda edilmesi zorunlu bir borç olup, geçmiş günlerin nafakası zamanaşımı ile de düşmez²⁷⁹.

VI. NAFAKANIN KAPSAMI

A. İaşe

Eşlerin durumuna göre her beldenin âdeti olan yiyecek, içecek, katık ve bunlara bağlı olan maddeler nafaka kapsamındadır. Şafii mezhebi dışındaki cumhur, yiyecek maddeleri ile ilgili nafaka miktarının belirlenmediğini, yetecek kadar miktarın verilmesi gerektiğini, İmam Şafii ise nafaka miktarının belirli olduğunu kabul etmektedir²⁸⁰. Şafiilere göre nafaka miktarı zengin için her gün iki müd, fakir için bir müd, orta halli için ise bir buçuk müddür²⁸¹.

²⁷⁵ Bilmen, C. II, s. 458, 477; Zuhayli, C. X, s. 111; Ceziri, C. VI, s. 2803; Dirik, s. 152.

²⁷⁶ Ceziri, C. VI, s. 2805; Zuhayli, C. X, s. 111; Bilmen, C. II, s. 458, 477; Merginani, s. 159-160; Erbay, s. 35, 39.

²⁷⁷ Sabık, C. II, s. 436.

²⁷⁸ Erbay'a göre Hanbeli mezhebi de nafaka takdiri şartını öngörmektedir. Bk. Erbay, s. 35-36.

²⁷⁹ Ceziri, C. VI, s. 2806; Zuhayli, C. X, s. 111; Bilmen, C. II, s. 462; Erbay, s. 56; Köseoğlu, s. 28.

²⁸⁰ Ceziri, C. VI, s. 2784-2792; Zuhayli, C. X, s. 101-102; Sabık, C. II, s. 434-435; Köseoğlu, s. 50; Çetintaş, s. 190-191; Dirik, s. 140; Nafaka miktarının avuç ile ölçülerek hesaplandığı bilgisine yer vermektedir. Bk. Merginani, s. 156; Ayık, s. 13.

²⁸¹ Müd, Şafilerde yüz yetmiş bir tam, yedide üç dirhem ağırlığındadır. Bk. Ceziri, C. VI, s. 2790; Osmanlılarda ise yirmi İstanbul kilesi yani 37 litredir. **“Osmanlı Döneminde Ölçü Birimleri”**, **Vikipedi**, (Erişim) https://tr.wikipedia.org/wiki/Osmanlı_Döneminde_Ölçü_Birimleri, 25.08.2016.

Nafakanın cinsine gelince nafaka, ayn²⁸² olarak tespit edilebildiği gibi, yiyecek maddelerinin fiyat değişiklikleri göz önünde bulundurularak para olarak da tespit edilebilir²⁸³. Yiyecek fiyatlarının artması halinde, kadın nafakanın artırılmasını, fiyatlar düşmüşse koca da nafakanın indirilmesini isteyebilir²⁸⁴. Hanefilere göre nafakanın ayn ya da para olarak takdiri kadının yararına göre belirlenir. Malikilere göre koca, ikamet ettikleri beldenin piyasasına uygun bir nafaka bedelini kadının rızası varsa verebilir. Şafiilere göre nafakanın çeşitli yiyecek ve maddelerden takdir edilmesi gerekir ve kadın, nafakasının bedelini para olarak almaya zorlanamaz²⁸⁵. Hanbelîlere göre ise nafakanın çeşitli yiyecek ve maddelerden takdir edilmesi zorunludur. Koca, nafakayı para veya başka bir madde olarak karısına vermek istediğinde karısı onu almaya mecbur olmadığı gibi, kadın nafakasının bedelini para olarak isterse koca da buna mecbur değildir²⁸⁶.

İslam hukukçularına göre eşlerin yiyecek ve buna bağlı ihtiyaçlarını hatta hizmetçi dışındaki diğer nafaka çeşitlerini, israfa kaçmadan ve cimrilik etmeden, eşlerin sosyal seviyelerine göre sağlamak gerekir²⁸⁷. Böylece birden fazla karısı olan kocanın adaletli davranma yükümlülüğünü temin amacıyla eşit nafaka verme zorunluluğundan bahsedilemez. Şafiilere göre yiyecek ile ilgili harcama sadece kocanın zenginlik-fakirlik durumuna göre takdir edilir ve ikisi de zenginse zenginlik nafakası, ikisi de yoksul ise yoksulluk nafakası, birisi zengin diğeri yoksul ise kocanın zengin ya da yoksul olma durumuna göre nafaka verilir²⁸⁸. Hanefi, Maliki ve Hanbelîlere göre ise nafaka eşlerin zenginlik-fakirlik durumu dikkate alınarak takdir edilir²⁸⁹. Eşlerin durumları farklı ise kadın için zenginlik ve yoksulluk nafakası

²⁸² “*Hane ve at ve tencere gibi muayyen ve müşahhas olan şey*”. Bk. Sami, s. 743; “*Ayn, mevcut, belli ve somut olan şey, nesne*”. Bk. Erdoğan, s. 40.

²⁸³ Sabık, C. II, s. 435; Akgündüz, *Aile*, s. 260; Cin, Akgündüz, s. 519; El-Minavi, s. 99; Erbay, s. 28.

²⁸⁴ Zuhayli, C. X, s. 102; Cin, s. 197-198; Sabık, C. II, s. 435-436; Erbay, s. 28; Kahveci, s. 146; Köseoğlu, s. 50; Dirik, s. 140.

²⁸⁵ Ceziri, C. VI, s. 2795-2796.

²⁸⁶ Ceziri, C. VI, s. 2795-2796; Köseoğlu, s. 51.

²⁸⁷ Ceziri, C. V, s. 2346-2347; Karaman, *Mukayeseli*, s. 35; Erbay, s. 14; Kahveci, s. 144; Koçak, Dalgin, Şahin, s. 217; El-Minavi, s. 99; Ayık, s. 13.

²⁸⁸ Merginani, s. 156; Cin, s. 197; Sabık, C. II, s. 434; Erbay, s. 28; Ayık, s. 13.

²⁸⁹ Ceziri, C. VI, s. 2793-2795; Zuhayli, C. X, s. 103; Bilmen, C. II, s. 460; Cin, s. 197; Karaman, *Mukayeseli*, s. 350.

ortasındaki bir nafakaya hükmedilir. Koca varlıklı kadın yoksul ise yoksulluk nafakasından fazla ancak zenginlik nafakasından az miktarda yani orta halli bir nafakaya hükmedilecekken, koca yoksul kadın varlıklı ise koca, takdir edilen orta halli nafakadan yoksul nafakası kadarını öder ve kalanı zimmetine borç olarak yazılır²⁹⁰.

Ayn ya da para olarak ödenmesi kararlaştırılan nafakanın ödeme zamanı konusunda farklı görüşler kabul edilmiştir. Hanefi ve Malikilere göre yiyecek nafakasının ödeme zamanı günlük, haftalık, aylık veya yıllık ödemediği koca için uygun ise ona göre belirlenir²⁹¹. Şafiiiler ve Hanbelilere göre ise ödeme zamanı konusunda farklı bir anlaşma yapılmamışsa, nafaka her günün güneş doğumunda verilir²⁹².

B. Giyim Masrafları

İslam hukukçuları giyim nafakasının kadının ihtiyacı kapsamında değerlendirilmesi, beldenin iklim özelliklerinin ve eşlerin zenginlik-fakirlik durumlarının göz önünde bulundurularak israfa kaçmadan ve cimrilik etmeden verilmesi gerektiği konusunda görüş birliği içerisinde²⁹³. Ayrıca nafaka, emsallerinin giydiği iç ve dış giyime göre yetecek kadar olmalıdır²⁹⁴. Giyim eşyaları biri kışlık, diğeri de yazlık olmak üzere senede iki takım elbise şeklinde verilmelidir²⁹⁵. Elbiseden kastedilen ise ayakkabı ve başörtüsü de dâhil olmak üzere iç ve dış giyecekten oluşan bir takımdır²⁹⁶.

²⁹⁰ Ceziri, C. VI, s. 2793-2795; Zuhayli, C. X, s. 103; Bilmen, C. II, s. 460; Cin, s. 197.

²⁹¹ Bilmen, C. II, s. 460, 462; Ceziri, C. VI, s. 2795-2796; Cin, s. 198; Erbay, s. 28; El-Minavi, s. 99; Ayık, s. 15.

²⁹² Ceziri, C. VI, s. 2790, 2792; Zuhayli, C. X, s. 103; Bilmen, C. II, s. 462; Sabık, C. II, s. 434-435; Ayık, s. 15.

²⁹³ Zuhayli, C. X, s. 104; Ceziri, C. VI, s. 2785, 2787, 2791, 2793; Cin, s. 199; Cin, Akyılmaz, s. 421; Erbay, s. 15, 28; Köseoğlu, s. 53-54; Çetintaş, s. 192.

²⁹⁴ Erbay, s. 15; Görgülü, s. 49.

²⁹⁵ Ceziri, C. VI, s. 2785; Zuhayli, C. X, s. 104; Cin, s. 199; Akgündüz, *Aile*, s. 260; Cin, Akgündüz, s. 519; Cin, Akyılmaz, s. 421; Erbay, s. 28; Köseoğlu, s. 53-54; Çetintaş, s. 192.

²⁹⁶ Ceziri, C. VI, s. 2785; Zuhayli, C. X, s. 104; Cin, s. 199; Çetintaş, s. 193; Aydın, s. 16.

Hanefi ve Şafii hukukçulara göre giyecek her altı ayda bir verilir²⁹⁷. Maliki ve Hanbeli²⁹⁸ hukukçulara göre ise kadına bir takım elbise verilir, bu elbise eskimedikçe ikincisi verilmez ve yıl içerisinde verilecek giysi nafakası iki takımdan fazla olamaz²⁹⁹. Giyecek nafakası peşin olarak verilmiş ve evlenme, mevsim gelmeden boşanma ile sona ermişse, Maliki ve Şafii'lere göre henüz vadesi gelmemiş giyeceği koca geri alabilecekken, Hanefi ve Hanbelilerde mevsim gelsin veya gelmesin kadının elbise üzerinde tasarruf edebileceği ve kocanın vermiş olduğu elbiseyi geri alamayacağı fikri hâkimdir³⁰⁰.

Kadına elbise alınabileceği gibi, elbisenin bedeli de verilebilir. Eğer nafaka, bedeli ödenmeyip giyim eşyası olarak verilecekse elbisenin dikilmiş olması, aksi takdirde kumaşla birlikte terzi masraflarının da ödenmesi gerekir³⁰¹.

Kadın, giyecek nafakası kapsamında olan eşyaları aldıktan sonra kanunî veya akdi olarak kararlaştırılan süre dolmadan kocadan yeni bir giyecek isteyemez³⁰². Fakat normal bir kullanım ile vaktinden önce eskiyen, zayi olan veya çalınan giyeceğin yenisinin temini sağlanmalıdır³⁰³.

C. İbâte

Bakmakla yükümlü olunan kimselerin barınma ihtiyacını karşılamak anlamında kullanılan ibâte³⁰⁴, İslam hukukçularının ortak kabulü ile örf ve âdete göre kadının maddi-manevi ihtiyaçlarını temin etmeye elverişli, sosyal seviyesine ve eşlerin maddi durumuna uygun meskeni ifade eder³⁰⁵. Eşlerin varlıklı ya da yoksul

²⁹⁷ Zuhayli, C. X, s. 104; Bilmen, C.II, s. 449,453; Ayık, s. 16.

²⁹⁸ Her iki elbisenin de bir kerede verilmesi gerektiği görüşüne yer vermektedir. Bk. Cin, s. 199.

²⁹⁹ Ceziri, C. VI, s. 2787-2788; Bilmen, C. II, s. 451, 454.

³⁰⁰ Bilmen, C.II, s. 459; Cin, s. 199; Köseoğlu, s. 54.

³⁰¹ Bilmen, C. II, s. 461-462; Cin, s. 199; Erbay, s. 15, 28; Köseoğlu, s. 54; Çetintaş, s. 193.

³⁰² Cin, s. 199; Erbay, s. 29.

³⁰³ Bilmen, C. II, s. 449, 451,453-454; Cin, s. 199; Erbay, s. 29; Köseoğlu, s. 54-55.

³⁰⁴ Erdoğan, s. 220.

³⁰⁵ Cin, Akgündüz, s. 519; Cin, Akyılmaz, s. 421; Erbay, s. 16; Görgülü, s. 50; Köseoğlu, s. 56; Çetintaş, s. 193.

olma durumlarına bakılarak, aile hayatına yaraşır bir müşterek mesken temininin kocanın şahsi yükümlülüklerinden biri olduğunu birinci bölümde ele almıştık. Hanefi ve Maliki hukukçulara göre karı ve kocanın maddi durumlarına bakılarak bir mesken belirlenmeli iken, Şafii ve Hanbeli hukukçular sadece kadının durumunun belirleyici olduğunu kabul etmektedir³⁰⁶.

Meskenin mülk, kira, bağış, ödünç ya da vakıf yolu ile ikamet için tahsis edilmesi ya da kadının maliki olduğu evin, kocası tarafından kiralanmış olması mümkündür³⁰⁷. Önemli olan kadının müşterek ikametgâhta kocası ile birlikte yaşamasıdır. Her durumda mesken için ödenmesi gereken bedel kocaya aittir. Şafii mezhebi bu konuda daha açık bir ifade ile mesken temin etme zorunluluğunun hukuki kaynağının bir temlik anlaşmasına değil bir intifa (yararlanma) hakkına dayandığı görüşündedir³⁰⁸.

Nafaka borçlusunu koca tarafından temin edilmesi gereken meskenin hukuki özelliklerini belirtmekte fayda vardır.

• İskân edilmemiş bir yerde bulunan konut, hem aile mahremiyeti hem de kadının yalnız kalma ihtimali düşünüldüğünde ikamet için uygun bir mesken değildir. Mesken, kadının canı ve malı için güvenilir olmalı ve iyiniyetli komşularının bulunduğu muhitlerden tercih edilmelidir³⁰⁹. Hanefi ve Hanbeli hukukçulara göre birden fazla eşi olan kocanın eşlerinden en az birini yalnız bırakması kaçınılmaz olduğu için yalnız kalan eş için bir arkadaş bulmak ve bu kişinin masraflarını karşılamak için yapılan harcamalar da nafaka kapsamındadır³¹⁰.

³⁰⁶ Zuhayli, C. X, s. 104; Bilmen, C. II, s. 450-454; Ceziri, C. VI, s. 2785, 2791-2792; Cin, s. 199-200; Köseoğlu, s. 56.

³⁰⁷ Ceziri, C. VI, s. 2785, 2791-2792; Zuhayli, C. X, s. 104; Bilmen, C. II, s. 450, 452; Erbay, s. 29; Köseoğlu, s. 60.

³⁰⁸ Bilmen, C. II, s. 452; Ceziri, C. VI, s. 2794-2795; Zuhayli, C. X, s. 104-105; Erbay, s. 29.

³⁰⁹ Zuhayli, C. X, s. 105-106; Bilmen, C. II, s. 450; Erbay, s. 16-17, 30; Köseoğlu, s. 57; Çetintaş, s. 193; Ayık, s. 17.

³¹⁰ Zuhayli, C. X, s. 105; Cin, s. 200; Erbay, s. 17, 30.

• Mesken kadının din ve dünya işlerini görmesine elverişli nitelikte olmalıdır. Dolayısıyla tuvalet, banyo, mutfak ve gerekli olan mobilyanın meskende bulunmasından koca sorumludur. Ayrıca devamlı olarak ihtiyaç duyulan su, elektrik tesisatı kullanıma hazır olmalıdır. Ancak su ihtiyacı yakın bir yerden taşıma ile giderilebiliyorsa bu durum da kadın için bir zorluk taşımamalıdır³¹¹. Maliki mezhebine göre zifaktan önce mehrini alan kadının aldığı mehir ölçüsünde çeyiz hazırlaması yani ev eşyalarını alması gerekmektedir³¹².

• Malikilerin dışındaki cumhura göre yoksul bir kadının meskeni mutfak ve banyosu ortak kilitli bir oda, orta halli bir kadının hakkı mutfak ve banyosu ile müstakil ve kilitli bir oda, varlıklı bir kadının meskeni ise müstakil bir konuttur³¹³.

• Hanefilere göre kadın kocasının yakınları ile başka kadından olma ve temyiz çağına girmiş çocuklarla aynı evde oturmak zorunda olmasa da mesken büyük ve içerisinde fazla odalar mevcut olup bunlardan birisi kadın için diğerleri kocanın yakınları için hazırlanmış ise kadın ayrı yerde mesken isteyemez. Ancak, kadın bunlardan fiili ya da sözlü bir zarar görüyorsa bunların bir başka meskene nakledilmelerini isteyebilir³¹⁴. Koca bir başka evliliğinden olan ve henüz cinsel ilişkinin ne demek olduğunu bilmeyen küçük çocuğunu karısıyla birlikte oturabilecekken, kadın kocasının rızası olmadan kendi hısımlarından hiç birini hatta kendi küçük çocuklarını dahi evinde tutamaz³¹⁵. Ancak müşterek ikametgâh kadının mülkiyetinde ise kadın küçük çocuğunu yanına alabilir. Koca sadece karısı tarafından ilgisizliğe maruz kalmamak için küçük çocukların beslenmesine engel olabilir³¹⁶. Maliki hukukçulara göre mehri az olan kadın kocanın yakınları ile birlikte

³¹¹ Ceziri, C. VI, s. 2785-2786; Bilmen, C. II, s. 450; Cin, s. 199-200; Erbay, s. 16-17; Köseoğlu, s. 57-58.

³¹² Ceziri, C. VI, s. 2789; Zuhayli, C. X, s. 106; H. İbrahim Acar, "Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 17, 2011, "Mehir", s. 374.

³¹³ Zuhayli, C. X, s. 105-106; Bilmen, C. II, s. 450.

³¹⁴ Akgündüz, *Aile*, s. 260; Cin, Akgündüz, s. 519; Cin, Akyılmaz, s. 413-414, 421; Karaman, *Mukayeseli*, s. 349; Merginani, s. 160; Erbay, s. 29-30; Kahveci, s. 142.

³¹⁵ Akgündüz, *Aile*, s. 260; Cin, Akgündüz, s. 519; Cin, Akyılmaz, s. 413-414, 421; Karaman, *Mukayeseli*, s. 349; Erbay, s. 29-30.

³¹⁶ Ceziri, C. VI, s. 2786; Zuhayli, C. X, s. 105; Bilmen, C. II, s. 450; Cin, s. 200; Köseoğlu, s. 58-59.

oturmaya bir itirazda bulunamasa da mehri çok olan ve şartsız olarak evlenen kadın kocanın ailesiyle oturmaya itirazda bulunabilir. Mehri çok olan kadın nikâh akdi esnasında kocanın ileri sürdüğü birlikte oturma şartını kabul etmiş ise kendisine bir zarar geldiği sabit olmadıkça bu konuda itirazda bulunamaz³¹⁷. Yine Maliki hukukçuların diğer bir görüşüne göre zifaktan sonra küçük çocuğun varlığını öğrenen eş, çocuğa başka kimsenin bakma imkânı yoksa diğer eşin çocuğuyla birlikte oturmaktan kaçınmaz ve zifaktan önce çocuktan haberdar olduğu halde zifaf gerçekleşmiş ise çocuğun başka bakıcısı olsa da birlikte oturmaya itirazda bulunamaz. Eşlerden biri zifaktan önce diğer eşin çocuğu ile oturmak istemediğini belirtmek zorundadır³¹⁸.

- Müşterek ikametgâh, din ve dünya işlerini görmeye elverişli oda ve dairelerden oluşuyor ise birden fazla kadın bu ikametgâhta ayrı oda ve dairelerde oturmak zorundadır. Ancak kullanım alanları ortak ise kadınların rızasının alınması gerekir³¹⁹.

Karı-kocanın müşterek ikametgâhta birlikte oturma hak ve görevinden bahsederken ifade edildiği gibi, özellikleri sayılan bir mesken temin edildiği takdirde, kadının orada ikamet etmesi gereklidir. Aksi takdirde kadın itaatsiz kabul edilerek, nafaka hakkından mahrum kalacaktır. Buna karşılık kocası eşine uygun bir mesken hazırlamaz ise kadın evi terk edebilir. Bu durumda kadın itaatsiz sayılmaz ve nafakasını almaya devam eder³²⁰.

D. Hizmetleri Karşılama Masrafları

İslam hukukçularının çoğu, varlıklı olan kocanın, evlenmeden önce kendi hizmetini göremediği için hizmetçi kullanan kadına hizmetçi tutmasının gerekli

³¹⁷ Zuhayli, C. X, s. 105; Bilmen, C. II, s. 451.

³¹⁸ Ceziri, C. VI, s. 2789; Zuhayli, C. X, s. 105; Bilmen, C. II, s. 451.

³¹⁹ Ceziri, C. V, s. 2361; Erbay, s. 29.

³²⁰ Cin, s. 200; Erbay, s. 30, 50; Köseoğlu, s. 59; Çetintaş, s. 197.

olduğu konusunda ittifak etmiştir. Eğer kocanın eli dar ise karısına hizmetçi tutması gerekmez³²¹.

Hanefilere göre ikamet edilen çevrede emsal kadınlar evlerinin hizmetlerini yapıyorsa, şeref ve sosyal konumuna bakılmaksızın kadının hem kendi hem de kocasının ev hizmetlerini yapması gerekir. Fakat kadın kendi hizmetlerini kendisi gören biri olsa bile hastalıklı ise koca kadına aşçı ya da hizmetçi tutmak zorundadır³²². Malikilere göre yoksul olan kocanın yoksul karısı bizzat hizmet edenlerden değilse veya kocası yüksek şeref ve makam sahibi olduğu için karısının kendi işini kendisinin görmesi uygun düşmeyecekse, kocanın maddi imkânı olması halinde karısına bir hizmetçi tutması gerekir³²³. Şafiilere göre hizmetçi nafakasında kocanın değil kadının mali durumuna bakılarak baba evinde kendisine hizmet edilen bir kadın evlendikten sonra da bu hakka sahiptir ve koca, yoksul olsa bile, hür olan kadına kendisi kullanmasa dahi emsal kadınlar hizmetçi kullanıyorsa hizmetçi temin etmekle yükümlüdür. Aksi takdirde koca hizmetçi tutmakla yükümlü olmaz. Ancak kadın hasta veya çok yaşlı olursa her ne kadar adet olarak kendisine hizmet edilmesi gerekenlerden değilse de kocanın onun için bir hizmetçi tutması gerekir³²⁴. Son olarak Hanbelilere göre ise hasta ya da şeref ve makam sahibi bir aileye mensup kadınla evlenen kocanın, kiralararak ya da satın alarak ona bir hizmetçi temin etmesi gerekir³²⁵.

Ebu Hanife, İmam Muhammed, Şafii ve Hanbelilere göre nafaka alacaklısı ancak bir hizmetçi talep edebilecekken, Ebu Yusuf ve Malikilere³²⁶ göre kocanın

³²¹ Ceziri, C. VI, s. 2784; Zuhayli, C. X, s. 106-107; Bilmen, C. II, s. 484; Karaman, *Mukayeseli*, s. 350; Erbay, s. 31; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 217; Köseoğlu, s. 61; Çetintaş, s. 195; Ayık, s. 18.

³²² Ceziri, C. VI, s. 2784; Bilmen, C. II, s. 484; Köseoğlu, s. 62-63.

³²³ Ceziri, C. VI, s. 2788.

³²⁴ Bilmen, C. II, s. 485; Köseoğlu, s. 62-63.

³²⁵ Ceziri, C. VI, s. 2784, 2788, 2792-2793; Bilmen, C. II, s. 484-486; Köseoğlu, s. 62-63.

³²⁶ Hanefi ve Maliki mezhebi için birden fazla hizmetçi temininden bahsedilmiştir. Bilmen, C. II, s. 484-485; Erbay, s. 30-31.

zengin olması durumunda ihtiyaca göre nafaka yükümlüsüne iki veya daha fazla hizmetçi nafakası ödemek zorunludur³²⁷.

Hizmetçide bulunması gereken bazı özelliklere gelince; Şafii ve Hanbelilere göre tutulan hizmetçi, kadına bakması haram olan kimselerden olmamalı ve yaşı küçük ya da hadım edilmiş kimse olmalıdır³²⁸. Ayrıca Hanbeli hukukçular tutulacak hizmetçinin ehl-i kitap kadınlardan olabileceğini de kabul etmektedir³²⁹. Bununla birlikte karısına hizmet etme vazifesini üstlenen koca ancak kadının buna rızası olursa hizmetçi olarak nafaka borcunu ödemiş olacaktır³³⁰.

Hanefilere göre hizmetçinin nafakası örfe uygun bir şekilde yetecek kadar olmalıdır. Ayrıca hizmetçi nafakasının yemek itibariyle kadının nafakası ile eşit olması gerekmez³³¹. Hanbelilere göre hizmetçi nafakası, yoksul kocanın karısına temin etmesi gereken nafaka miktarı kadardır³³². Hizmetçinin durumuna uygun giysi ve nafakayı temin etmek gerekir³³³. Fakat hizmetçiye süslenmek ve temizlenmek için gerekli olan malzemeleri temin etmek nafaka kapsamında değildir³³⁴. Şafiilere göre ise hizmetçinin nafakası da hanımınki gibi bellidir³³⁵. Hizmetçi günlük 1 tam 1/3 müd yiyeceği varlıklı kocadan, 1 müd yiyeceği ise orta halli veya yoksul kocadan alma hakkına sahiptir³³⁶.

³²⁷ Zuhayli, C. X, s. 106; Cin, s. 201; Cin, Akyılmaz, s. 421; Merginani, s. 158; Köseoğlu, s. 63.

³²⁸ Dört mezhebin ortak görüşü de kadına bakması helal olan bir hizmetçinin temin edilme zorunluluğudur. Bk. Zuhayli, C. X, s. 106; Ceziri, C. VI, s. 2792-2793; Bilmen, C. II, s. 485.

³²⁹ Hanbeli mezhebinden bahsetmemiştir. Bk. Bilmen, C. II, s. 485.

³³⁰ Ceziri, C. VI, s. 2792-2793; Köseoğlu, s. 64.

³³¹ Bilmen, C. II, s. 486; Ayık, s. 18.

³³² Bilmen, C. II, s. 486; Zuhayli, C. X, s. 106.

³³³ Ceziri, C. VI, s. 2793; Erbay, s. 30.

³³⁴ Zuhayli, C. VI, s. 106.

³³⁵ Zuhayli, C. VI, s. 106-107.

³³⁶ Ceziri, C. VI, s. 2792.

E. Tedavi Masrafları

İlk dönem İslam hukukçularının büyük çoğunluğu, dönemin örfi kurallarının etkisi ile doktor ve ilaç masraflarının ödenmesinin kocanın nafaka borcu kapsamına girmediğini ve bu masrafların önce kadının malından, yoksa nafakası kimin üzerine ise o kişi tarafından karşılanması gerektiğini savunmaktaydı³³⁷. Onlara göre nasıl ki kiralık evin tamiri ev sahibine ait ise kadın da kendi bedeninin sahibi olduğuna göre tedavi masrafları da kadının kendisine ait olmalıdır³³⁸. Ancak çağdaş İslam aile hukuku düzenlemeleri, doktor ve ilaç masraflarının nafaka kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini kabul etmektedir. Ev sahibi-kiracı örneğindeki kocanın kiracıya değil de ev sahibine benzetilmesi, böylece kadından faydalanma hakkına en çok sahip olan kişi yani kocanın tedavi masraflarına da katlanması gerektiği kabul edilerek doğru bir kıyas yapılmıştır³³⁹.

F. Temizlik Ve Bakım Masrafları

İslam hukukçuları arasında temizlik aletlerinin koca tarafından sağlanması konusunda görüş birliği, makyaj malzemeleri ve kozmetik ürünlerinin sağlanması konusunda ise görüş ayrılığı vardır. Hanefi, Şafii ve Hanbeli mezheplerine göre temizlik malzemeleri ile kötü kokuyu giderici parfümleri koca karşılamak zorunda olsa da makyaj malzemeleri ve kınayı temin etmekle yükümlü değildir³⁴⁰. Maliki mezhebine göre ise eğer kadın makyaj malzemelerini kullanmayı bıraktığında zarar göreceksen onları temin etmek de kocaya aittir³⁴¹.

³³⁷ Bilmen, C. II, s. 449-454; Çetintaş, s. 194.

³³⁸ Zuhayli, C. X, s. 98-99; Ceziri, C. VI, s. 2786; Cin, Akgündüz, s. 519; Karaman, *Mukayeseli*, s. 350; Ayık, s. 19.

³³⁹ Ceziri, C. VI, s. 2786; Zuhayli, C. X, s. 98-99; Cin, s. 201-202; Akgündüz, *Aile*, s. 260; Cin, Akgündüz, s. 519; Karaman, *Mukayeseli*, s. 350; Erbay, s. 18-20; Çolak, s. 38-39; Köseoğlu, s. 66-68; Çetintaş, s. 194; Ayık, s. 20.

³⁴⁰ Ceziri, C. VI, s. 2785, 2791-2792; Zuhayli, C. X, s. 107-108; Bilmen, C. II, s. 449-453.

³⁴¹ Ceziri, C. VI, s. 2785, 2788, 2791-2792; Zuhayli, C. X, s. 107-108; Bilmen, C. II, s. 449-453; Köseoğlu, s. 68-69.

VII. NAFKADAN DOĞAN BORCUN HUKUKİ ÖZELLİKLERİ

A. Nafakanın Alacak Hükümlerine Tabi Olması

Hanefi hukukçulara göre nafaka ancak eşlerin anlaşması ya da hâkim kararı ile takdir edildiği zaman kocanın zimmetinde borç mahiyeti kazanır ve böylece karı lehine alacak hakkı doğar. Diğer üç mezhebe göre ise takdir şartı aranmaksızın kadının nafaka alacaklısı olma şartları yerine gelmiş olduğu zaman nafaka alacak hükümlerine tabi olur³⁴².

B. Nafakanın İmtiyazlı Bir Alacak Olması

Alacaklısının şahsına bağlı bir hak olan nafaka, iflas hükümleri uygulanırken diğer alacaklara göre birinci sırada yer almakta ve böylece kadının bakım ve geçim masrafları için yeterli olan kısım karşılandıktan sonra diğer borçlar ödenmektedir³⁴³.

C. Nafakanın Haczedilemezliği

Nafaka alacaklısı ya da borçlusunun üçüncü şahıslara karşı borçlandığı durumlarda nafaka kapsamına girecek olan malvarlığına haciz koydurmak mümkün değildir³⁴⁴.

D. Nafakanın, Alacaklının Rızası Dışında Takas Edilememesi

Nafakanın, kocanın karısından olan alacağına karşılık takas edilmesine yönelik farklı kaynaklarda farklı düzenlemeler yer almaktadır. Bilmen ve Erbay'ın kaynaklarındaki ifadeye göre İslam hukuku, nafaka borçlusuna nafaka alacaklısının rızası olduğu müddetçe takas imkânı tanımaktadır. Temel bir ihtiyaç olan nafaka için aynı türden alacakların takas edilebileceği kuralı geçerli değildir³⁴⁵. Zuhayli

³⁴² Erbay, s. 35-36; Sarı, s. 43.

³⁴³ Cin, s. 208-209; Erbay, s. 36; Sarı, s. 44.

³⁴⁴ Erbay, s. 37; Sarı, s. 43.

³⁴⁵ Bilmen, C. II, s. 476; Erbay, s. 37-38; Sarı, s. 45.

kaynaklarında ise İslam hukukçularının takasa müsaade ettikleri ifade edilmektedir. Hanefi ve Şafii mezhebine göre nafaka takdirinden sonra eşlerden biri takas talebinde bulunabilir. Diğer eşin bu talebi reddetme hakkı yoktur. Çünkü her iki borç da kuvvetlidir³⁴⁶. Kadın, hâkim izni ya da kocasının rızası olmadan kocaya borçlanmış ise takas talebinde bulunamaz. Bu ihtimalde koca takas isteyebilir ve kadın da talebi reddedemez. Maliki ve Hanbeli mezhebine göre ise ancak kadının rızası ile takas mümkündür. Fakat sadece yoksul kadının rızasına bakılır. Kadın varlıklı ise kocanın takas talebi reddedilemez³⁴⁷.

E. Nafakadan Feragat Edilememesi

Karının nafaka hakkından vazgeçmesi ya geçmiş ya da gelecekteki nafaka ile ilgili olur. Hanefilere göre eğer nafaka hâkimin hükmü veya tarafların anlaşması ile kararlaştırılmışsa geçmiş günlere ait nafakadan vazgeçmek mümkündür. Çünkü bu durumda nafaka, kocanın zimmetinde sabit hale gelmiştir³⁴⁸. Cumhura göre ise hâkimin kararı veya karşılıklı rıza ile takdir edilmeyen geçmiş nafakadan feragat geçerlidir³⁴⁹. Gelecek nafakadan vazgeçmenin mümkün olmayacağını Hanefi dışındaki mezhepler ittifakla kabul etmiş, Hanefi hukukçular ise feragatin ancak iki durumda mümkün olabileceğini ileri sürmüştür. Birinci durumda fiilen başlamış bir ay ya da senenin nafakasından vazgeçilebilir³⁵⁰. Ancak başlamış senenin de sadece içinde bulunulan aya ait olan kısmından feragat mümkündür³⁵¹. İkinci durumda ise kocanın hul'³⁵² ya da talak ile karısını boşaması karşılığında kadının iddet dönemindeki nafakasından feragat etmesidir. Bu durumda kadın bir ivaz karşılığında nafaka hakkından vazgeçmiş olacaktır³⁵³.

³⁴⁶ Aynı görüş için bk. Sabık, C. II, s. 436.

³⁴⁷ Zuhayli, C. X, s. 113.

³⁴⁸ Ceziri, C. VI, s. 2805; Bilmen, C. II, s. 475-476; Dirik, s. 151.

³⁴⁹ Zuhayli, C. X, s. 113.

³⁵⁰ Sabık, C. II, s. 436; Dirik, s. 151.

³⁵¹ Zuhayli, C. X, s. 113; Erbay, s. 38-39.

³⁵² Hul' veya muhale'a, bedel karşılığı boşanma demektir. Bk. Erdoğan, s. 204.

³⁵³ Ceziri, C. VI, s. 2805-2806; Zuhayli, C. X, s. 113; Erbay, s. 38-39; Sarı, s. 45.

VIII. NAFKA İÇİN KEFİL İSTEME DURUMU

Hanefilere göre nafaka takdirinden önce kefalet mümkün değilse de takdirden ve borçlanmadan önce, kadına nafaka hakkına ulaşmasında kolaylık sağlaması amacı ile kadının kefil talebine izin verilmiştir³⁵⁴. Ebu Yusuf'a göre kadın kocasının yolculuğa çıkması durumunda da nafakası için bir ay veya fazla süreyle kefil isteyebilir³⁵⁵. Hanefilerin dışında kalan cumhura göre, nikâh akdinden itibaren, diğer şartların da sağlanması ile birlikte nafakaya kefil kabul edilebilir. Malikiler kocanın yokluğu süresince, âdete göre günlük veya aylık nafakayı karıya vermesi için kefil istenmesini uygun bulurlar. Hanbeliler geçmiş ve gelecek nafakanın kefaletle garanti altına alınabileceği kanaatindedir. Şafiiler ise ancak geçmiş nafaka için kefalete müsaade etmektedir³⁵⁶.

IX. GAİB KOCANIN NAFKA SORUMLULUĞU

Gaib, yeri bilinen fakat hazır olmayan, yaşadığı bilinen fakat nerede olduğu bilinmeyen anlamına gelmektedir³⁵⁷. Konumuz itibariyle gaiblikten anlaşılması gereken, kadının nafaka talebi ile müracaatından sonra davanın görüşülmesi için kocanın mahkemeye getirilmesinin mümkün olmamasıdır³⁵⁸. Kadın kendisini kocasına teslim ettikten ve nafaka kocaya borç haline geldikten sonra koca kaybolda, gaiblik müddetince kocanın nafaka ödemesi gerekirken, teslimden önce koca gaib olursa kadın nafaka alamaz³⁵⁹.

Gaib olan koca geriye temel gıda veya para cinsinden bir mal bırakmış ve bu mal kadının elinde ise kadın hâkimden kendisine nafaka bağlanmasını talep eder ve hâkim, nafaka takdirinde bulunarak kadının bakım ve geçim masraflarını geriye

³⁵⁴ Bilmen, C. II, s. 475-476.

³⁵⁵ Zuhayli, C. X, s. 114; Ceziri, C. VI, s. 2812-2816; Bilmen, C. II, s. 474; Köseoğlu, s. 88.

³⁵⁶ Bilmen, C. II, s. 474; Ceziri, C. VI, s. 2812-2816; Zuhayli, C. X, s. 114; Köseoğlu, s. 88.

³⁵⁷ Sami, s. 746; Erdoğan, s.151.

³⁵⁸ Cin, s. 206; Görgülü, s. 81.

³⁵⁹ Ceziri, C. VI, s. 2812-2816; Bilmen, C. II, s. 467-470; Köseoğlu, s. 89.

kalan maldan karşılması yönünde karar verir³⁶⁰. Ancak hâkimin, kadının kocasının nafaka bırakmadığı yönündeki iddiasını güçlendirici ne gibi tedbirler isteyeceği konusunda farklı görüşler mevcuttur. Hanefi ve Şafiilere göre kadın kocasının nafaka bırakmadığını, naşize olmadığını ve boşanma olmuşsa iddetinin bitmemiş olduğunu ispat edemez ise kadından yemin etmesi istenir³⁶¹. Kadın yemin ederse harcayacağı nafaka karşılığında kadından kefil istenir³⁶². Malikilere göre kocanın nafaka bırakmadığı yönünde kadına yemin ettirilir ve ayrıca bir kefil istenmez³⁶³. Hanbelilere göre ise cinsel birleşme olmuşsa her halde nafakaya hükmedilebilir³⁶⁴.

Nafaka cinsinden bırakılan mal kadının elinde değil de bir yerde emanet veya alacak olarak bulunuyorsa iki ihtimal söz konusudur. Emanetçi veya borçlu bu malın gaib kişiye ait olduğunu itiraf ediyorsa ve evliliği de onaylıyorsa, hâkimin hükmüyle nafaka takdir edilir ve bu maldan harcanmasına hükmedilir³⁶⁵. İkinci ihtimalde ise eğer emanetçi veya borçlu bu malı veya evliliği inkâr etmesine rağmen hâkim bu malın gaibe ait olduğunu biliyorsa, yine bu maldan nafakayı tayin eder ve bu kişilere malı kadına vermelerini emreder. Ancak hâkimin bu konuda bir bilgisi yoksa İmam Züfer'e³⁶⁶ göre hâkim kadına yemin ettirir ve kadından kefil ister; Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise kadının nafaka talebi reddedilir³⁶⁷.

Kocanın geriye nafaka cinsinden mal bırakmadığı durumda hâkim, gaibin nafakaya hükmetmez. Hanefi mezhebine göre gaib kocanın taşınmaz malı satılamaz ve koca varlıklı dahi olsa nikâhın feshi istenemez. Bu durumda hâkim, kadının koca hesabına borçlanmasına hükmeder³⁶⁸. Ancak Maliki, Şafii ve Hanbeli mezhebi her

³⁶⁰ Ceziri, C. VI, s. 2812-2816; Zuhayli, C. X, s. 110; Bilmen, C. II, s. 467-470; Cin, s. 206; Yakut, s. 250.

³⁶¹ Cin, s. 206.

³⁶² Ceziri, C. VI, s. 2812-2816; Bilmen, C. II, s. 467-470; Zuhayli, C. X, s. 110; Cin, s. 206; Görgülü, s. 81-82; Köseoğlu, s. 90.

³⁶³ Ceziri, C. VI, s. 2812-2816; Zuhayli, C. X, s. 110; Bilmen, C. II, s. 467-470; Köseoğlu, s. 90.

³⁶⁴ Ceziri, C. VI, s. 2812-2816; Bilmen, C. II, s. 467-470; Köseoğlu, s. 90.

³⁶⁵ Merginani, s. 162; Köseoğlu, s. 90-91.

³⁶⁶ Ceziri, C. VI, s. 2813-2814; Bilmen, C. II, s. 467-468; Cin, s. 206-207.

³⁶⁷ Cin, s. 207; Merginani, s. 161-162.

³⁶⁸ Cin, s. 207; Erbay, s. 60-61; Merginani, s. 161.

türlü malın satılabileceğini kabul etmekte ve Hanbeli ve Şafii hukukçular, taşınmaz malın bulunmadığı durumda kadının borç almak suretiyle nafakasını karşılayabileceği, nafaka temin edilemiyorsa son çare olarak nikâhın feshini isteyebileceği görüşündedir³⁶⁹. Maliki hukukçular kadının borçlanması yolunu tercih etmemiş, satılacak mal olmadığında nikâh akdinin feshedileceğini kabul etmiştir³⁷⁰.

Gaib kocanın dönüşü halinde bazı uyuşmazlıklar ortaya çıkabilir. Bunlardan ilki kocanın nafaka bıraktığını iddia etmesidir. Gaib koca bir gün geri döndüğü takdirde evinden ayrılırken karısının nafakasını bıraktığını iddia ederse, kadın da nafakayı sebepsiz olarak fazladan aldığını kabul ederse, koca, kadının aldığı nafakanın iadesini isteyebilir. Bu takdirde kadının kefilî borçtan kurtulur. Zira ikrar, edeni bağlar. Kadın inkâr ederse ispat yükü kocaya düşer ve koca iddiasını ispat edemezse hâkim, kadına yemin teklif eder. Teklif reddedilirse, sebepsiz yere alınan nafaka kadın tarafından tazmin edilir³⁷¹. İkinci sorun kocanın nikâhı inkâr etmesidir. Bu durumda ispat yükü kadına ait olup, nikâh akdinin mevcudiyetini ispatlayamaz ise kocaya yemin teklif edilir. Koca yemin ederse kadın ya da emanet edilen üçüncü kişi nafakayı iade eder. Nafaka bir alacak üzerinden temin edilmiş ise nafakayı iade etmekle yükümlü olan tek kişi borçlu olan şahıstır³⁷². Bir diğer uyuşmazlık ise kocanın karısını boşanmış ve iddet müddetinin dolmuş olduğunu iddia etmesidir. İddia eden iddiasını ispatlar ise kadın nafakayı iade eder. İspatlayamaz ise kadına yemin teklif edilir ve yemine itibar edilir³⁷³. Koca, emanet alan kişinin ve borçlunun evlenmenin sona erdiğini bildiklerini iddia eder ve iddiasını ispatlarsa emanet alan ve borçlu nafaka tazmininde müteselsil sorumlu olacaklardır³⁷⁴.

³⁶⁹ Ceziri, C. VI, s. 2813-2821.

³⁷⁰ Ceziri, C. VI, s. 2813-2821; Bilmen, C. II, s. 467-470.

³⁷¹ Erbay, s. 63-67; Cin, s. 207-208.

³⁷² Erbay, s. 59.

³⁷³ Cin, s. 207-208; Erbay, s. 58-59, 63-67.

³⁷⁴ Erbay, s. 59.

X. İDDET DÖNEMİNDEKİ NAFKA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Nafakanın borç olmasının sebebini açıklarken talak iddetinden kısaca bahsedilmiştir. Bu başlık altında, kadının bekleyeceği sürenin hukuki sebep ve sonuçlarının nafakaya etkisi üzerinde durmak konuya bütünlük sağlayacaktır.

İddet boşanma, evliliğin feshi veya ölüm gibi bir sebeple evlilik sona erdiğinde kadının yeni bir evlilik yapmadan önce beklemesi gereken süreye denir³⁷⁵. Sahih nikâh akdi ile yapılan geçerli bir evlenmenin akabinde zifaf veya sahih halvet³⁷⁶, fâsid evlenmeden sonra da cinsel birleşme gerçekleştikten sonra eşler ayrılırlarsa kadının iddet beklemesi gerekir. Ayrıca geçerli bir evlenmeden sonra koca ölürse zifaf veya sahih halvet şartı aramaksızın kadın ölüm iddeti beklemek zorundadır³⁷⁷. İddet, öncelikle kadının önceki kocasından hamile olup olmadığının anlaşılması, ölüm iddetinde ölen kocaya hürmet gösterilmesi ve ric'i talakta kocaya yeniden düşünme imkânı vermesi amacıyla gerekli görülmüştür³⁷⁸.

A. Hamile Olmayan Kadının Nafakası

Hamile olmayan kadının iddet döneminde alacağı nafaka eşlerin ayrılık sebebine göre değerlendirilmelidir. Ayrılık boşanma, fesih ya da ölümlerle gerçekleşmiş olabilir.

1. Boşanma İddetinde Nafaka

İslam hukuk kaynaklarının kabul etmiş olduğu birçok boşanma çeşidi vardır. Ancak her boşanma ric'i veya bain talak ya da fesih sonucunu doğurmaktadır.

³⁷⁵ Bilmen, C.II, s. 368; Cin, s. 119; Akgündüz, *Aile*, s. 272; Cin, Akyılmaz, s. 451, 534; Aydın, s. 290; Erbay, s. 40; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 219; Kemaleddin Muhammed b. Abdilvahid İbnu'l Hümmam es-Sivasi, *Şerhu Fethi'l Kadir*, C. III, Beyrut, 1316/1898, s. 269'dan naklen Ahmet Ekiz, "İslam Hukukunda İddet Bekleyen Kadının Hak Ve Sorumlulukları", *Mehir Bülteni*, İlkbahar/1999, S. 3, s. 74; Çetintaş, s. 198.

³⁷⁶ Karı-kocanın cinsel ilişkiye engel bir durum olmaksızın baş başa kalmalarıdır. Bk. Erdoğan, s. 176; "Bazı hukuki neticeler doğuran yalnızlık". Karaman, *Ana Hat*, s. 104.

³⁷⁷ Akgündüz, *Aile*, s. 272; Cin, Akyılmaz, s. 451, 534; Aydın, s. 290.

³⁷⁸ Bilmen, C.II, s. 369-370; Cin, s. 119-122; Akgündüz, *Aile*, s. 272; Cin, Akyılmaz, s. 451, 534; Aydın, s. 290; Erbay, s. 40; Köseoğlu, s. 99; Çetintaş, s. 198.

Dolayısıyla iddet dönemindeki nafaka bu üç sonucun hukuki neticeleri ölçüsünde ele alınacaktır.

a) Ric'i Talakta Nafaka

Evlilik bağı devam ettiği için ric'i talakla boşanan kadın iddet beklerken cumhura göre itaatsiz olmadığı sürece nafaka hakkına sahiptir³⁷⁹. Maliki hukukçular ise itaatsiz olan kadının dahi nafaka alabileceği görüşündedir³⁸⁰.

b) Bâin Talakta Nafaka

Hanefiler bain talakla boşanmış kadının iddet müddetince nafaka hakkının bulunduğunu, Malikiler ise kadının sadece mesken hakkının olduğunu kabul etmektedir³⁸¹. Maliki hukukçular görüşlerine “*Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun...*”³⁸² ayetini delil göstermektedir. Şafii ve Hanbeliler ise Hz. Peygamberin bain talakla boşanan Fatıma b. Kays'a mesken ve nafaka hakkı vermediğini delil göstererek boşanan kadının nafaka hakkının bulunmadığını kabul ederler³⁸³.

³⁷⁹ Ceziri, C. VI, s. 2808-2812; Zuhayli, C. X, s. 111; Bilmen, C. II, s. 492-494; Cin, s. 204-205; Aydın, s. 291; Merginani, s. 163; Köseoğlu, s. 90-91; Çetintaş, s. 200.

³⁸⁰ Ceziri, C. VI, s. 2810; Bilmen, C. II, s. 492; Dirik, s. 150.

³⁸¹ Cin, s. 204; Çolak, s. 30; Köseoğlu, s. 104; Şafii hukukçuların da aynı görüşte olduğunu ifade etmektedirler. Bk. Zuhayli, C. X, s. 112; Aydın, s. 291; Sabık, C. II, s. 437-438; Çetintaş, s. 200.

³⁸² Kur'an, Talak, 6.

³⁸³ Ceziri, C. VI, s. 2808-2812; Bilmen, C. II, s. 489, 492-494; Cin, s. 204; Merginani, s. 163; Çetintaş, s. 200; Aynı zamanda Hanefi mezhebinden Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşü olduğu bilgisine yer verilmiştir. Bk. Sabık, C. II, s. 438.

2. Fesih İddetinde Nafaka

Kadının, kocanın kusuru nedeniyle fesih hakkını kullanmasından dolayı bekleyeceği iddet müddetinde nafaka hakkı devam ederken, kusurlu olduğu durumlarda nafakadan söz edilemez³⁸⁴.

3.Ölüm İddetinde Nafaka

İslam hukukçularına göre ölüm iddeti bekleyen kadın, koca vefat edince tüm malı mirasçılara geçeceği için nafaka alamaz ve bu mallara dörtte bir veya sekizde bir oranında mirasçı olup bakım ve geçim masraflarını kendi hissesinden karşılar³⁸⁵. Hanefilere göre talak iddeti beklerken kocası ölen kadının iddeti ölüm iddetine dönüşür ve bu durumda, takdir edilmiş olan nafakası düşer. Ancak kadın, hâkim kararı ile fiilen borçlanmış olursa, müşterek ikametgâhı terk etmemek şartıyla, nafakası devam eder³⁸⁶. Malikilere göre kadının kocası öldüğünde nafakası düşer. Yalnız iddeti tamamlanıncaya dek kocasının malik olduğu ikametgâhta oturma hakkı devam eder, ev kiralıksa sükna hakkı da düşer³⁸⁷. Şafiiler de Malikilerle aynı görüşü paylaşmaktadır. Fakat evin kocanın mülkiyetinde olması şartını aramazlar³⁸⁸. Son olarak Hanbelilere göre ise kocası vefat eden kadın hiçbir şekilde nafaka hakkına sahip olamaz³⁸⁹.

B. Hamile Kadının Nafakası

İslam hukukçularına göre ric'î talakla boşanan kadın kocasından hamileyse kocasının evinden izinsiz çıkmadığı müddetçe, bain talak ile boşanan kadın ise doğum gerçekleşene kadar nafaka hakkından mahrum bırakılamaz. Hanefi

³⁸⁴ Ceziri, C. VI, s. 2809-2812; Bilmen, C. II, s. 492-494; Cin, s. 205; Erbay, s. 44, 46; Köseoğlu, s. 108.

³⁸⁵ Merginani, s. 164; Erbay, s. 42, 51; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 220; Köseoğlu, s. 110; Ekiz, s. 75; Çetintaş, s. 199; Dirik, s. 141.

³⁸⁶ Ceziri, C. VI, s. 2809; Zuhayli, C. X, s. 111.

³⁸⁷ Zuhayli, C. X, s. 111.

³⁸⁸ Bilmen, C. II, s. 490, 493-494.

³⁸⁹ Ceziri, C. VI, s. 2809-2812; Köseoğlu, s. 110.

hukukçular hamile olan ve olmayan kadın için aynı hükmü kabul etmektedir. Ölüm iddeti için de aynı sonuç geçerlidir³⁹⁰. Malikilere göre kadın hamileyken kocası onu bain talakla boşarsa, boşanan kadın doğuruncaya kadar karnındaki cenin için kocanın nafaka ödemesi gerekmektedir³⁹¹. Nafaka çocuk nedeniyle ödendiği için kocanın evinden izinsiz çıkmak nafakanın düşmesine sebep olmaz. Ölüm iddeti bekleyen kadın hamile ise hamile olmayan kadınla aynı hükümlere tabi olur ve kocanın mülkiyetinde olan ikametgâhta oturma hakkı devam eder³⁹². Şafiilere göre bain talakla boşanan kadın hamile ise gereksiz yere evden ayrılmaması koşuluyla doğuma kadar ona nafaka vermek gerekir. Ölüm iddetinde ise kadın hamile ise mesken hakkı dışında nafakası yoktur³⁹³. Hanbelilere göre bain talakla boşanan kadın hamile ise nafaka alacaktır. Ancak kocası vefat eden kadın hamile ise bu konuda iki rivayet vardır. Bir görüşe göre kadın kocasından hamile olduğu için nafaka hakkı düşmez, diğer görüşe göre ise kadın nafaka alamaz. Çünkü kocanın ölümünden sonra malvarlığı mirasçılara intikal eder. Dolayısıyla kadın nafakasını miras payından karşılamak zorundadır³⁹⁴.

Kadının bir başkasından hamile kalma durumunda iddet nafakasından mahrum kalacağı konusunda bütün mezhep hukukçuları hemfikirdir³⁹⁵. İslam hukuku kaynaklarının bazılarında kadının kusurlu davranışlarının nafakayı düşüreceği belirtilmekte³⁹⁶, bazılarında ise kadının kendisine helal olmayan bir erkekle yaklaşması neticesinde iddet bekleme durumu söz konusu olduğunda kocanın nafaka ödeme yükümlülüğünün sona ereceği ifade edilmektedir³⁹⁷. Hanbeli

³⁹⁰ Bilmen, C. II, s. 488-494; Ekiz, s. 75; Çetintaş, s. 199-201.

³⁹¹ Cin, s. 204; Çetintaş, s. 201.

³⁹² Ceziri, C. VI, s. 2808-2812.

³⁹³ Ceziri, C. VI, s. 2808-2812; Cin, s. 204.

³⁹⁴ Ceziri, C. VI, s. 2808-2812; Bilmen, C. II, s. 488-494; Cin, s. 204; Köseoğlu, s. 111-112.

³⁹⁵ Ceziri, C. VI, s. 2804; Bilmen, C. II, s. 457; Cin, s. 205; Erbay, s. 46.

³⁹⁶ Cin, s. 205; Erbay, s. 46.

³⁹⁷ Bilmen, C. II, s. 457; Ceziri, C. VI, s. 2804.

hukukçular, kadının hukuka aykırı olan bu davranışının nafakayı düşüreceğini açıkça belirtmişlerdir³⁹⁸.

XI. GÜNÜMÜZDEKİ UYGULAMA

İslam hukukunda evlilik birliğinin mali sonuçlarından olan nafakanın, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'ndaki tam karşılığı konutun seçimi, birliğin yönetimi ve giderlere katılma başlıklı 186. maddenin 3. fıkrasında düzenlenmiştir. Hak ve yükümlülükler başlığı ile yer alan 185. madde evliliğin kişisel sonuçlarını düzenlediği için burada mali sonuçların hükme bağlandığı bu fıkra hükmünden bahsedilecektir³⁹⁹. İslam hukukunun kocaya yüklemiş olduğu nafaka mükellefiyeti, kadının evlilik devam ettiği sürece bütün ihtiyaçlarının karşılanması anlamına gelmekteydi. Günümüzde ise kocanın tek taraflı sorumluluğu kaldırılmış ve ailenin giderlerini karşılama yükümlülüğü her iki tarafa verilmiştir. Kanun maddesi kadının da giderlere katılımını zorunlu tutmuştur.

Modern hukukun kadın-erkek eşitliği sebebiyle yapmış olduğu kanuni düzenlemeler neticesinde 4721 sayılı Kanun, eski kanunun kocanın evlilik birliği reisi olduğunu düzenleyen 152. maddesini kapsamına almamış, ayrıca bu sıfatın kocaya vermiş olduğu bakım ve geçim sorumluluğu, kadın aleyhine olmak üzere eşler arasında paylaştırılmıştır⁴⁰⁰. Düzenlemeye göre aile birliğinin zorunlu olan harcamalarına katılım emek ve malvarlığı ile sağlanacaktır (TMK. m. 186/II, III). Önemli olan nokta ise geliri olmayan eşin emeğinin kanun tarafından koruma altına alınmış olmasıdır⁴⁰¹. İslam hukukunda nafaka borcunun borçlu ve alacaklı tarafı anlatılırken Zahirî görüşünden bahsetmiştik. Buna göre nafakayı ödemeye mali gücü bulunmayan kocanın nafakasının zengin olan kadın tarafından karşılanması, Türk Medeni Kanunu ile paralellik göstermektedir.

³⁹⁸ Ceziri, C. VI, s. 2804; Bilmen, C. II, s. 457.

³⁹⁹ Akıntürk, Ateş Karaman, s. 109, 114-115; Dural, Ögüz, Gümüş, s. 155.

⁴⁰⁰ Akıntürk, Ateş Karaman, s. 115.

⁴⁰¹ Akıntürk, Ateş Karaman, s. 115; Ahmet M. Kılıçoğlu, *Medeni Kanun'umuzun Aile-Miras-Eşya Hukukuna Getirdiği Yenilikler*, Genişletilmiş 3. Bs., Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2014, s. 34-38.

Evlilik birliğinin giderleri aile bireylerinin ihtiyaçlarından oluşmaktadırdır. Yemek, giyim, sağlık, konut, kişisel bakım, kültürel faaliyetler için yapılan harcamalar ve sosyal güvenlik harcamaları bu kapsamda değerlendirilir ve evlilik birliğinin sona ermesi halinde bütün bu giderlere katılma yükümlülüğü de sona erer⁴⁰².

Eşlerden her biri evlilik birliği kurulduktan sonra birliğin devamı müddetince zorunlu olan ihtiyaçların giderilmesini sağlamak zorundadır. Bu yükümlülüğün ihlali halinde taraflardan biri ya da her ikisi hâkime başvurarak gerekli olan önlemlerin alınması talebinde bulunabilir (TMK. m. 195/I). Hâkim ise kanunda gösterilen önlemlerin alınması yönünde hüküm tesis eder ve bu tedbirlerin yanı sıra eşlerden birinin talebi üzerine tarafların yapacağı parasal katkı miktarını belirler⁴⁰³ (TMK. m. 196/I). Hâkimin alabileceği önlemlerden biri de birliğin giderlerine katılma görevini ihmal eden eşin borularının ödemelerini, kısmen ya da tamamen diğer eşe yapmaları yönünde emredici hüküm tesis edebilmesidir (TMK. m. 198). Bu tedbir, üçüncü kişi nezdindeki alacakların nafaka görevi üstlendiğini gösterir niteliktedir⁴⁰⁴. Tüm bu önlemlere rağmen evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmeyen ve birliğin bakım ve geçimi için parasal katkıda bulunmayan eşin diğer eşe nafaka ödemesine karar verilir. Bu nafaka, tedbir nafakası olarak isimlendirilmektedir⁴⁰⁵.

Tedbir nafakası, yoksulluk ve iştirak nafakaları ile birlikte bakım nafakasının kapsamını oluřturmaktadır⁴⁰⁶. Yoksulluk nafakası, evlilik birliğinin boşanma davası ile sona erdiği durumda, ağır kusuru olmayan eşe, onun geçimini sağlamak üzere

⁴⁰² Dural, ğz, Gümüş, s. 160, 162.

⁴⁰³ özellikle ev işlerini yapmakla görevli olan kadının parasal katkı sağlamasını doğru bulmamaktadır. Bk. Hatemi, Kalkan Oğuztürk, s. 93.

⁴⁰⁴ Erbay, s. 60.

⁴⁰⁵ Ali İhsan zuğur, *Gerekçeli-Açıklamalı-İçtihatlı Nafaka Hukuku*, Güncellenmiş 6. Bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 23-25; Ahmet Cemal Ruhi, *Yargıtay İçtihatlarıyla Nafaka Hukuku*, Yenilenmiş 3. Bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 23-24; Gonca Gülfem Bozdağ, *Türk Hukukunda Ve Uluslararası Hukukta Nafaka*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015, s. 34-38; Pembe zdemir Kol, *Türk Hukukunda Tedbir Nafakası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s. 21, 31-34.

⁴⁰⁶ Ruhi, s. 41-42, 58-59; zuğur, s. 291-293, 499-501; Bozdağ, s. 29; zdemir Kol, s. 18-20.

ödenen ve tedbir nafakasından farklı olarak süreklilik arz eden nafakadır (TMK. m. 175). İştirak nafakası ise evlilik birliğinin sona ermesinden sonra kendisine velayet hakkı tanınmayan eşin, çocukların bakım ve geçim masraflarına katkı sağlamak üzere ödediği nafakadır (TMK. m. 182/II). İştirak nafakasını ödeme yükümlülüğü çocukların ergin olmasına kadar devam eder (TMK. m. 328/I). Sonuç olarak bir değerlendirme yapılacak olursa medeni hukuk hükümleri içerisinde yer alan tedbir nafakasının, İslam hukuku evlilik nafakası hükümleri ile benzerliği inkâr edilemez bir gerçektir.

Türk hukuku, evliliği sona eren kadın için üç yüz günlük bekleme süresi (TMK. m. 132) öngörmüş olmasına karşın bu süre için bir nafaka müessesesi kabul etmiş değildir. Dolayısıyla İslam hukuku kapsamında yer alan iddet dönemindeki nafaka da evliliğin devamında ödenen nafaka gibi ancak tedbir ve yoksulluk nafakaları ile kıyaslanabilecek durumdadır⁴⁰⁷.

⁴⁰⁷ Erbay, s. 47.

3. BÖLÜM

MEHİR

I. MEHRİN TANIMI VE HUKUKİ MAHİYETİ

Sözlükte bedel, ücret, karşılık, ivaz anlamlarına gelen mehir, sadak⁴⁰⁸, sadaka, ecr, nihle, alaik, fariza, tavl, ukr, hıba, atiyye, semen ve nikâh gibi kelimelerle⁴⁰⁹ de ifade edilmekte ve terim anlamı itibariyle kocanın nikâh akdi dolayısıyla kadına verdiği hediye niteliğinde mal ya da nakit para olarak tanımlanmaktadır⁴¹⁰.

Cumhura göre mehir, İslam hukukunun meşru saydığı şekilde, kocanın kadından fiilen ya da hükmen olmak üzere cinsi yararlanma karşılığında ödemek zorunda olduğu şeydir⁴¹¹. Mali sorumluluk niteliğindeki mehir, sahih ya da fasid nikâh akdi sonucu veya şüphe ya da zorlama ile yapılan cinsel ilişki neticesinde doğmaktadır⁴¹². Şafii hukukçulara göre ise mehir nikâh akdi neticesinde ödenmesi gerekebileceği gibi nikâhtan sonra kadından cinsi yararlanma imkânının ortadan kalktığı durumlarda da ödenir ve aynı zamanda şüphe ya da zorlama ile gerçekleşen cinsel ilişki de kadının mehre hak kazanmasını sağlar⁴¹³.

İslam öncesi Arap toplumunda da evlenmek isteyen erkeğin ödemiş olduğu mal mehir olarak isimlendirilmekte, mehri alan taraf kadından başka kişiler olmakta ve kadının velisi ya da bir yakını mehir üzerinde hak iddia edebilmekteydi. Zira kadın

⁴⁰⁸ “Zevce mihri”. Bk. Sami, s. 641; Cin, Akgündüz, s. 516; Akgündüz, *Aile*, s. 258; Cin, s. 210; Kahveci, s. 133; Acar, “Mehir”, s. 368; Mehmet Şahin, *Resullullah Döneminde Mehir*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 1996, s. 15.

⁴⁰⁹ Zuhayli, C. IX, s. 199; Karaman, *Mukayeseli*, s. 346; Aydın, “Mehir”, s. 389; Türcan v.d., s. 317; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 205; Acar, “Mehir”, s. 368; Şükrü Şirin, *İslam Aile Hukukunda Mehir*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 1997, s. 16; Arif Gezer, *Sünnete Göre İslam Ailesinin Kuruluşunda Mehir: Tarihteki Ve Günümüzdeki Uygulamalar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993, s. 4; Erdoğan, s. 356; Yargı, s. 260; Karaman, *Ana Hat*, s. 98.

⁴¹⁰ Ceziri, C. V, s. 2165; Zuhayli, C. IX, s. 198; Cin, s. 231; Cin, Akyılmaz, s. 416; Karaman, *Mukayeseli*, s. 346; Karaman, *Ana Hat*, s. 98; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 205; Kahveci, s. 133; Acar, “Mehir”, s. 368; Şirin, s. 16; Şahin, s. 15; Gezer, s. 4.

⁴¹¹ Bilmen, C. II, s. 177; Şirin, s. 16; Şahin, s. 34-35.

⁴¹² Zuhayli, C. IX, s. 198-199; Bilmen, C. II, s. 115-117

⁴¹³ Ceziri, C. V, s. 2165-2166; Şahin, s. 34-35.

ancak hakkın konusu olabilirdi⁴¹⁴. İslam, mehrin bu uygulanış şeklini kadının lehine olmak üzere değiştirerek sadece kadının mülkiyetinde ve tasarrufunda olan bir uygulamaya sokmuş ve kadını hak süjesi haline getirmiştir. Bu konuda aksi bir görüş ileri sürülmüş olmasa da mehrin nikâh akdinin bir unsuru mu yoksa bir sonucu mu olduğu konusunda mezhepsel farklılıklar ortaya çıkmıştır⁴¹⁵. Maliki mezhebi dışındaki cumhur mehrin, nikâh akdinin bir sonucu olduğunu ve mehir kararlaştırılmadan ya da mehir ödenmeyeceği şartı ile yapılan evlenmelerin de geçerli olacağını kabul ederken Maliki mezhebi mehrin, nikâh akdinin sıhhat şartlarından olduğu görüşündedir. Malikilere göre nikâhın mehirsiz olacağı şartı, akdi fasid hale getirecek, ancak zifaf gerçekleşmiş ise nikâh akdini fasid yapan durum yok sayılacaktır⁴¹⁶. Bu durumda cumhurun görüşüne katılmamak mümkün değildir. Eğer mehri evliliğin bir şartı olarak kabul edersek ailenin varlığını buna bağlamış ve mehrin kendisinden beklenen faydalarını göz ardı etmiş oluruz. Tartışmasız olan şey, mehrin Kur'an ve hadis delilleri ile kanıtlanmış olmasıdır. Bir zorunluluk olarak düzenlenmesi, birçok faydayı da beraberinde getirmektedir. Evliliğe alenilik özelliğini kazandıran ve kocanın sınırsız talak yetkisini kötüye kullanmasına engel olan mehir, kadını şerefli kılmakta ve miktarı yüksek tutulduğu takdirde evlilik sona erdiğinde kadının geleceğini teminat altına almaktadır⁴¹⁷.

Nikâhın sonuçlarından olan mehir delil gösterilerek nikâh akdinin bir satım akdi olduğu ileri sürülmektedir. Ancak nikâh akdini satım akdinden ayıran hususlardan ilki mehrin bir akit şartı olmamasıdır⁴¹⁸. Mehrin ödenmeyeceğine yönelik şart evliliğe tesir etmezken, satım akdinde satış bedelinin ödenmeyeceğine

⁴¹⁴ Zuhayli, C. IX, s. 200-201; Merginani, s. 28; Akgündüz, *Aile*, s. 258; Cin, Akgündüz, s. 516-517; Cin, s. 213, 231; Aydın, "Mehir", s. 389; Acar, "Mehir", s. 370.

⁴¹⁵ Aydın, "Mehir", s. 390; Cin, s. 211-214; Zuhayli, C. IX, s. 199-201; Merginani, s. 28.

⁴¹⁶ Zuhayli, C. IX, s. 199-201; Cin, s. 211-214; Akgündüz, *Aile*, s. 258; Türcan v.d., s. 318; Cin, Akgündüz, s. 516; Cin, Akyılmaz, s. 416; Acar, "Mehir", s. 374; Yargı, s. 260-261.

⁴¹⁷ İbnu'l Hümam, C. III, s. 205'ten naklen Acar, "Mehir", s. 370; Aydın, "Mehir", s. 390; Zuhayli, C. IX, s. 200-201; Merginani, s. 28; Akgündüz, *Aile*, s. 258; Cin, Akgündüz, s. 516-517; Cin, s. 213, 231; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 205-207; Kahveci, s. 24-25, 133-134; Şirin, s. 22-23; Şahin, s. 27-30; Yargı, s. 263-264; Acar, s. 368; Topaloğlu, s. 83.

⁴¹⁸ Cin, s. 228-230; Aydın, s. 279; Karaman, *Mukayeseli*, s. 347; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 208; Hatemi, s. 119; Ansay, s. 219; Ortaylı, s. 97; Kahveci, s. 25; Çiğdem, s. 72; Yargı, s. 262.

dair kayıt akdi batıl hale getirir⁴¹⁹. Bununla birlikte İslam hukukunda mehir, eğer kadın küçük değil ise veliye değil bizzat kadına aittir⁴²⁰. Nikâh akdi bir satım akdi niteliğinde olsaydı koca alıcı, kadın ise hem satıcı taraf hem de akdin konusu olamazdı⁴²¹. Ancak İslam’da kadın bir hakkın konusu değil hakkın sahibidir ve nikâh akdi kadının malvarlığı üzerinde bir değişiklik meydana getirmez. Dolayısıyla mehrin sahibi olan kadın onun üzerinde serbestçe tasarrufta bulunabilir⁴²².

II. MEHRİN DAYANDIĞI DELİLLER

Nikâh akdinin mali sonuçlarından bir diğeri mehirdir. Kadının alacaklı, kocanın borçlu olduğu bu ilişkide mehrin Kur’an, sünnet, icma ve kıyas delilleri ile sabit olduğu konusunda hukukçular görüş birliği içerisindedir.

A. Kitap

Kur’an-ı Kerim’de dört sure içerisinde on bir yerde geçen ve mehir anlamında kullanılan on tane kelime mevcuttur⁴²³.

• *“Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışarlarsa, onu da afiyetle yiyin.”*⁴²⁴.

Ayetin Arapça metninde geçen “sadaka” ve “nihle” kelimeleri mehir anlamında kullanılmıştır⁴²⁵.

⁴¹⁹ Aydın, “Mehir”, s. 390; Cin, s. 229-230; Türcan v.d., s. 317; Tüzüner, s. 140-141; Acar, “Mehir”, s. 375; Yargı, s. 263; Aydın, s. 260-261; Tüzüner, s. 140-141; Aydın, “Nikâh”, s. 10.

⁴²⁰ Ansay, s. 219; Cin, s. 228-230; Aydın, s. 279; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 208; Topaloğlu, s. 83; Yargı, s. 262-263; Hatemi, s. 119; Ortaylı, s. 97.

⁴²¹ Cin, s. 229-230; Aydın, s. 260-261; Aydın, “Nikâh”, s. 10; Tüzüner, s. 140-141; Acar, “Mehir”, s. 375; Yargı, s. 262.

⁴²² Cin, s. 230; Cin, Akgündüz, s. 495; Akgündüz, *Aile*, s. 258; Ansay, s. 219; Aydın, s. 279; Türcan v.d., s. 317; Karaman, *Mukayeseli*, s. 347; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 208; Acar, “Mehir”, s. 369-370, 375-376; Yargı, s. 262-263.

⁴²³ Zuhayli, C. IX, s. 199; Şahin, s. 16.

⁴²⁴ Kur’an, Nisa, 4.

⁴²⁵ Şahin, s. 18; Acar, “Mehir”, s. 371.

• “Sizden kimin, hür mü'min kadınlarla evlenmeye gücü yetmezse sahip olduğunuz mü'min genç kızlarınızdan (cariyelerinizden) alsın. Allah, sizin imanınızı daha iyi bilir. Hepiniz birbirinizdensiniz. Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost tutmamaları hâlinde, sahiplerinin izniyle onlarla evlenin, mehirlerini de güzelce verin...”⁴²⁶.

Ayetin Arapça metninde geçen “tavl” kelimesi mehir manasına gelmektedir⁴²⁷.

• “Evlenmeye güçleri yetmeyenler de, Allah kendilerini lütfuyla zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar...”⁴²⁸.

Bu ayetin Arapça metninde geçen “nikâh” kelimesi mehir olarak tefsir edilmiştir⁴²⁹.

• “...Onlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra, onunla ilgili olarak uzlaştığınız şeyler konusunda size günah yoktur...”⁴³⁰.

Bu ayetin Arapça metninde geçen “ücur” kelimesi “ecr” kelimesinin çoğuludur. Ecr de mehir manasında kullanılmıştır⁴³¹.

• “(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah'ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helâl olmaz...”⁴³².

⁴²⁶ Kur'an, Nisa, 25.

⁴²⁷ Zuhayli, C. IX, s. 199; Şahin, s. 20.

⁴²⁸ Kur'an, Nur, 33.

⁴²⁹ Zuhayli, C. IX, s. 199; Şahin, s. 21.

⁴³⁰ Kur'an, Nisa, 24.

⁴³¹ Şahin, s. 20.

⁴³² Kur'an, Bakara, 229.

• “Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur. (Bu durumda) -eli geniş olan gücüne göre, eli dar olan da gücüne göre olmak üzere- onlara, aklın ve dinin gereklerine uygun olarak müt’a verin. Bu, iyilik yapanlar üzerinde bir borçtur.”⁴³³.

• “Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır. Ancak kadının, ya da nikâh bağı elinde bulunanın (kocanın, paylarından) vazgeçmesi başka...”⁴³⁴.

Bu iki ayetin Arapça metninde geçen “fariza” kelimesi mehir olarak tefsir edilmiştir⁴³⁵.

• “Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, öbürüne (mehir olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. İftira ederek ve açık günaha girerek mi verdiğinizizi geri alacaksınız?”⁴³⁶.

• “Hem, siz eşlerinizle birleşmiş ve onlar da sizden sağlam bir söz almış iken, onu nasıl (geri) alırsınız?”⁴³⁷.

• “Ey Peygamber! Biz sana mehirlere verdiğin eşlerini, Allah’ın sana ganimet olarak verdiklerinden elinin altında bulunan kadınları; seninle beraber hicret eden, amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını sana helâl kıldık. Ayrıca, diğer mü’minlere değil de, sana has olmak üzere, mehirsiz olarak kendini Peygamber’e bağışlayan, Peygamber’in de kendisini nikâhlamak istediği herhangi bir mü’min kadını da (sana helâl kıldık.)...”⁴³⁸.

⁴³³ Kur’an, Bakara, 236.

⁴³⁴ Kur’an, Bakara, 237.

⁴³⁵ Şahin, s. 17-18.

⁴³⁶ Kur’an, Nisa, 20.

⁴³⁷ Kur’an, Nisa, 21.

⁴³⁸ Kur’an, Ahzab, 50.

Bu ayetin Arapça metninde geçen “ecr” kelimesi mehir anlamına gelmektedir⁴³⁹.

B. Sünnet

Kocanın ödemekle yükümlü olduğu mehre, ikinci aslı kaynağımız sünnet de kaynak gösterilir. Burada sadece mehrin emir niteliğini ifade eden birkaç hadise yer verilecektir.

• “Demir bir yüzük olsa bile bul ve getir”⁴⁴⁰.

• Abdurrahman b. Avf dedi ki: “Ya Resulallah, bir kadınla bir çekirdek ağırlığında altınla evlendim.” Resulallah ise: “Allah mübarek etsin, bir koyunla da olsa düğün yemeği yap” diyerek cevap verdi⁴⁴¹.

• Peygamberimiz buyurmuştur ki: “Onu sana Kur’an’dan bildiğin sureler karşılığında verdim”⁴⁴².

• Peygamber, Fezare oğullarından bir kadına: “Bir çift nalına nefsin ve malın için razı oldun mu?” diye sordu. O da: “Evet” diyerek cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber nikâha icazet verdi⁴⁴³.

Mehre delil olan en önemli sünnet ise Hz. Peygamber’in yapmış olduğu bütün evliliklerde eşlerine mehir vermiş olmasıdır⁴⁴⁴.

⁴³⁹ Şahin, s. 21.

⁴⁴⁰ El-Hüseyini, C. II, s. 394.

⁴⁴¹ El-Hüseyini, C. II, s. 390.

⁴⁴² El-Hüseyini, C. II, s. 394.

⁴⁴³ El-Hüseyini, C. II, s. 392.

⁴⁴⁴ Zuhayli, C. IX, s. 200; Kabakçılı, s. 31; Acar, “Mehir”, s. 372; Şahin, s. 27.

C. İcma

Kitap ve sünnet ile sabit olan mehrin, nikâh akdi sebebi ile kadına ödenmesi gereken bir şey olduğu görüşü üzerinde bütün İslam hukukçuları icma etmişlerdir⁴⁴⁵.

D. Kıyas

İslam hukuku evliliğin mali yükünü kocaya yüklemiştir. Yaratılış itibariyle kadından daha güçlü ve dayanıklı olan koca, kendi ailesi için kazanç elde ederken kadının bakım ve geçim masraflarının da kendi sorumluluğunda olduğunu anlamalıdır. Aynı zamanda kadının kendini değerli hissetmesine vesile olacak mehri de kendine borç bilmelidir⁴⁴⁶. Zira mehri ödemekle yükümlü tutulan kocadır.

Kadın mehirle ihtiyaçlarını karşılayabilecekken bağışta da bulunabilme hakkına sahiptir. Çünkü kadın malları üzerinde serbestçe tasarrufta bulunabilir. Bu faydaların yanı sıra mehrin önemi, kocanın boşanma hakkını kullanma ihtimali ile daha somut hale gelmektedir. Tek taraflı boşama yetkisini kötüye kullanan kocaya karşı ileri sürülebilecek bir tedbir olan yüklü miktardaki mehir, aynı zamanda evliliğin sona ermesi durumunda kadının geleceğini bir müddet garanti altına almış olacaktır⁴⁴⁷.

III. MEHRİN KONUSU VE MİKTARI

A. Mehrin Konusu

İslam hukukuna göre kullanılması, satılması ve mülk edinilmesi yasak olmayan (mütekavvim mal) ve takdir edilebilen bir değeri olan her şey mehir olabilir. İslam'a göre içki, domuz, kan ve usulüne uygun kesilmemiş hayvanın bir kıymeti olmadığı

⁴⁴⁵ Zuhayli, C. IX, s. 200; Cin, s. 211; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 206; Kabakçılı, s. 32; Acar, "Mehir", s. 372; Şahin, s. 27; Yargı, s. 260.

⁴⁴⁶ Zuhayli, C. IX, s. 200; Bilmen, C. II, s. 117-118; Cin, s. 231-233; Akyılmaz, s. 24.

⁴⁴⁷ Aydın, "Mehir", s. 389; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 206; 205; Kabakçılı, s. 32; Acar, "Mehir", s. 370-372, 374; Gezer, s. 124; Şahin, s. 27-33.

için bunlar mehir olarak verilemez⁴⁴⁸. Cumhura göre yasak olan şeyler üzerine kararlaştırılan mehir batıl sayılır, nikâh akdi sahihliğini korur; Maliki hukukçulara göre zifaf gerçekleşmemiş ise akit feshedilir, kadın mehre hak kazanamaz. Ancak zifaf gerçekleşmiş ise kadın mehr-i misile hak kazanabilir⁴⁴⁹. Bütün hukukçulara göre menkul ve gayrimenkul mallar, hayvanlar, alacak ve borçlar, misli olan şeyler mehir olarak kabul edilirken kocanın önceki karısından boşanma vaadi, başkasıyla evlenmeme, kadının kısas suçundan affedilmesi gibi durumlar üzerine kararlaştırılan mehir batıl kabul edilir. Önemli olan, mehrin para ile ölçülebilen iktisadi bir değerinin olmasıdır⁴⁵⁰.

İslam hukukuna göre mehir, mülk edinilmesi ve yararlanılması mümkün olan bir mal olmalı, ikiye bölündüğünde bu özelliğini kaybetmemeli, belirsiz (olgunlaşması beklenen meyve) ve hileli durumda (bir başkasından gasp edilmiş olması gibi) bulunmamalıdır⁴⁵¹. Ortak kabul gören bu özellikler ile birlikte mezhepler arasında bazı farklı uygulamalar da kabul edilmiştir. Mal kabul edilen menfaatlerin mehir olarak kabul edilip edilmeyeceği konusunda üç farklı görüş mevcuttur. Maliki mezhebi menfaatlerin mehir olma özelliği taşımadığını kabul ederken, Şafii ve Hanbeli mezhebi mal ve kıymet takdiri mümkün olan her türlü menfaatin mehir olarak verilebileceği görüşündedir. Hanefi mezhebi ise menkul ve gayrimenkullerin sağlayacağı menfaatlerin mehir olabileceğini kabul ederken karşılığında mal elde edilemeyen menfaatin mehir olamayacağı görüşündedir⁴⁵². Kur'an-ı Kerim ve diğer dini ilimleri öğretme menfaati ise ayrı bir şekilde değerlendirilmiştir. Hanefi hukukçuların kuvvetli görüşüne göre bu menfaat mehir olamaz. Ancak Hanefilerin son devir âlimleri Kur'an ve dini ilim öğretimini, karşılığında ücret alınan bir iş olarak kabul görmüş ve böylece bu menfaatin mehir

⁴⁴⁸ Ceziri, C. V, s. 2167-2169; Zuhayli, C. IX, s. 205; Bilmen, C. II, s. 121-124.

⁴⁴⁹ Bilmen, C. II, s. 121-124; Aydın, "Mehir", s. 390; Cin, s. 214-215, 219-220; Karaman, *Mukayeseli*, s. 346; Acar, "Mehir", s. 385-386.

⁴⁵⁰ Aydın, "Mehir", s. 390; Cin, s. 214-215, 219-220; Cin, Akyılmaz, s. 416-417; *Fetavayi Hindiyeye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 364-365; Karaman, *Mukayeseli*, s. 346; Türcan v.d., s. 319; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 207; Acar, "Mehir", s. 385-386; Şirin, s. 28.

⁴⁵¹ Zuhayli, C. IX, s. 205; Bilmen, C. II, s. 122-124; Ceziri, C. V, s. 2167-2169.

⁴⁵² Ceziri, C. V, s. 2167-2169; Zuhayli, C. IX, s. 205; Bilmen, C. II, s. 122-124; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 207; Acar, "Mehir", s. 386; Şirin, s. 28.

olarak tespitini kabul etmiştir⁴⁵³. Şafii hukukçular Hanefilerin görüşünü aynen kabul ederken, Hanbeli hukukçular hadis, fıkıh gibi ilimlerin öğretilmesinin mehir olabileceği, Kur'an eğitiminin mehir olamayacağı görüşündedir⁴⁵⁴. Malikilere göre ise Kur'an ve dini ilim öğretmek mehir olarak kararlaştırılmaz⁴⁵⁵.

Hür bir erkeğin karısına hizmeti Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre mehir olamazken, İmam Muhammed'e göre olabilir. İmam Muhammed, Şafii ve Hanbeli hukukçular, bu menfaatin mehir olmasını, hizmetin erkeği kadının karşısında küçük düşürmemesine bağlamış, kocanın kendi statüsündeki erkeklerin yapabileceği işlerden olan hizmetini mehir olarak kabul etmiştir⁴⁵⁶. Bütün hukukçular hür kadının mehir olarak verilemeyeceğini düşünse de, köle bir erkeğin hür bir kadının hizmetine girme karşılığında o kadınla evlenmesi konusunda farklı görüşler mevcuttur. Hanefi ve Hanbeli mezhebi köle olan kocanın karısına hizmetini mehir olarak kabul etmiş, Şafii mezhebi ise köle erkeğin hür bir kadına kocalık yapamayacağını savunmuştur⁴⁵⁷. Şafilere göre hür kadının mehir verilememesi ve köle erkeğin koca olamaması durumları hariç olmak üzere, bedel olması sahih olan her şey mehir olarak kabul edilebilir⁴⁵⁸.

B. Mehrin Miktarı

1. Mehrin Alt Sınırı

Kadına verilecek olan mehrin asgari limitinin olup olmadığı konusunda temelde iki görüş ileri sürülmektedir. İslam hukuku kaynaklarında açık bir hüküm mevcut olmadığı için mehrin bir alt sınırının olmadığını savunanlar olduğu gibi, alt sınıra delil teşkil edecek mali hükümlerin varlığını delil gösterenler de olmuştur.

⁴⁵³ Aydın, "Mehir", s. 390; Ceziri, C. V, s. 2178-2179; Zuhayli, C. IX, s. 205-206; Bilmen, C. II, s. 124.

⁴⁵⁴ Ceziri, C. V, s. 2182; Bilmen, C. II, s. 124; Türcan v.d., s. 319; Acar, "Mehir", s. 386.

⁴⁵⁵ Ceziri, C. V, s. 2178-2182; Zuhayli, C. IX, s. 205-206, 208-209; Bilmen, C. II, s. 124; Acar, "Mehir", s. 386; Şirin, s. 29-30.

⁴⁵⁶ Zuhayli, C. IX, s. 206-209; Ceziri, C. V, s. 2178-2179; Şirin, s. 30.

⁴⁵⁷ Zuhayli, C. IX, s. 206-208.

⁴⁵⁸ Ceziri, C. V, s. 2178-2181; Zuhayli, C. IX, s. 206-209; Şirin, s. 30.

Hanefi hukukçular mehrin alt sınırının on dirhem gümüş olduğunu, bu miktardan az olan mehrin evliliği fasid hale getirmeyeceğini ancak mehrin on dirhem olarak kabul edileceğini savunmaktadır⁴⁵⁹. Bu görüşe delil olan hadis ise şöyledir: “*On dirhemden daha az mehir yoktur*”⁴⁶⁰. Bununla birlikte mehrin bu alt sınırdan daha az olabileceğine ilişkin olarak demir bir yüzüğün dahi verilebileceğini ifade eden hadis, mehrin muaccel olan kısmını belirtmekte olup, geri kalan kısmın kocanın zimmetinde borç olarak kalacağını ifade etmektedir⁴⁶¹. Hanefiler alt sınır ile ilgili ayet hükmü olmadığını ancak diğer konular hakkında düzenlenen mali hükümlerin kıyas yolu ile mehre uygulanabileceğini de savunmaktadır. Mesela hırsızlık suçu işleyene had cezasının verilebilmesi için çalınan malın on dirhemden az olmamasına kıyasen mehre alt değer biçilebilir⁴⁶².

Maliki hukukçular mehrin en az miktarının çeyrek dinar⁴⁶³ veya üç dirhem saf gümüş ya da bu değerlere eşit ticaret malı olduğunu savunmaktadır⁴⁶⁴. Bu miktardan daha az bir mehir verilmiş ve zifaf gerçekleşmiş ise akit sahihliğini korur fakat koca mehri en az miktarına tamamlamak zorundadır. Zifaf gerçekleşmemiş ise kocanın iki seçeneği mevcuttur. İsterse mehrin alt sınırını tamamlar isterse nikâh akdini fesheder⁴⁶⁵. Maliki mezhebi de Hanefi mezhebi gibi kıyas yolu ile mehrin asgari miktarının olduğunu kabul eder⁴⁶⁶.

⁴⁵⁹ Zuhayli, C. IX, s. 202-203; Merginani, s. 28-29; Bilmen, C. II, s. 116; Akgündüz, *Aile*, s. 258; Cin, Akgündüz, s. 517; Cin, s. 216; Cin, Akyılmaz, s. 417; Aydın, s. 279; *Fetavayi Hindiyeye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 362; Karaman, *Mukayeseli*, s. 346; Türcan v.d., s. 318; Kahveci, s. 135; Acar, “Mehir”, s. 378; Şirin, s. 32; Şahin, s. 36-37.

⁴⁶⁰ El-Hüseyni, C. II, s. 392.

⁴⁶¹ Ceziri, C. V, s. 2167-2168; Zuhayli, C. IX, s. 203.

⁴⁶² Zuhayli, C. IX, s. 203; Merginani, s. 29; Türcan v.d., s. 318; Acar, “Mehir”, s. 378; Şirin, s. 32.

⁴⁶³ Acar, “Mehir”, s. 378; Zuhayli, C. IX, s. 203; Bilmen, C. II, s. 116; Cin, s. 216; Şirin, s. 32; Şahin, s. 37.

⁴⁶⁴ Zuhayli, C. IX, s. 203; Cin, Akyılmaz, s. 417; Şahin, s. 37.

⁴⁶⁵ Ceziri, C. V, s. 2168; Bilmen, C. II, s. 116.

⁴⁶⁶ Acar, “Mehir”, s. 378; Zuhayli, C. IX, s. 203; Türcan v.d., s. 318-319; Şirin, s. 32-33.

Şafii ve Hanbeli mezhebi hukukçularının da içinde olduğu birçok İslam hukukçusu mehrin bir alt sınırının olmadığı görüşündedir⁴⁶⁷. Zira Nisa suresi 24. ayette yer alan “*mallarınızla*” ifadesi, belirli bir miktarı zorunlu kılmamıştır⁴⁶⁸. Ayrıca belirtmek gerekir ki İmam Ahmed'e göre mehrin 10 dirhemden aşağı olmaması sünnet ve tavsiye niteliğindedir⁴⁶⁹.

2. Mehrin Üst Sınırı

Kur'an ve sünnet, mehrin en fazla ne kadar olması gerektiği yönünde bir hüküm düzenlememiştir. Dolayısıyla İslam hukukçuları, mehrin üst sınırı olmayacağı konusunda icma etmişlerdir⁴⁷⁰. Şu ayet ittifak edilen görüşe gösterilen delil niteliği taşımaktadır. “*Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, öbürüne (mehr olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. İftira ederek ve açık günaha girerek mi verdiğinizizi geri alacaksınız?*”⁴⁷¹. Mehrin bir üst limitinin olmadığı kabul edilmekle birlikte fahiş miktarda mehr tespiti de hoş görülmemiştir. Çünkü Hz. Peygamber'in kendi hanımlarına verdiği mehr miktarı en fazla beş yüz dirhemdi⁴⁷². Yine bir rivayette “*Nikâhın en bereketlisi külfet olarak en kolay olanıdır*”⁴⁷³ şeklindeki hadis, bir başka rivayette “*Mehirlerin en hayırlısı en kolay*

⁴⁶⁷ Aydın, “Mehr”, s. 390; Ceziri, C. V, s. 2168; Zuhayli, C. IX, s. 203-204; Bilmen, C. II, s. 116; Cin, s. 216; Kahveci, s. 135; Acar, “Mehr”, s. 378; Şirin, s. 33-34; Şeyh Muhammed Lebbi, **Yeni Başlayanlar İçin Sorulu-Cevaplı İslam Fıkhi**, Gözden Geçiren: Şeyh Mecdi Fethi es-Seyyid, Tercüme: Mehmet Ali Kara/Enes Yarız, Takva Yayınları, İstanbul, 2013, s. 184; Yargı, s. 261; Şahin, s. 37.

⁴⁶⁸ Zuhayli, C. IX, s. 203-204; Bilmen, C. II, s. 116; Ceziri, C. V, s. 2168; Acar, “Mehr”, s. 378.

⁴⁶⁹ Ceziri, C. V, s. 2168; Zuhayli, C. IX, s. 203-204; Bilmen, C. II, s. 116; Cin, s. 216; Kahveci, s. 135; Acar, “Mehr”, s. 378; Şirin, s. 33-34.

⁴⁷⁰ Ceziri, C. V, s. 2167; Zuhayli, C. IX, s. 201; Bilmen, C. II, s. 116; Akgündüz, **Aile**, s. 258; Cin, Akgündüz, s. 517; Cin, s. 216; Cin, Akyılmaz, s. 417; Karaman, **Mukayeseli**, s. 346-347; Aydın, s. 279; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 208; Türcan v.d., s. 318; Kahveci, s. 136; Lebbi, s. 184; Acar, “Mehr”, s. 376; Şirin, s. 37; Yargı, s. 261; Şahin, s. 35.

⁴⁷¹ Kur'an, Nisa, 20.

⁴⁷² El-Hüseyni, C. II, s. 390-391; Zuhayli, C. IX, s. 204; Bilmen, C. II, s. 116; Karaman, **Mukayeseli**, s. 347; Kahveci, s. 136; Acar, “Mehr”, s. 376-377; Şahin, s. 42.

⁴⁷³ **Sünen-i Ebu Davud**, Nikâh, 2106, (Erişim) <http://www.enfal.de/ebudavud/>, 24.10.16.

(az) olanıdır”⁴⁷⁴ şeklinde ifade edilmiştir⁴⁷⁵. Asli delil olan bu hadislerin hikmeti ise elbette evliliği kolaylaştırmak ve karı-koca arasında husumete sebep olmamaktır⁴⁷⁶.

IV. MEHRİN ÇEŞİTLERİ

Mehir, ödeme zamanı ve miktarı bakımından çeşitli kısımlara ayrılmaktadır. Ayrıca şarta bağlı mehir, gizli ve açık mehir gibi ayrımların da bu başlık altında açıklanması yerinde olacaktır.

A. Ödeme Zamanı Bakımından Mehir Çeşitleri

Evlenmenin mali sonuçlarından olan mehrin ödeme zamanı ile ilgili kabul edilmiş bir kural söz konusu olmadığı için taraflar anlaşarak ödeme zamanını tespit edebilme hakkına sahiptir⁴⁷⁷. Ödeme peşin ya da ertelenerek yapılabilir.

1. Mehr-i Muaccel

Nikâh akdi esnasında tamamının ya da bir kısmının peşin olarak ödenmesi kararlaştırılan mehre mehri muaccel denir. Akit esnasında mehrin ödenmesi için bir vade belirlenmemiş ve peşin ödeme şartı da koyulmamışsa o dönemin örf ve âdeti esas alınarak bir ödeme zamanı belirlenecektir⁴⁷⁸. Ertelenen kısım ile peşin ödenecek kısım eşit olmak zorunda değildir⁴⁷⁹.

⁴⁷⁴ *Sünen-i Ebu Davud*, Nikâh, 2106, (Erişim) <http://www.enfal.de/ebudavud/>, 24.10.16.

⁴⁷⁵ Zuhayli, C. IX, s. 202; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 208; Acar, “Mehir”, s. 377; Şirin, s. 39; Şahin, s. 36.

⁴⁷⁶ Ahmed Akgündüz, “Başlık”, *DIA*, V. Cilt, “Başlık”, s. 133; Zuhayli, C. IX, s. 202; Cin, s. 216-217; Kahveci, s. 136; Gezer, s. 94; Şahin, s. 36; Topaloğlu, s. 84; Şirin, s. 39-40.

⁴⁷⁷ Cin, s. 217; Acar, “Mehir”, s. 379; Şirin, s. 40.

⁴⁷⁸ Aydın, “Mehir”, s. 390; Bilmen, C.II, s. 118; Türcan v.d., s. 320; Acar, “Mehir”, s. 379; Şirin, s. 40-41.

⁴⁷⁹ Ceziri, C. V, s. 2239-2243; Cin, s. 217-218; Acar, “Mehir”, s. 379.

2. Mehr-i Müeccel

Tamamı ya da bir kısmının ödeme zamanı, muayyen bir vadeye bağlanmış ya da ertelenmiş olan ve vadeden önce talep edilemeyen mehir mehr-i müeccel olarak isimlendirilir⁴⁸⁰. Hanefi hukukçulara göre vade belirsiz ise mehri peşin olarak ödemek gerekir, vade açıklanmamış ise ölüm ya da boşanma tarihi vade olarak kabul edilir. Ayrıca ric'i talak neticesinde kadına tekrar dönmüş ise mehrin ödenmesi ertelenemez⁴⁸¹. Maliki hukukçular ise bu durumlarda akdin feshedilmesi gerektiğini, zifaf gerçekleşmiş ise kadının mehr-i misile hak kazanacağını savunmaktadır⁴⁸². Hanbeliler belirsiz vadeyi geçersiz kabul ederek mehrin muaccel hale geleceğini, vade konusunda sessiz kalınmış ise talak (bain talak) ya da ölüm tarihinin vade olarak kabul edileceğini, ric'i talak söz konusu ise iddet bitmeden mehrin muaccel hale gelmeyeceğini hükme bağlamıştır⁴⁸³. Son olarak Şafiiler vadenin belirsiz olması halinde kadının mehr-i misil alacağı görüşündedir⁴⁸⁴.

B. Miktarına Göre Mehir Çeşitleri

Nikâh akdi esnasında ya da sonrasında, miktar olarak tespit edilip edilmemesine göre iki çeşit mehir ortaya çıkmıştır.

1. Mehr-i Müsemma

Belirlenen mehir olarak tanımlanan mehr-i müsemma, nikâh akdi sırasında hazır bulunan şeyin gösterilmesi ile belirlenebileceği gibi cins ve vasıf tanımlaması ile de belirlenebilir⁴⁸⁵. Ancak malın vasfı tespit edilmemiş ise koca orta vasıfta bir şeyi ya da onun kıymetini vererek mehir borcunu yerine getirmiş olacaktır⁴⁸⁶. Mehrin

⁴⁸⁰ Ceziri, C. V, s. 2239-2243; Cin, s. 218.

⁴⁸¹ Bilmen, C. II, s. 118-120.

⁴⁸² Ceziri, C. V, s. 2241.

⁴⁸³ Ceziri, C. V, s. 2241-2242; Bilmen, C. II, s. 118-120; Şirin, s. 41-42.

⁴⁸⁴ Ceziri, C. V, s. 2239-2243; Bilmen, C. II, s. 118-120; Cin, s. 218; Acar, "Mehir", s. 379-380; Şirin, s. 41-42.

⁴⁸⁵ *Fetavayi Hindiyeye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 382-383.

⁴⁸⁶ Cin, s. 218-220.

konusu başlığı altında incelendiği üzere mehir olabilecek şeylerin kapsamı epeyce geniştir. Önemli olan mehir olacak şeyin üzerinde mülkiyet ve/veya yararlanma haklarının mevcut olabilmesidir⁴⁸⁷.

Kadına verilecek olan mehir miktarının nikâh akdi esnasında belirlenmesinin hoş görüleceği kabul edilmektedir. Çünkü Hz. Peygamber'in sünneti bu şekildedir⁴⁸⁸.

Mehir miktarının tespiti taraflardan birine ya da üçüncü bir kişiye bırakılabilir. Tespiti koca sağlayacaksa karı zifaf gerçekleşmeden mehrin ne kadar olacağını bilmek isteyebilir. Bu durumda koca, miktarına göre mehir çeşidinin ikincisi olan mehr-i misile eşit ya da onun üstünde bir mehir belirlemiş ise kadının buna itiraz hakkı yoktur. Ancak mehr-i misilden az miktarda belirlenen mehr-i müsemmayı kadın reddederek mehr-i misile hak kazanır⁴⁸⁹. Koca mehir miktarını tayinden kaçınıyorsa kadın hâkime başvurarak kocaya ihtar gönderilmesini ister ve ihtar neticesiz kalırsa hâkim mehri bizzat tayin eder⁴⁹⁰. Eğer mehir miktarını tayin görevi kadına ya da üçüncü bir kişiye verilmiş ise kocanın rızası olmak şartıyla, mehr-i misilden fazla bir mehir kararlaştırmak mümkündür. Kocanın rızası yoksa kadın mehr-i misile hak kazanır⁴⁹¹.

2. Mehr-i Misil

a. Mehr-i Mislin Belirlenmesi

Mehrin miktarı belirlenmemiş ya da hiç mehir ödenmeyeceği kararlaştırılmış olabilir. Hatta belirlenen mehir İslam hukukunun kaidelerine aykırı bulunduğu için hükümsüz sayılabilir. Bu durumlarda kadınının aldığı mehre, mehr-i misil adı

⁴⁸⁷ Bilmen, C. II, s. 121-123; Cin, s. 218-220.

⁴⁸⁸ Zuhayli, C. IX, s. 204; Bilmen, C. II, s. 116; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 383; Şirin, s. 43; Acar, "Mehir", s. 372-373.

⁴⁸⁹ Cin, s. 221; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 365-366.

⁴⁹⁰ Şirin, s. 50.

⁴⁹¹ *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 365-366; Cin, s. 221; Şirin, s. 50.

verilmektedir⁴⁹². Mehr-i misil bir başkası emsal alınarak tespit edilir ve böylece özellik bakımından birbirine denk olan ve aynı sosyal durumda bulunan kadınların aldıkları mehir miktarı aynı olur⁴⁹³.

Hanefi hukukçulara göre kadın, annesi eğer babasının sülalesinden değilse, baba tarafından kendi emsali olan kadınların almış olduğu mehr-i misile hak kazanır⁴⁹⁴. Mehr-i mislin belirlenmesinde baba tarafından olan ve aynı yerde ve zamanda yaşayan, mal, güzellik, iffet, edeb, bakirelik, dulluk, yaş, akıl ve din gibi konularda benzer özelliklere sahip olan kadınların mehirleri ölçü alınır ve kocanın durumu değerlendirilir⁴⁹⁵. Baba tarafında bu niteliklerde bir kadın bulunmuyorsa babanın ailesine sosyal seviye açısından benzer bir aile kızının mehr-i misili esas alınacak, bu kadın da bulunmaz ise yemin etmesi şartı ile kocanın kararı mehr-i misili belirleyecektir⁴⁹⁶. Baba tarafından olan kadınlar arasında bir sıra olmayıp nitelikleri aynı olan kadınlardan mehri az olanı mehr-i misil olarak kabul edilecektir⁴⁹⁷. Maliki hukukçular mehr-i misilin tespitinde sadece baba tarafından olan kadınların emsal olabileceğini, emsal alınabilecek kadınlar arasında bir sıra gözetilmeyeceği ancak güzel özelliklere daha fazla sahip olan kadının mehrinin esas alınacağını kabul etmektedir⁴⁹⁸. Şafii mezhebi de baba tarafından olan kadınların emsal alınabileceği, mümkün değilse anne tarafından kadınlara bakılabileceği görüşündedir. Ayrıca sıralamada yakınlık esas kabul edilmiş ve mehri belirlenecek olana yakın olan kadının özellikleri önce değerlendirilmiştir⁴⁹⁹. Hanbeli mezhebi de

⁴⁹² Ceziri, C. V, s. 2209; Bilmen, C. II, s. 119; Akgündüz, *Aile*, s. 259; Cin, s. 221; Karaman, *Mukayeseli*, s. 348; Aydın, s. 280; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 210; Türcan v.d., s. 321.

⁴⁹³ Ceziri, C. V, s. 2209-2212; Zuhayli, C. IX, s. 211-212; Bilmen, C. II, s. 119-121; Akgündüz, *Aile*, s. 259; Cin, Akgündüz, s. 517; Cin, s. 223; Cin, Akyılmaz, s. 418; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 367; Acar, "Mehir", s. 380; Şirin, s. 43-44.

⁴⁹⁴ Merginani, s. 39; Bilmen, C. II, s. 119-120.

⁴⁹⁵ Ceziri, C. V, s. 2209-2210; Zuhayli, C. IX, s. 211; Cin, Akgündüz, s. 517; Cin, s. 223; Cin, Akyılmaz, s. 418; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 374-375; Karaman, *Mukayeseli*, s. 348; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 210; Kahveci, s. 140; Şirin, s. 45.

⁴⁹⁶ Ceziri, C. V, s. 2209-2210; Zuhayli, C. IX, s. 211; Bilmen, C. II, s. 119-120; Cin, s. 223; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 374-375; Şirin, s. 45.

⁴⁹⁷ Ceziri, C. V, s. 2210.

⁴⁹⁸ Zuhayli, C. IX, s. 211-212; Bilmen, C. II, s. 120-121; Cin, s. 223.

⁴⁹⁹ Ceziri, C. V, s. 2211; Zuhayli, C. IX, s. 211.

hem baba hem anne tarafından olan kadınların mehirlerinin ölçü alınabileceğini savunmaktadır. Sıralamada yakınlık esastır⁵⁰⁰. Akraba içerisinde kadına emsal olacak kimse yoksa şehrin kadınlarından benzer özellikte olanlar emsal alınır⁵⁰¹.

Mehr-i misil belirlenirken esas alınacak nitelikler, mehrin tespit edileceği tarihte değil nikâh akdinin gerçekleştiği zaman, fasid nikâhta ise zifafın gerçekleştiği gün dikkate alınarak değerlendirilir. Yani mehr-i misil alacak kadının ve ona emsal alınacak kadınların nikâh ve zifaf tarihlerinde taşıdıkları vasıflar mukayese edilir⁵⁰². Ayrıca mehr-i mislin ispatı için adil iki erkek ya da bir erkekle iki kadının görüşlerini şehadet lafzı ile bildirmeleri gerekir ve adil şahitler yoksa yemin etmesi şartı ile kocanın sözüne itibar edilir. Koca yeminden kaçınırsa aleyhine hüküm verilir⁵⁰³.

b. Mehr-i Misil Gerektiren Durumlar

Evlenme esnasında tarafların susması ya da hiç mehir ödenmeyeceğine karar vermiş olmaları veya mehir tespitinin bir başkasına bırakılması mehr-i misil ödenmesini gerektiren durumlardandır. Ayrıca taraflar hukuka aykırı bir mehir belirlemiş olabilirler. Bu durumlarda kadın mehr-i misile hak kazanır⁵⁰⁴. Mehrin kararlaştırılması kocaya ya da bir üçüncü kişiye bırakılmış, havale edilen kişi de kadına mehir ödenmeyeceği yönünde bir karar vermiş ise bu şekilde kıyılan akde tefviz⁵⁰⁵ nikâhı denilmiş olup, nikâh akdinin sahilliğine bir zarar getirmeyecek olan bu durumda dahi kadın mehr-i misile hak kazanır⁵⁰⁶. Maliki hukukçular mehri nikâh akdinin şartı gördüğü için kadının mehr-i misil alabilmesi için zifafın gerçekleşmiş olması gerekir. Mehr-i misil gerektiren durumlar zifaktan önce gerçekleşirse akit

⁵⁰⁰ Ceziri, C. V, s. 2211; Acar, "Mehir", s. 380-381; Şirin, s. 45-49.

⁵⁰¹ Zuhayli, C. IX, s. 211; Acar, "Mehir", s. 381.

⁵⁰² Cin, s. 224; Ceziri, C. V, s. 2210; Zuhayli, C. IX, s. 212.

⁵⁰³ Ceziri, C. V, s. 2210; Zuhayli, C. IX, s. 212; Cin, s. 224; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 375; Acar, "Mehir", s. 381; Şirin, s. 43.

⁵⁰⁴ Ceziri, C. V, s. 2212-2218; Zuhayli, C. IX, s. 212-215; Bilmen, C. II, s. 140-141; Cin, s. 221-222; Cin, Akyılmaz, s. 418-419.

⁵⁰⁵ "İhale etme, birinin uhdesine verme". Bk. Sami, s. 333; Erdoğan, s. 457.

⁵⁰⁶ Türcan v.d., s. 321-322; Aydın, "Mehir", s. 390; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 208; Lebbi, s. 184; Şirin, s. 49-51.

fasid olur ve kadın mehir alamaz⁵⁰⁷. Buraya kadar belirtilen durumlar sahih nikâh akdi sonucunda ortaya çıkan sonuçlardır.

Fasid nikâh sonunda cinsel ilişki gerçekleşmiş ise kadın, Hanefi ve Şafii hukukçulara göre mehr-i misil, Maliki ve Hanbeli hukukçulara göre ise mehr-i müsemma alacaktır⁵⁰⁸. Maliki mezhebinin mehri akdin kurucu unsuru olarak kabul ettiğini söylemiştik. Bu nedenle mehir olarak tespit edilen şey fasid ise akit fasiddir. Zifaf gerçekleşmemiş ise evlilik feshedilir, gerçekleşmiş ise kadına mehr-i müsemma değil mehr-i misil ödenir⁵⁰⁹. Yukarıda da belirtildiği üzere fasid nikâha dayalı ödenen mehr-i mislin sahih nikâh akdi sonucunda ödenen mehr-i misilden farkı, hesabında zifafın gerçekleştiği tarihin esas alınacak olmasıdır⁵¹⁰.

Şigar adı verilen takas evlenmesi neticesinde de kadına mehr-i mislin verileceği kabul edilmektedir⁵¹¹. Şigar nikâhı, iki kadının mehirsiz olarak birbirleri ile takas edilmeleridir⁵¹². Maliki, Şafii ve Hanbelilere göre bu nikâh fasid, Hanefilere göre sahih olarak kabul edilse de kadınlardan her biri mehr-i misil alma hakkına sahiptir⁵¹³.

C. Şarta Bağlı Mehir

Tarafların mehri şarta bağlamaları mümkün olsa da bu şart, nikâh akdinin neticelerini ortadan kaldırmak üzere belirlenmiş olmamalıdır. Taahhüt edilen şey İslam hukukuna göre meşru nitelikte değilse şart batıl kabul edilir ve kadına

⁵⁰⁷ Ceziri, C. V, s. 2212-2218; Zuhayli, C. IX, s. 212-215; Bilmen, C. II, s. 140-141; Cin, s. 221-222; Cin, Akyılmaz, s. 418-419; Türcan v.d., s. 321-322; Aydın, “Mehir”, s. 390; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 208; Şirin, s. 49-51.

⁵⁰⁸ Zuhayli, C. IX, s. 217; Aydın, “Mehir”, s. 390; Şirin, s. 51.

⁵⁰⁹ Ceziri, C. V, s. 2191-2199.

⁵¹⁰ Ceziri, C. V, s. 2210; Zuhayli, C. IX, s. 212; Şirin, s. 51.

⁵¹¹ *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 365; Türcan v.d., s. 321.

⁵¹² Erdoğan, s. 457.

⁵¹³ Ceziri, C. V, s. 2205-2208; Zuhayli, C. IX, s. 206, 217; Merginani, s. 34; Bilmen, C. II, s. 142; Akgündüz, *Aile*, s. 259; Cin, s. 222; Cin, Akyılmaz, s. 419; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 365; Türcan v.d., s. 321; Şirin, s. 51; Gezer, s. 92-93.

kararlaştırılan mehir ödenir⁵¹⁴. Böylece menfaat temininin önüne geçilmiş olacaktır. Şart meşru nitelikte ise mehir miktarının ne olacağı konusunda farklı düzenlemeler yapılmıştır⁵¹⁵.

Hanefi mezhebine göre kararlaştırılan mehir mehr-i misilden az ise konulan şartın gerçekleşmesi kadının menfaatine olduğu takdirde kadın az olan mehre razı olur, şart gerçekleşmez ise kadın mehr-i misli talep etme hakkına sahip olur. Çünkü bu durumda kadın, kararlaştırılan mehre razı olmamış, mehr-i misil almaya hak kazanmış demektir⁵¹⁶. Koca, istediği bir özelliğin kadında bulunmasını şart koşmak suretiyle mehr-i misilden fazla bir mehri ödemeye razı olup şart gerçekleşirse kadın fazla olan mehri isteyebilir, şart gerçekleşmez ise fazla olan mehrin belirlenmesinde kocanın rızası olmadığı için kadına mehr-i misil verilir⁵¹⁷. Şafii mezhebi mehirle ilgili ileri sürülen şartların gerçekleşmemesi halinde kadının mehr-i misil talep etme hakkına sahip olacağı, Hanbeli mezhebi ise mehre şart koyan tarafın, şartın gerçekleşmemesi halinde nikâh akdini feshedebilme yetkisinin olduğu görüşündedir⁵¹⁸. Fesih hakkı kullanılmaz ise kadına kararlaştırılan mehir ödenirken, kullanıldığında mehir ödenmez⁵¹⁹.

Taraflar iki ayrı şarta bağlı olarak iki ayrı mehir kararlaştırmış olabilirler. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre hangi şart gerçekleşirse o şarta bağlı mehir ödenmelidir⁵²⁰. Ebu Hanife ise bu konuda farklı bir yaklaşım ileri sürmüştür. Kadının menfaatine olan şartın gerçekleşmesi halinde bu şarta bağlı mehrin ödenmesi, şart gerçekleşmez ise kadına mehr-i misil verilmesi gerektiği kabul edilmektedir⁵²¹.

⁵¹⁴ Cin, s. 224; Coşkun, s. 48-49.

⁵¹⁵ Cin, s. 224; Şirin, s. 72.

⁵¹⁶ Bilmen, C. II, s. 140-141; Cin, s. 224; Şirin, s. 72-73.

⁵¹⁷ *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 377-378; Merginani, s. 34-35.

⁵¹⁸ Şirin, s. 73-74.

⁵¹⁹ Şirin, s. 73-74.

⁵²⁰ *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 377; Merginani, s. 35; Cin, s. 225; Şirin, s. 74.

⁵²¹ Bilmen, C. II, s. 140-141; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 377; Merginani, s. 35; Şirin, s. 74.

D. Muvazaalı Mehir

Nikâh akdinin tarafları akitten önce gizlice bir mehir miktarı belirledikten sonra, akit sırasında daha yüksek bir mehir üzerinde anlaşmış görünebilirler. Belirlenen gizli mehir ile akit esnasında anlaşılan mehir farklı şeyler de olabilir. Gizli mehre ihtiyaç duyulmasının nedeni gösteriş, övünme gibi nedenler olabileceği gibi bu durum adet haline gelmiş bir uygulama da olabilir⁵²². Konunun önemi taraflar arasında bir ihtilaf söz konusu olduğunda anlaşılmaktadır. Zira anlaşmazlık halinde hangi mehrin ya da mehr miktarının dikkate alınacağına tespiti gerekmektedir. Hanefi, Maliki ve Şafii hukukçulara göre açık mehir ya da mehir miktarı geçerli olmakla birlikte taraflar muvazaanın varlığını kabul ederse veya muvazaa olduğu ispat edilirse geçerli olan mehir gizli olandır⁵²³. Hanefi mezhebine göre cinsleri farklı olan mehirler söz konusu olduğunda ise taraflar muvazaa olduğu konusunda ittifak ederlerse kadına mehr-i misil ödenmelidir⁵²⁴. Hanbeli hukukçular ise nikâh akdi esnasında şahitler huzurunda beyan edilen mehrin geçerli olacağı görüşündedir⁵²⁵.

V. MEHRİN KESİNLEŞMESİ VE DEĞİŞMESİ

Evliliğin mali sonuçlarından olan mehirden kocanın sorumlu tutulabilmesi için bazı şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bazı hallerde koca mehrin tamamını ödemek zorunda kalabilir. Bazılarında ise mehrin yarısını öder ya da mehir sorumluluğundan kurtulur. Burada kadının mehir üzerindeki mülkiyet hakkının sınırlarını oluşturacak olan durumlar açıklanmaya çalışılacaktır.

⁵²² Bilmen, C. II, s. 129-130; Cin, s. 225; Ceziri, C. V, s. 2266-2271; Zuhayli, C. IX, s. 204.

⁵²³ *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 377.

⁵²⁴ Ceziri, C. V, s. 2266; Bilmen, C. II, s. 129.

⁵²⁵ Ceziri, C. V, s. 2266-2271; Zuhayli, C. IX, s. 204; Bilmen, C. II, s. 129-130; Cin, s. 225; Şirin, s. 83.

A. Mehrin Tamamının Kesinleştiği Durumlar

Kadının mehrin tamamı üzerinde tam mülkiyet hakkına sahip olduğu durum beş tanedir. İslam hukukçularının üzerinde ittifak ettikleri ise iki tanedir. Bunlardan ilki zifaf, ikincisi ise eşlerden birinin ölümü halidir.

1. Zifaf

Evliliğin kocaya vermiş olduğu şahsi görevlerden biri olan zifafın gerçekleştirilmesi ile kadın belirlenmiş olan mehrin, belirlenmemiş ise mehr-i mislin üzerinde hakiki mülkiyet hakkını elde etmiş olacaktır⁵²⁶. Nikâh akdinin sahih olması şart olmadığı gibi, cinsel birleşmenin de meşru nitelikte olması şart değildir⁵²⁷. Dört büyük mezhep hukukçuları bu konuda hemfikirdir⁵²⁸. Ayrıca Hanbeli mezhebine göre cinsel birleşme olmaksızın kadına cinsel arzu ile bakmak, dokunmak ve onu öpmek zifaf olarak kabul edilmiş ve mehrin tamamının kesinleşmesi için yeterli görülmüştür⁵²⁹.

2. Eşlerden Birinin Ölümü

Nikâh akdinin taraflarından herhangi birinin zifaftan önce ya da sonra ölmüş olması mehri kesinleştirir ve mehrin tamamı mirasa intikal eder. Böylece mirasçılar, mehrin borçlusu ve alacaklısı olarak muhatap alınacaktır⁵³⁰. Karı-kocanın hayatı doğal bir ölümle ya da intihar⁵³¹ sonucu sonlandığında, hakeza eşlerin üçüncü bir kişi tarafından yahut kadının koca tarafından öldürülmesi durumunda dört büyük mezhep

⁵²⁶ Gezer, s. 29; Merginani, s. 29; Bilmen, C. II, s. 124-125, 127-128.

⁵²⁷ Cin, Akgündüz, s. 518; Cin, s. 234; Cin, Akyılmaz, s. 419.

⁵²⁸ Ceziri, C. V, s. 2183-2190; Zuhayli, C. IX, s. 228-229; Cin, Akgündüz, s. 518; Cin, s. 234; Cin, Akyılmaz, s. 419; Acar, "Mehir", s. 382; Türçan v.d., s. 323; Şirin, s. 52-53.

⁵²⁹ Ceziri, C. V, s. 2190; Bilmen, C. II, s. 128; Şirin, s. 53.

⁵³⁰ Ceziri, C. V, s. 2183-2190; Zuhayli, C. IX, s. 229-230; Bilmen, C. II, s. 124-125, 127-128; Cin, s. 236.

⁵³¹ Hanefi hukukçulardan İmam Züfer, intihar eden kadının mehrinin düşeceğini kabul etmektedir. Bk. Bilmen, C. II, s. 125, Cin, s. 240; Acar, "Mehir", s. 382; Şirin, s. 54; Şafii hukukçuların da İmam Züfer ile aynı görüşü paylaştığı ifade edilmiştir. Bk. Zuhayli, C. IX, s. 230.

mehrin kesinleşeceği üzerinde anlaşmıştır⁵³². Ancak kadının kocasını öldürmesi neticesinde dahi mehrinin kesinleştiğini kabul edenler Hanefi ve Hanbeli mezhepleri olup, diğer iki mezhep mehrin düşeceği görüşündedir⁵³³.

Eşlerden her ikisinin ölümü de mehri kesinleştirir ve mirasçıları borçlu ve alacaklı taraf haline getirir⁵³⁴. Mehr-i müsemma belirlenmiş ise bu mehir tahakkuk eder, mehir tespiti yapılmamış ise kadının mirasçıları mehr-i misli talep etme hakkına sahiptir⁵³⁵.

Son olarak belirtilmesi gereken bir konu da mehir tespiti yapılmadan ve zıfaf gerçekleşmeden önce, karı ya da kocadan birinin ölümü durumunda mehir borcunun akıbeti üzerine belirtilen görüşlerdir. Maliki mezhebine göre kadın mehre hak kazanamazken, cumhura göre bu durumda mehr-i misil kesinleşir⁵³⁶.

3. Sahih Olan Halvet

Halvet-i sahiha, eşlerin cinsel birleşmeye engel olabilecek hukuksal, duygusal veya doğal bir engel bulunmaksızın bir araya gelip baş başa kalmaları durumudur⁵³⁷. Engel söz konusu ise bu sahih olmayan halvet, halvet-i faside olarak adlandırılmaktadır⁵³⁸. Hanefi ve Hanbeli mezhebi sahih halvet gerçekleştiği takdirde tespit edilen mehrin kesinleşeceğini ve nikâh akdinde bir mehir belirtilmemiş ise kadına mehr-i misil ödeneceğini kabul ederken, Maliki ve Şafii mezhebi bu durumun

⁵³² Ceziri, C. V, s. 2183-2190; Zuhayli, C. IX, s. 229-230; Bilmen, C. II, s. 124-125, 127-128; Cin, s. 236; Acar, "Mehir", s. 382; Şirin, s. 54.

⁵³³ Ceziri, C. V, s. 2183, 2185, 2190; Zuhayli, C. IX, s. 230; Bilmen, C. II, s. 125, 127-128; Acar, "Mehir", s. 382-383; Şirin, s. 54-55.

⁵³⁴ Ceziri, C.V, s. 2185; Merginani, s. 30.

⁵³⁵ Acar, "Mehir", s. 382; Şirin, s. 55.

⁵³⁶ Ceziri, C. V, s. 2183; Zuhayli, C. IX, s. 229; Cin, s. 236-237; Cin, Akyılmaz, s. 420; Aydın, s. 280; Acar, "Mehir", s. 382; Gezer, s. 29.

⁵³⁷ Erdoğan, s. 176.

⁵³⁸ Ceziri, C. V, s. 2185; Bilmen, C. II, s. 125; Cin, s. 234; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 368; Erdoğan, s. 176.

mehri kesinleştirmeyeceğini düşünmektedir⁵³⁹. Önemle belirtmek gerekir ki halvet-i sahiha sadece sahih olan nikâh akitlerinde mehrin kesinleşmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu yönüyle zifaktan ayrılır⁵⁴⁰.

4. Zifatsız Olarak Kocanın Evinde Belli Bir Süre Kalmak

Maliki hukukçulara göre kadın, kocasının evinde bir yıl süreyle ikamet ederse mehrin tamamını hak eder⁵⁴¹. Bir yıllık sürede zifaf gerçekleşmemiş olsa bile gerçekleşmiş sayılacaktır⁵⁴². Hanefi ve Hanbeli mezhebi hukukçuları bu bir yıllık sürede sahih halvetin gerçekleşmiş olması ile mehrin tamamının kadının hakkı olacağını kabul ederken, Şafii hukukçular halvet gerçekleşse dahi bu durumun mehri kesinleştirmeyeceğini savunmaktadır. Zira sahih halvet de mehrin tümünü garanti altına almaz⁵⁴³.

5. Ölüm Hastalığı Sırasında Yapılan Boşama

Hanbeli mezhebine göre zifaf gerçekleşmeden önce ölümcül bir hastalığa yakalanan kocanın bu hastalık esnasında karısını boşaması, onu mirastan yoksun bırakmak isteği ile yapılabileceğinden mehrin tamamı kesinleşir⁵⁴⁴. Bu durumda ölüm iddeti beklemek zorunda olan kadın bu süre içinde dinden çıkmaz ya da başkasıyla evlenmez ise kocanın ölümü ile birlikte hem mehrini hem de miras payını talep etme hakkına kavuşur⁵⁴⁵.

⁵³⁹ Aydın, “Mehir”, s. 390; Bilmen, C. II, s. 125-128; Cin, s. 234-236; Ceziri, C. V, s. 2185-2188; Zuhayli, C. IX, s. 230-231; Şirin, s. 55-58; Türcan v.d., s. 322-323.

⁵⁴⁰ Ceziri, C. V, s. 2185-2188; Zuhayli, C. IX, s. 230-231; Bilmen, C. II, s. 125-128; Cin, s. 234-236; Türcan v.d., s. 322-323; Şirin, s. 55-58.

⁵⁴¹ Bilmen, C. II, s. 127; Ceziri, C. V, s. 2183; Zuhayli, C. IX, s. 231.

⁵⁴² Zuhayli, C. IX, s. 231; Bilmen, C. II, s. 127.

⁵⁴³ Ceziri, C. V, s. 2183; Zuhayli, C. IX, s. 231; Bilmen, C. II, s. 127; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 211; Şirin, s. 58.

⁵⁴⁴ Zuhayli, C. IX, s. 231; Bilmen, C. II, s. 128.

⁵⁴⁵ Zuhayli, C. IX, s. 231; Bilmen, C. II, s. 128; Şirin, s. 58.

B. Mehrin Yarısını Veya Tamamını Ortadan Kaldıran Durumlar

1. Mehrin Yarısını Ortadan Kaldıran Haller

Evlilik, zifaf ya da sahih halvet öncesinde kocanın fiili ile sonlandırılmış ise mehrin tamamının kesinleşmesini sağlayan durumlar gerçekleşmediği için kadın mehrin sadece yarısını hak eder⁵⁴⁶. Elbette bu sonuç ancak mehrin nikâh akdinden önce ya da akit esnasında belirlenmiş hali için geçerlidir⁵⁴⁷. Mehrin belirlenmediği veya eşlerin mehirsiz akde razı oldukları ya da belirlemenin sahih olmadığı durumlarda zifaf ya da halvet gerçekleşmeden önce kocanın ayrılma talebi ile evlilik sona ererse Maliki dışındaki cumhur kadına mut'a (elbise veya onun değeri) verilmesi gerektiğini kabul etmektedir⁵⁴⁸. Maliki hukukçulara göre ise mehrin tamamı düşer ve kadın mehre hak kazanamaz⁵⁴⁹. Taraflar akit sonrasında bir mehir belirlemişlerse Hanefilere göre kadın yine mut'a alırken, cumhur kadına belirlenen mehrin yarısının verilmesini zorunlu kılmaktadır⁵⁵⁰.

Zifaf ya da halvet-i sahihadan önce karı-kocanın ayrılması ile kadının alacağı mehir konusunda ihtilafli olan ikinci meseleyi belirtmek gerekecektir. Nikâh akdinden sonra taraflar bir mehir miktarı üzerinde anlaşmış ve daha sonra koca bu miktar için bir artırma yapmışsa Hanefi hukukçulara göre bu fazlalığın yarısı mehre

⁵⁴⁶ Ceziri, C. V, s. 2191, 2212-2219; Zuhayli, C. IX, s. 231-233; Merginani, s. 30-31; Bilmen, C. II, s. 142; Gezer, s. 23.

⁵⁴⁷ Akgündüz, *Aile*, s. 259; Cin, Akgündüz, s. 518; Cin, s. 237-239; Cin, Akyılmaz, s. 420; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 367; Karaman, *Mukayeseli*, s. 348-349; Gezer, s. 28; Kahveci, s. 139; Türcan v.d., s. 323; Şirin, s. 59-60.

⁵⁴⁸ Ceziri, C. V, s. 2191, 2212-2219; Zuhayli, C. IX, s. 231-233; Merginani, s. 30-31; Bilmen, C. II, s. 142; Akgündüz, *Aile*, s. 259; Cin, Akgündüz, s. 518; Cin, s. 237-239; Cin, Akyılmaz, s. 420; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 367; Karaman, *Mukayeseli*, s. 348-349; Kahveci, s. 141; Türcan v.d., s. 323; Şirin, s. 59-60; Gezer, s. 28.

⁵⁴⁹ Bilmen, C. II, s. 143; Cin, s. 237-239; Zuhayli, C. IX, s. 231-233; Ceziri, C. V, s. 2191, 2215-2217.

⁵⁵⁰ Ceziri, C. V, s. 2191, 2212-2219; Zuhayli, C. IX, s. 231-233; Bilmen, C. II, s. 142; Cin, s. 237-239; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 367; Şirin, s. 59-60.

dâhil edilmez ve fazlalık için kocanın sorumluluğu söz konusu değildir⁵⁵¹. Cumhura göre ise kadına belirlenmiş mehrin yarısı ile birlikte bu fazlalığın yarısı da verilir⁵⁵².

Kocanın fiili ile evliliğe son verebileceği durumlardan ilki talak yetkisini kullanmasıdır. İla (dört ay süreyle karısına yaklaşmayacağı yönünde yemin etmesi halinde bu süre sonunda kadının boşanmış sayılması), lian (kocanın karısına zina iftirasında bulunması ve bu konuda yemin etmesi neticesinde kadının fesih kararı ile boşanmış sayılması), kocanın iktidarsızlığı, irtidad etmesi (İslamiyet'i terk etmesi), İslamiyet'i kabul etmeyi reddetmesi ve kocanın, karısının kızı ya da annesiyle zina yapması durumlarında mehrin yarısı düşecektir⁵⁵³.

2. Mehrin Tamamını Ortadan Kaldıran Haller

Mehrin yarısının düşmesine sebep olan durumları anlatırken bazı İslam hukukçularının, bu durumlarda kadının hiç mehir almaması gerektiğini kabul edenler vardı.

Prensip olarak Hanefi ve Maliki mezhebi hukukçularına göre zifaf ya da halvetten önce gerçekleşen boşanma dışı ayrılmalar mehri düşürür ve evliliğin feshini doğuran bütün sebepler, kimden kaynaklandığına bakılmaksızın mehrin tamamını ortadan kaldırır⁵⁵⁴. Şafii ve Hanbeli mezhebi hukukçuları ise sadece kadından kaynaklanan bir sebep ile meydana gelen ayrılmanın mehrin tamamını düşüreceğini kabul etmektedir⁵⁵⁵.

Şafii ve Hanbeli mezheplerinin bu konudaki genel görüşü dikkate alındığında kocada bulunan bir ayıptan dolayı akit feshedilirse kadın mehrin yarısını talep edebilecektir⁵⁵⁶. Dolayısıyla Hanefi ve Maliki hukukçularının aksine Şafii ve Hanbeli

⁵⁵¹ Cin, s. 238; Merginani, s. 32-33; Ceziri, C. V, s. 2213; Zuhayli, C. IX, s. 233.

⁵⁵² Ceziri, C. V, s. 2213; Zuhayli, C. IX, s. 233; Merginani, s. 32-33; Cin, s. 238.

⁵⁵³ Aydın, s. 280; Ceziri, C. V, s. 2191, 2213; Zuhayli, C. IX, s. 232; Cin, s. 237-238; Şirin, s. 59-61.

⁵⁵⁴ Zuhayli, C. IX, s. 233-234; Ceziri, C. V, s. 2197, 2213.

⁵⁵⁵ Aydın, "Mehir", s. 390; Ceziri, C. V, s. 2197, 2213, 2215, 2218; Zuhayli, C. IX, s. 233-234; Cin, Akyılmaz, s. 420; Şirin, s. 61-62.

⁵⁵⁶ Ceziri, C. V, s. 2215-2216, 2218-2219; Zuhayli, C. IX, s. 233-234; Şirin, s. 61.

hukukçular kocadan kaynaklı ayrılmalara neden olan hususlar kapsamında kadının yarı mehrinin sabit olacağı görüşündedir⁵⁵⁷. Muhale'a (hul') yani kadının bedel karşılığında kocadan boşanmak istemesi durumu bu ihtilafa verilecek örneklerdendir. Hanefî ve Malikilere göre eğer koca, mehir karşılığında karısını boşamayı kabul ederse mehir düşer, Şafii ve Hanbelilere göre ise kocanın feshi durumunda mehir sadece yarısı düşer⁵⁵⁸.

Evliliğin mali neticelerinden olan mehir kadının mülküdür. Kadın bu mal üzerinde satış, kira, ibra ya da hibe gibi tasarruflarda bulunabilir. İbra ve hibe konumuz açısından değerlendirilmesi gereken tasarruflardır. Kadın, kocasını zifaftan önce ya da sonra mehrin tamamından ibra ederse kadının mehri düşer. Ancak ibra sadece borç olan şey için mümkün olduğundan mehrin kocanın zimmetinde borç olması gerekmektedir⁵⁵⁹. Kadın hibe ederek de mehir üzerinde tasarrufta bulunabilir. Hibe tasarrufunun ibradan farkı ise her türlü malvarlığı unsuru üzerinde gerçekleşebilmesidir⁵⁶⁰.

Koca, zifaf ya da sahîh halvetten önce talak yetkisini kullandığında sabit hale gelen yarı mehir kocanın zimmetinde ise kadına yarısını verir, kadında ise yarısı kocaya iade edilir⁵⁶¹. Mehrin yarısının veya tamamının kesinleştiği bütün durumlar için bu kural geçerlidir. Burada mehrin hibe edilmesi konusunda İslam hukukçularının görüşlerine yer vermek gerekecektir. Çünkü hibe de bazı hukukçulara göre mehrin tamamını düşüren sebeplerdendir. Hanefî mezhebine göre kadın almış olduğu mehrin bir kısmını veya tamamını kocasına hibe eder ve zifaf ya da halvet gerçekleşmeden evlilik boşanma ile sona ererse koca, belirlenmiş olan mehrin yarısını talep edebilecektir. Ancak mehir, misli olan şeylerden ibaret olmalıdır. Eğer mehir, misli olmayan şeylerden oluşuyor ise koca karısından hiçbir şey talep

⁵⁵⁷ Zuhayli, C. IX, s. 234; Cin, s. 240; Ceziri, C. V, s. 2216-2219.

⁵⁵⁸ Ceziri, C. V, s. 2213-2219; Zuhayli, C. IX, s. 233-234; Cin, s. 240; Şirin, s. 61-63.

⁵⁵⁹ Zuhayli, C. IX, s. 234.

⁵⁶⁰ Zuhayli, C. IX, s. 227, 234.

⁵⁶¹ Bilmen, C. II, s. 135-138; Zuhayli, C. IX, s. 227-228, 234-235; Cin, s. 242-244; Ceziri, C. V, s. 2219-2226.

edemez⁵⁶². Malikilere göre ise mehrini teslim alan kadın, zifaf ya da halvetten önce bunu kocasına hibe ederse kocanın herhangi bir hak talebi olamaz. Mehrin ayn ya da para olması arasında fark yoktur⁵⁶³. Şafii ve Hanbeli hukukçulara göre ise bu durumda koca kadına müracaat ederek mehrin yarısını talep eder. Hibe nedeniyle mehrin tümünü hak eden koca, boşanma nedeniyle mehrin sadece yarısını hak etmiştir⁵⁶⁴.

VI. MEHİRDE MEYDANA GELEN ARTIŞ, HASAR VE EKSİKLİK

A. Mehirde Meydana Gelen Artış

Mehir konusu olan mallarda zaman içerisinde artışlar meydana gelebilir. Bu artışlar taraflardan biri ya da her ikisinin iradesiyle meydana gelebileceği gibi mehir konusunun tabii bir yolla artması ile de oluşabilir. Burada açıklanması gereken husus, mehirde olan fazlalıkların kime ait olması gerektiğidir. Mehrin tamamı ya da yarısının kesinleştiği durumlar da dikkate alındığında, kadına verilecek mehrin kapsamına dâhil olabilecek artışın çeşidi ve mahiyeti konusunda düzenlenen hükümlere yer vermek gerekecektir. Bu konudaki en detaylı hükümler ise Hanefi hukukçular tarafından düzenlenmiştir.

1. Teslim Öncesinde Oluşan Artış

İttifakla kabul edilen görüşe göre mehrin tamamının kesinleştiği durumlar söz konusu olduğunda, teslimden önce meydana gelen artış, mehir ile birlikte kadına ait olur⁵⁶⁵. Fakat farklı görüşlerin ileri sürüldüğü durumlara bakmak gerekir. Hanbeli mezhebine göre mehrin koca ya da üçüncü kişi fiili ile artması sonucu oluşan fazlalık mehir olarak kabul edilir ancak mehrin yarısını kesinleştiren sebepler

⁵⁶² Zuhayli, C. IX, s. 227-228.

⁵⁶³ Bilmen, C. II, s. 135-138.

⁵⁶⁴ Ceziri, C. V, s. 2219-2226; Zuhayli, C. IX, s. 227-228, 234-235; Bilmen, C. II, s. 135-138; Cin, s. 242-244.

⁵⁶⁵ Cin, s. 246-247; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 392-393; Zuhayli, C. IX, s. 239-242; Bilmen, C. II, s. 130-132.

gerçekleştğinde bu artış da mehir ile birlikte ikiye bölünür⁵⁶⁶. Maliki mezhebi Hanbeli görüşünü benimsemiş olmakla birlikte kocanın ölümü ve iflası hallerinde bu fazlalığın tamamen düşeceğini ifade etmiştir⁵⁶⁷. Hanefi mezhebine göre ise mehrin yarısını kesinleştiren durumlarda bölünecek olan miktar sadece kararlaştırılan mehir miktarı olup, fazlalık tamamıyla kocaya aittir⁵⁶⁸.

Tabii yollar ile oluşan artış hayvanın güzelleşmesi, ağacın meyve vermesi gibi mehre bitişik olabileceği gibi, hayvanın yavrusu, yün, toplanan meyve gibi mehirden ayrı da olabilir. Hanefi ve Maliki hukukçulara göre mehrin aslından kaynaklanan fazlalık, mehir ile aynı hükümlere tabi olup her durumda kadının hakkıdır⁵⁶⁹. Dolayısıyla zifaf ya da sahih halvet öncesi ayrılmalarda mehir ile birlikte fazlalık da ikiye bölünecektir. Hanbelî hukukçular ise fazlalığın ikiye bölünmeyeceğini ve kadının mülkiyetinde kalacağını savunmaktadır⁵⁷⁰. Şafii hukukçular tabii ya da beşeri bir yolla oluşan ve mehre bitişik olan fazlalıklar için kadına tercih hakkı sunmuş, fazlalığın yarısının kocaya hibe edilmesine olanak tanımıştır. Ancak kocaya verilecek olan şey, fazlalığın kıymeti olmamalıdır⁵⁷¹. Hizmetçinin gelirinde olduğu gibi ziyadeleşen miktar, beşeri bir irade sonucu oluşmuş ve mehirden ayrılması mümkünse Ebu Hanife'ye göre kocanın bu miktarda söz hakkı olmadığı ifade edilmişken, İmameyn'e göre fazlalıklar asıl olan mehirle birlikte işlem görerek yarıya düşecektir⁵⁷². Ziyadeleşen miktar, mehir olan elbisenin boyanması ya da araziye bina yapılması gibi beşeri bir irade sonucu mehre bitişik şekilde meydana gelmiş ise Hanefi hukukçulara göre mehir henüz kadına teslim edilmediği için bu

⁵⁶⁶ Bilmen, C. II, s. 130-132; Ceziri, C. V, s. 2234-2239; Şirin, s. 63-65.

⁵⁶⁷ Ceziri, C. V, s. 2238.

⁵⁶⁸ Ceziri, C. V, s. 2234-2239; Zuhayli, C. IX, s. 239-242; Bilmen, C. II, s. 130-132; Cin, s. 246-247; *Fetavayi Hindiyeye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 392-393; Şirin, s. 63-65.

⁵⁶⁹ Zuhayli, C. IX, s. 239-241; Ceziri, C. V, s. 2232-2233

⁵⁷⁰ Ceziri, C. V, s. 2234-2239; Zuhayli, C. IX, s. 239-241.

⁵⁷¹ Ceziri, C. V, s. 2232-2233; Zuhayli, C. IX, s. 241.

⁵⁷² Zuhayli, C. IX, s. 240; *Fetavayi Hindiyeye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 395-396; Şirin, s. 66-67.

fazlalık kocada kalır ve zifaf ya da halvet öncesi ayrılık durumunda kadına sadece mehrin yarısı ödenir⁵⁷³.

2. Teslim Sonrasında Oluşan Artış

Mehir olarak belirlenen malın kadına tesliminden sonra meydana gelen ziyadelikler konusunda farklı görüşlerin ileri sürüldüğü görülmektedir. Hanefi hukukçulara göre misli ya da misli olmayan maldan oluşan mehirde meydana gelen fazlalıklar tamamen kadına ait olup mehrin yarısını kesinleştiren sebepler gerçekleştiği takdirde misli olan malın, misli olmayan malın değerinin yarısı kocaya iade edilir⁵⁷⁴. Fazlalık ise bu paylaşımına konu olamaz. Ancak nikâh akdi tarafları fazlalığın da ikiye bölüneceği hususunda bir anlaşma yapabilirler. Hanbeliler de Hanefilerle aynı görüştedir⁵⁷⁵.

Maliki hukukçulara göre zifaktan önce evliliğin talak sebebiyle sona erdiği durumlarda mehir ve fazlalık ikiye bölünerek paylaşılır⁵⁷⁶. Ancak evlilik fesih sebebiyle sona ererse fazlalık kocaya ait olur, kadın fazlalığın ve mehrin tamamını kocaya iade eder⁵⁷⁷. Şafii mezhebinde ise ayrılık gerçekleştikten sonra bitişik ya da ayrık olarak artan mehrin hukuki neticesine, nikâh akdini kimin sonlandırdığına bakılarak karar verilir. Evlilik kadının fiili ise sona ermiş ise mehirdeki fazlalık kocaya ait olur, kocanın fiili ile sona ermişse mehir ile birlikte ikiye bölünür⁵⁷⁸. Ayrılıktan önce tabii yollar ile oluşan ve mehre bitişik olmayan artışlar, ayrılığa kimin sebep olduğuna bakılmaksızın, tamamıyla kadının hakkıdır⁵⁷⁹.

⁵⁷³ Ceziri, C. V, s. 2234-2235; Zuhayli, C. IX, s. 240; *Fetavayi Hindiyeye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 396; Şirin, s. 66.

⁵⁷⁴ Bilmen, C. II, s. 131-132; Cin, s. 247; *Fetavayi Hindiyeye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 396.

⁵⁷⁵ Ceziri, C. V, s. 2234-2235, 2238-2239; Zuhayli, C. IX, s. 240-242; Bilmen, C. II, s. 131-132; Cin, s. 247; *Fetavayi Hindiyeye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 396; Şirin, s. 69-70

⁵⁷⁶ Zuhayli, C. IX, s. 241; Cin, s. 247.

⁵⁷⁷ Ceziri, C. V, s. 2237-2238; Bilmen, C. II, s. 131-132.

⁵⁷⁸ Bilmen, C. II, s. 132; Cin, s. 247; Zuhayli, C. IX, s. 241; Ceziri, C. V, s. 2232.

⁵⁷⁹ Ceziri, C. V, s. 2232; Zuhayli, C. IX, s. 241; Bilmen, C. II, s. 132; Cin, s. 247; Şirin, s. 69.

B. Mehirdeki Hasar Ve Eksiklik

Mehrin kadına teslim edilmesinden önce meydana gelen hasarlardan sorumlu tutulacak kişi elbette kocadır⁵⁸⁰. Hasar, koca ya da üçüncü şahıs fiili ile meydana gelmiş olabileceği gibi, doğal bir afet sebebiyle de oluşabilir. Teslim öncesi durumda hasar sebebi olay ne olursa olsun koca sorumlu tutulur ve kadın hasara uğramış olan mehrini misli ya da kıymeti ile almak üzere kocaya rücu edebilir⁵⁸¹. Ancak zararı tazmin eden kocanın üçüncü şahsa ödediği miktar için başvurma hakkı saklı kalmak üzere kadın, üçüncü şahıs fiili ile oluşan hasar nedeniyle sorumlu kişiye rücu ederse kocanın tazmin yükümlülüğü ortadan kalkmış olur⁵⁸². Mehir kadının fiili neticesinde hasarlı hale gelmiş ise kadın mehri var olan eksiklik ile birlikte kabul etmek zorunda olup mehir tamamen yok olmuşsa borç düşecektir⁵⁸³.

Belirlenen mehir kadına teslim edildikten sonra onda meydana gelen hasarlardan sorumlu tutulacak kişi kadındır⁵⁸⁴. Ancak hasara sebep olan kişi koca ise mehri o tazmin edecektir. Zira mehir teslimi gerçekleştikten sonra koca, üçüncü şahıs hükmünde olacaktır⁵⁸⁵.

Mehrin bir başkasının mülkiyetinde olduğu anlaşıldığı takdirde kadın, mehir misli mallardan ise mislini, aksi takdirde kıymetini kocasından talep edebilir⁵⁸⁶.

Kadına verilecek olan mehrin ayıplı yani kusurlu olduğu durumlarda ise ayıbın fahiş olup olmadığı önem arz etmektedir. Kadın önemli olan ayıplarda mehrini iade edebilecekken önemsiz olan ayıplarda ise sadece misli mallardan ibaret olan mehri

⁵⁸⁰ Ceziri, C. V, s. 2233-2235; Zuhayli, C. IX, s. 236; Bilmen, C. II, s. 133; Cin, s. 249; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 398; Lebbi, s. 185; Şirin, s. 71.

⁵⁸¹ Ceziri, C. V, s. 2233-2235; Zuhayli, C. IX, s. 236; Bilmen, C. II, s. 133.

⁵⁸² Bilmen, C. II, s. 133.

⁵⁸³ Cin, s. 249; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 398; Şirin, s. 71.

⁵⁸⁴ *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 398-399; Cin, s. 247.

⁵⁸⁵ Ceziri, C. V, s. 2227-2231; Zuhayli, C. IX, s. 236-239; Bilmen, C. II, s. 132-135; Şirin, s. 70.

⁵⁸⁶ Ceziri, C. V, s. 2227; Zuhayli, C. IX, s. 236; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 400-402; Şirin, s. 71.

reddedebilir⁵⁸⁷. Mehrin teslimden önce doğal afet nedeniyle ya da kendi bünyesinde oluşan bir fiil ile ayıplı hale gelmesinde kadın ya ayıplı mehri ya da akit zamanındaki mehrin değerini talep edebilir. Ayıp, kocanın fiili ile meydana gelmiş ise ya mehrin akit zamanındaki kıymeti ya da ayıplı mehir ile birlikte mehirde oluşan ayıbın değeri tazmin edilecektir⁵⁸⁸. Kadının fiili ile oluşan ayıp neticesinde ise mehir olduğu şekliyle ödense de üçüncü şahıs fiili ile oluşan ayıplarda kadın dilerse ayıplı malı kabul ederek eksikliğin tazminini üçüncü kişiden ister, dilerse de mehrin akit zamanındaki değerini kocadan talep eder⁵⁸⁹. Zifaf ya da sahih halvetten önce ayrılık gerçekleştiği takdirde izah edilenler, sadece mehrin yarısı için geçerli olacaktır⁵⁹⁰.

Ayrılık mehrin kadına tesliminden sonra ve zifaf ya da halvetten önce gerçekleşirse fahiş olan ayıbın doğal bir afet nedeniyle, mehrin bünyesindeki bir fiil ile yahut kadının fiili ile meydana gelmiş olması durumunda koca ya teslim ettiği gündeki mehrin değerinin ya da ayıplı mehrin yarısını almak üzere kadına başvurabilir⁵⁹¹. Mehirdeki ayıp üçüncü şahsın fiili ile oluşmuş ise kadın, ayıplı malın değil, teslim aldığı gündeki mehrin kıymetinin yarısını kocasına iade etmelidir⁵⁹². Ayıbın koca tarafından meydana gelmesi de bu hükümlere tabidir⁵⁹³. Kadının sebep olduğu önemsiz olan ayıplarda ise koca ancak ayıplı olan mehrin yarısını talep edebilir⁵⁹⁴.

Buraya kadar olan düzenlemeler Hanefi hukukçulara ittir. Diğer mezhep hukukçularının koymuş olduğu hükümlere bakacak olursak Maliki mezhebine göre, zifaftan önce ayrılık gerçekleşmiş ve mehir kaybedilmesi mümkün olmayan

⁵⁸⁷ Ceziri, C. V, s. 2235; Zuhayli, C. IX, s. 236-237.

⁵⁸⁸ Cin, s. 248-249; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 397-400.

⁵⁸⁹ *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 397-400; Bilmen, C. II, s. 132-133; Şirin, s. 70-71.

⁵⁹⁰ Zuhayli, C. IX, s. 236-237; Bilmen, C. II, s. 132-133; Ceziri, C. V, s. 2235; Cin, s. 248-249; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 397-400; Şirin, s. 70-71.

⁵⁹¹ Bilmen, C. II, s. 133-134; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 399; Ceziri, C. V, s. 2236; Zuhayli, C. IX, s. 236.

⁵⁹² Zuhayli, C. IX, s. 236; Bilmen, C. II, s. 133-134.

⁵⁹³ Ceziri, C. V, s. 2236; Zuhayli, C. IX, s. 236; Bilmen, C. II, s. 133-134; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 399.

⁵⁹⁴ Ceziri, C. V, s. 2236; *Fetavayi Hindiyye (Fetavayi Alemgiriyye)*, s. 398-399.

şeylerden oluşuyor ise mehrin teslim edilmiş olup olmamasına bakılmaksızın, meydana gelen hasar veya ayıptan eşler müştereken sorumlu olur⁵⁹⁵. Mehr kaybedilebilen ve korunmayı gerektiren şeylerden oluşuyorsa hasar ya da ayıp kimin elinde gerçekleşmiş ise o taraf mehrin yarısını tazmin etmekle sorumludur. Ancak elindeyken hasar veya ayıp oluşan taraf, ihmalkârlık yapmadığına dair delil gösterirse tazmin sorumluluğundan kurtulur⁵⁹⁶.

Şafii hukukçulara göre ise mehr ayn olup teslim edilmeden hasarlı ya da ayıplı hale gelirse belirlenen mehr yerine mehr-i misil ödenir. Mehr, kadının fiili ile hasarlı veya ayıplı olmuş ise kadın mehrini almış sayılır, mehre zarar veren üçüncü kişi ise kadın dilerse kocadan mehr-i mislini dilerse üçüncü kişiden mehrin değerini ister⁵⁹⁷.

Hanbeli mezhebinin görüşüne göre ise nikâh akdi ile birlikte kadın muayyen olan mehrin mülkiyet hakkına sahip olup teslim öncesi ve sonrası meydana gelen hasardan sorumludur⁵⁹⁸. Ancak mehr gayr-ı muayyen mal olup teslim öncesi hasarlı ya da kusurlu hale gelirse, zararı tazmin edecek kişi kocadır⁵⁹⁹. Ayrıca son olarak belirtilmesi gereken husus, muayyen mallardan oluşan mehrin kadına teslimine engel olan koca bütün hasar ve kusurdan sorumludur. Çünkü bu durumda, kocanın nafakayı ödemekten kaçındığı ve ödeyemediği durumlarda olduğu gibi gasp hükümleri uygulama alanı bulacaktır⁶⁰⁰.

VII. MEHRE KEFİL İSTEME DURUMU

İslam hukukuna göre evliliğin mali sonuçlarından olan mehre kefil istenmesi mümkündür. Kefil, mehr borcunun alacaklı olan kadına ödenmesini taahhüt eden kimsedir. Mehr belirlenmiş ise kefilin borcu da belirli olup belirlenmemiş bir mehr

⁵⁹⁵ Ceziri, C. V, s. 2231.

⁵⁹⁶ Zuhayli, C. IX, s. 239; Bilmen, C. II, s. 135.

⁵⁹⁷ Cin, s. 248; Ceziri, C. V, s. 2231.

⁵⁹⁸ Ceziri, C. V, s. 2231; Zuhayli, C. IX, s. 239; Bilmen, C. II, s. 135; Cin, s. 248; Şirin, s. 72

⁵⁹⁹ Cin, s. 248-249; Bilmen, C. II, s. 135.

⁶⁰⁰ Bilmen, C. II, s. 135; Cin, s. 248

söz konusu ise kefalet ilişkisi geçerli kabul edilerek borç, kendisinin önceden tahmin edebileceği ortalama bir miktar kadar olacaktır⁶⁰¹. Eşlerin babası, büyükbabası veya üçüncü şahıs mehrin ödenmesini garanti edebilir⁶⁰².

Üçüncü şahsın kefil olması durumunda borçlar hukukundaki kefaletle dair hükümler uygulanacaktır⁶⁰³. Buna göre üçüncü kişi, kocanın izni olmaksızın kadına mehrini öderse ödediği miktar için kocaya rücu edemez. Çünkü yapılan hukuki işlem bağış niteliğindedir⁶⁰⁴. Veli ya da vasinin kefil olması durumunda ise dikkat edilmesi gereken bazı noktalar söz konusudur. Veli ya da vasinin sağlık durumu ve karı-koca ile arasındaki mirasçılık ilişkileri, farklı kefalet hükümlerinin uygulanması sonucunu doğurmaktadır. Kefil olan kişi kadının velisi olup kefaleti kabul ettiği zaman sağlıklıysa borçlar hukuku kefalet hükümleri uygulanacaktır⁶⁰⁵. Kocanın velisi kefil olacak ise alacaklı olan kadının kabulü gerekir, yani ancak icap ve kabul beyanları kefalet ilişkisini doğuracaktır⁶⁰⁶.

Mehir için kefil olduğu esnada hasta olan ve daha sonra aynı hastalık nedeniyle ölen veli, eşlerden birinin mirasçısı durumunda ise bu kefalet geçerli olmazken, mirasçılık ilişkisi yoksa kefalet ancak terekenin üçte biri oranında geçerli olacaktır⁶⁰⁷.

Mehir alacaklısı kadın ile kefil arasındaki ilişkiye bakacak olursak, Hanefi hukukçulara göre kefalet ilişkisi müteselsil borç doğurmaktadır. Kadın kocaya ya da kefile müracaat etmekte serbesttir⁶⁰⁸. Maliki hukukçulara göre ise kadın öncelikle

⁶⁰¹ Cin, s. 244-245.

⁶⁰² Bilmen, C. II, s. 138; Cin, s. 244-245.

⁶⁰³ Şirin, s. 75.

⁶⁰⁴ Bilmen, C. II, s. 138; Cin, s. 244-245; Şirin, s. 75.

⁶⁰⁵ Cin, s. 245; Şirin, s. 75.

⁶⁰⁶ Bilmen, C. II, s. 138; Cin, s. 245; Şirin, s. 75.

⁶⁰⁷ Cin, s. 245; Şirin, s. 76.

⁶⁰⁸ Merginani, s. 39; Bilmen, C. II, s. 138; Cin, s. 245; Şirin, s. 76.

kocaya müracaat etmeli, olumsuz bir sonuç aldığı takdirde kefile başvurmalıdır. Kefil borcu ödemekten imtina edemez⁶⁰⁹.

Son olarak borçlu olan koca ile kefil arasındaki ilişkiye de değinmek gerekecektir. Kural olarak taraflardan birine kefil olan veli, mehri ödediği takdirde kocaya rücu eder. Ancak koca küçük ve yoksul ise küçük olan çocuğun mehrini karşılayacak olan veli olduğu için rücu hakkı yoktur⁶¹⁰. Bununla birlikte veli, nikâh akdi sırasında ya da mehri ödediği tarihte kocaya müracaat edeceğini şahitler önünde beyan ederse rücu hakkına sahip olsa da koca reşit ise velinin bu hakkını kullanabilmesi, kocanın kefaletine rıza göstermesine bağlıdır⁶¹¹.

VIII. MEHRİN ÖDENMEMESİNİN SONUÇLARI

Mehrin bir kısmının ya da tamamının zifaktan önce peşin ödenmesi konusunda bir anlaşma olabileceği gibi bu yönde örfi bir uygulama da olabilir. Bu durumda kocanın mehr-i muaceli ödeme yükümlülüğünün ihlali bazı yaptırımlara bağlanmıştır. Peşin olan mehrini almayan kadın zifafı gerçekleştirmekten, evden çıkarken kocasının iznini almaktan, kocası ile yolculuğa çıkmaktan kaçınabilir⁶¹². Kısacası kocaya itaat ödevi, mehr-i muacelin ödenmesine bağlıdır diyebiliriz. Bu yaptırımlarda mezhepler aynı görüşü paylaşıırken, fesih yaptırımı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hanefî mezhebi kadının akdi feshedemeyeceği, Maliki, Şafii ve Hanbeli mezhepleri ise feshedebileceği görüşündedir⁶¹³. Kocanın mehri ödemeyi reddettiği veya ödemeye gücünün yetmediği durumlarda Maliki ve Şafii hukukçular fesih yetkisinin zifaktan önce kullanılabilmesi görüşünü savunurken,

⁶⁰⁹ Cin, s. 245-246.

⁶¹⁰ Bilmen, C. II, s. 138; Şirin, s. 76.

⁶¹¹ Bilmen, C. II, s. 138; Cin, s. 246.

⁶¹² Merginani, s. 39-40; Cin, s. 249-251; Zuhayli, C. IX, s. 221; Ceziri, C. V, s. 2252-2254.

⁶¹³ Ceziri, C. V, s. 2252-2254; Zuhayli, C. IX, s. 221; Merginani, s. 39-40; Cin, s. 249-251.

Hanbeli hukukçular zifaf gerçekleştikten sonra bile kadının akdi feshetme talebinde bulunabileceğini kabul etmektedir⁶¹⁴.

IX. MEHRE İLİŞKİN İHTİLAFLAR

Nikâh akdi tarafları arasında mehre ilişkin bazı anlaşmazlıklar ortaya çıkabilir. Eşlerden birinin ölümü neticesinde mehrin miras hukuku konusuna dâhil olması ile mirasçılardan da bu anlaşmazlıklarda rol oynayacağı göz önüne alınmış ve tüm bu sorunlarla ilgili hükümler düzenlenmiştir.

A. Mehrin Belirlenmesinde İhtilaf

Eşlerden ya da mirasçılardan biri mehrin tespit edildiği iddiasında bulunurken, diğeri tespit yapılmadığını iddia edebilir. İslam hukukçuları bu soruna ortak bir çözüm getirmiş değildir. Hanefi mezhebine göre mehrin belirlendiğini iddia eden davacı iddiasını ispatlamak zorunda olup delil getiremezse davalı taraf yemin ederek kadına mehr-i misil ödenir, yemin reddedilirse davacının iddia ettiği miktar ödenir⁶¹⁵. Bu ihtilaf zifaf veya sahih halvetten önce evliliğin sona ermesinden sonra yaşandığında ise kadın mehr-i misil değil mut'a alacaktır⁶¹⁶. Eşlerden birinin ölümünden sonra diğer eş ve mirasçı arasında yaşanan ihtilafların çözümü de eşler arasındaki çözüm ile aynıdır⁶¹⁷.

Ebu Hanife ve İmameyn bir konuda farklı hükümler belirlemişlerdir. Ebu Hanife'ye göre eşlerin ölümünden sonra mirasçılar arasında çıkan ihtilaflarda mehrin

⁶¹⁴ Ceziri, C. V, s. 2252-2254; Zifaktan sonra fesih hakkının sabit olduğunu savunan Hanbeli değil, Şafii mezhebidir. Bk. Zuhayli, C. IX, s. 221; Acar, "Mehir", s. 380.

⁶¹⁵ Bilmen, C. II, s. 144; Zuhayli, C. IX, s. 243; Ceziri, C. V, s. 2257-2258.

⁶¹⁶ Ceziri, C. V, s. 2257-2258; Zuhayli, C. IX, s. 243; Merginani, s. 35; Bilmen, C. II, s. 144; Cin, s. 252; Türcan v.d., s. 321-322; Şirin, s. 78.

⁶¹⁷ Zuhayli, C. IX, s. 243; Ceziri, C. V, s. 2257-2258; Bilmen, C. II, s. 144; Şirin, s. 78.

tespit edildiği iddiası ispatlanmaz ise kadına mehir verilmezken, İmameyn'e göre mehr-i misil verilmelidir⁶¹⁸.

Maliki hukukçulara göre davacı iddiasını ispat ederse buna göre hüküm verilecekken bir delil ileri sürmez ise örfün belirlediği kişinin yemin etmesi ile bu kişinin iddiası üzerine hükmedilir. Yani tespitin yapılmış olması örfi bir uygulama haline gelir ve tespitin yapıldığını iddia eden, yemin delili ile iddiasını kuvvetlendirirse onun sözüne, mehir tespitin yapılmadığı örfi bir uygulama haline gelmiş ise o zaman bu söze itibar edilir⁶¹⁹. Genelde mehrin belirlenmediği koca tarafından ileri sürüldüğü için yemin ederse kadına mehr-i misil öder, evlilik zifaktan önce ölüm ya da boşanma ile sonuçlanırsa mehir ödemez⁶²⁰.

Şafii mezhebi mehrin tespiti konusundaki ihtilafları diğer ihtilaflar ile bir tutmuş ve aynı çözümü dile getirmiştir. Dolayısıyla burada belirtilen hükümler diğer ihtilaflar için de geçerli olacaktır. İhtilafların kimler arasında olduğu sonucu değiştirmeyecektir. Taraflar iddialarını ispatlayacak delil ileri sürmez ya da çelişkili deliller gösterirlerse her ikisi de yemin etmek zorundadır⁶²¹. Taraf yeminleri, birbirlerinin iddialarını ortadan kaldırır ve kadına mehr-i misil ödenmesine karar verilir. Yeminden kaçınan taraf olursa diğer tarafın iddiası yönünde hüküm verilir⁶²².

Hanbeli hukukçuların bu konudaki görüşüne göre ise yemin etmesi şartı ile mehrin belirlendiğini inkâr eden tarafın sözüne itibar edilir⁶²³.

B. Mehrin Miktarında İhtilaf

Mehr-i müsemmanın miktarı konusunda ihtilaf ortaya çıktığı takdirde Ebu Hanife ve İmam Muhammed, iddiasını ispatlayanın sözüne itibar edileceği

⁶¹⁸ Ceziri, C. V, s. 2258; Merginani, s. 41; Şirin, s. 78; Hanefi hukukçularının mehr-i misilde ittifak ettikleri ifade edilmektedir. Bk. Bilmen, C. II, s. 145.

⁶¹⁹ Zuhayli, C. IX, s. 243;

⁶²⁰ Zuhayli, C. IX, s. 243; Şirin, s. 79.

⁶²¹ Cin, s. 254; Ceziri, C. V, s. 2262-2264; Zuhayli, C. IX, s. 243; Bilmen, C. II, s. 147.

⁶²² Ceziri, C. V, s. 2262-2264; Zuhayli, C. IX, s. 243; Bilmen, C. II, s. 147; Cin, s. 254; Şirin, s. 79.

⁶²³ Ceziri, C. V, s. 2264-2265; Bilmen, C. II, s. 147; Cin, s. 254; Şirin, s. 79-80.

görüşündedir. Her iki taraf da iddiasını ispatlamış ve karşılıklı olarak yemin etmiş ise mehr-i misile, bir taraf yemini reddederse diğer tarafın yeminle teyit edilen talebine hükmedilir⁶²⁴. İspat sağlanamaz ise mehr-i misil esas alınarak bir hükme varılır. Kadının ileri sürdüğü mehir miktarı mehr-i misile eşit veya ondan fazla ise yemin eden kadının, kadın yeminden kaçınırsa kocanın iddiası kabul edilir⁶²⁵. Kocanın beyan ettiği miktar mehr-i misile eşit veya ondan az ise yine yemin etmesi şartı ile onun beyanı üzerine hüküm verilir⁶²⁶. Elbette ki iddiasını kesin delillerle ispat eden taraf davayı kazanacaktır⁶²⁷.

Ebu Yusuf bu konuda farklı düşünmüş ve mehr-i misilin esas kabul edilmesi yönünde bir karar vermemiştir⁶²⁸. Kadın fazla olan mehri iddia eden taraf olduğu için davacı olarak kabul edilir. “Delil davacının, yemin ise inkâr edenin üzerinedir” kaidesi gereğince kadın iddiasını ispat etmek üzere delil sunmak zorundadır⁶²⁹. Fakat kadın bir delil göstermez ise kocaya yemin teklif eder. Koca yemin etmekten kaçınırsa yine kadının sözü olur, yemin ederse onun lehine hüküm verilir⁶³⁰. Ancak kocanın ileri sürdüğü mehir miktarı, örfi uygulamaya göre mehir olamayacak kadar az ise o zaman mehr-i misile hükmedilir⁶³¹.

Maliki hukukçular bu ihtilafı zifaf öncesi ve sonrası olmak üzere iki şekilde ele almışlardır. Zifaf öncesinde mehr-i müsemmanın miktarında bir ihtilaf yaşanmış ve iddialar deliller ile ispatlanamamışsa taraflardan yemin istenir. Her iki tarafın iddia ettiği mehir miktarı, yaşadıkları yerde örfü uygun olarak, bilinen ve alışılan bir meblağ ise öncelikle kadın yemin eder. Kadın yemin ederse onun lehine hüküm verilir, yeminden kaçınırsa kocaya yemin teklif edilir. Bu durumda nikâhın

⁶²⁴ Ceziri, C. V, s. 2258-2259.

⁶²⁵ Bilmen, C. II, s. 144; Cin, s. 252-253.

⁶²⁶ Zuhayli, C. IX, s. 244; Bilmen, C. II, s. 144; Cin, s. 252-253; Merginani, s. 40-41; Şirin, s. 80.

⁶²⁷ Cin, s. 252-253; Merginani, s. 40-41; Şirin, s. 80.

⁶²⁸ Merginani, s. 41; Akgündüz, *Aile*, s. 259; Cin, Akgündüz, s. 517; Şirin, s. 81.

⁶²⁹ Bilmen, C. II, s. 144.

⁶³⁰ Akgündüz, *Aile*, s. 259; Cin, Akgündüz, s. 517.

⁶³¹ Zuhayli, C. IX, s. 244; Bilmen, C. II, s. 144; Merginani, s. 41; Akgündüz, *Aile*, s. 259; Cin, Akgündüz, s. 517; Şirin, s. 81.

feshedilmesi söz konusu değildir⁶³². Ancak eğer iki iddiadan biri örfe uygun değilse, uygun olan yemin ettiği takdirde onun sözüne itibar edilir. Eğer taraflardan her biri yemin eder ya da yeminden kaçınırsa nikâh akdi hâkim tarafından feshedilir⁶³³. Zifaf sonrası yaşanacak ihtilaflarda ise yemin etmesi şartı ile koca lehine hüküm verilir⁶³⁴. Ancak koca yeminden kaçınırsa kadın yemin ederek kendi iddiası yönünde karar alınmasını sağlayabilir⁶³⁵.

Şafii hukukçulara göre mehir miktarı konusundaki ihtilaflarda mehir belirlenmesinde ortaya çıkan ihtilaflar için düzenlenen hükümler geçerlidir. Hanbeli mezhebi ise delillerle ispat edilen iddia yönünde karar verileceğini, iddialar ispat edilemez ise bazı kaynaklara⁶³⁶ göre kocanın, bazılarında⁶³⁷ göre ise mehr-i misil iddiası olanın sözünün geçerli olacağını savunmaktadır.

C. Mehrin Tesliminde İhtilaf

Mehr-i muaccelin kadına teslim edilip edilmediği hususunda çıkan ihtilaflarda İslam hukukçularının çoğu aynı hükümlerde ittifak etmiştir. Hanefi hukukçular zifaktan önce çıkan ihtilafta ispat yükünü kocaya yükler ve koca mehr-i muaccelin tamamını ya da bir kısmını ödemediğini ispat edemez ise kadına yemin teklif edilir. Kadın yemin ederse onun sözü geçerli olur⁶³⁸. Eğer ihtilaf zifaktan sonra ortaya çıkmış ise mehrin önceden verilmesi örfi bir uygulama değilse kadının iddiasını ispatlaması istenir, ispat sağlanamaz ise koca yemin ederek lehine hüküm verilmesini sağlar. Ancak böyle bir örfi uygulama varsa kadının aleyhine hüküm verilir⁶³⁹. Maliki hukukçular zifaf öncesinde ortaya çıkan ihtilafta Hanefi görüşünü savunurken, zifaf sonrası için yemin etmesi şartıyla kocanın sözünü geçerli kabul

⁶³² Ceziri, C. V, s. 2261

⁶³³ Ceziri, C. V, s. 2260-2261; Zuhayli, C. IX, s. 244; Bilmen, C. II, s. 146-147.

⁶³⁴ Zuhayli, C. IX, s. 244; Ceziri, C. V, s. 2261; Bilmen, C. II, s. 147; Şirin, s. 81.

⁶³⁵ Bilmen, C. II, s. 147; Cin, s. 254-255; Şirin, s. 81.

⁶³⁶ Ceziri, C. V, s. 2265; Bilmen, C. II, s. 147.

⁶³⁷ Zuhayli, C. IX, s. 244-245; Şirin, s. 82.

⁶³⁸ Zuhayli, C. IX, s. 245.

⁶³⁹ Cin, s. 253-254; Şirin, s. 82.

eder⁶⁴⁰. Hanbelilere göre ise zifaktan önce ve sonra çıkan ihtilaflarda yemin etmesi şartıyla kadının iddiası geçerlidir⁶⁴¹. Şafii hukukçular için yukarıda izah edilen çözümün aynısı geçerlidir.

X. CİHAZ/ÇEYİZ

Kadının malvarlığını oluşturan kalemlerden biri olan mehrin çeyiz ile olan münasebetinden kısaca bahsetmek gerekecektir. Mehr kadının mülkü olup üzerinde dilediği gibi tasarruf yetkisine sahiptir. Birinci bölümde ifade ettiğimiz gibi cihaz yani çeyiz de mehr gibi kadının tam mülkiyet hakkının var olduğu bir malvarlığı unsurudur. Koca ya da bir başkası kadının malvarlığı üzerinde izinsiz tasarruflarda bulunamaz. Mali nitelikteki bu yükümlülüklerin sorumlusu olan kocanın, karısından çeyiz getirmesini isteme hakkının olup olmadığını açıklamak üzere iki görüş ileri sürülmüştür. Bunlardan ilki Hanefi hukukçulara aittir. Bu görüşe göre kadının çeyiz hazırlama zorunluluğu olmadığı gibi koca vermiş olduğu mehrin bir kısmı ile çeyiz hazırlanması talebinde bulunamaz⁶⁴². Dolayısıyla hibe ile ilgili hükümler çeyiz için de uygulama alanı bulacaktır⁶⁴³. Ancak koca çeyiz karşılığı olmak üzere mehrden ayrı olarak bir mal vermiş ise kadın çeyiz hazırlamak zorundadır⁶⁴⁴.

İkinci görüşün sahibi Maliki hukukçulara göre ise kadının çeyiz hazırlaması örfi bir uygulama haline gelmiş ya da koca, kadının mehrin bir kısmı ile çeyiz hazırlamasını şart koşmuş ise kadın çeyiz hazırlamak zorundadır⁶⁴⁵. Hazırlanacak

⁶⁴⁰ Zuhayli, C. IX, s. 245.

⁶⁴¹ Ceziri, C. V, s. 2263,2265; Zuhayli, C. IX, s. 245-246; Bilmen, C. II, s. 147; Cin, s. 254.

⁶⁴² Aydın, "Mehir", s. 390; Ceziri, C. V, s. 2268; Zuhayli, C. IX, s. 246; Bilmen, C. II, s. 147-148,150; Akgündüz, *Aile*, s. 259; Cin, Akgündüz, s. 518; Cin, s. 256-257; Cin, Akyılmaz, s. 416; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 208-209, 213; Acar, s. 80; Acar, "Mehir", s. 374; Şahin, s. 69-70.

⁶⁴³ Zuhayli, C. IX, s. 246; Cin, s. 257; Acar, s. 80.

⁶⁴⁴ Ceziri, C. V, s. 2268; Zuhayli, C. IX, s. 246; Bilmen, C. II, s. 148; Aydın, s. 279; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 214; Acar, "Mehir", s. 374; Şahin, s. 70; Acar, s. 80.

⁶⁴⁵ Zuhayli, C. IX, s. 246; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 214; Yargı, s. 264; Şahin, s. 71; Acar, s. 81.

çeyiz en azından kadına emsal olanların hazırladığı gibi olmalıdır⁶⁴⁶. Malikiler ayrıca kadının çeyiz getirmek ile yükümlü olabilmesi için üç şart ileri sürmüştür.

- Kadın mehrini zifaktan önce teslim almış olmalıdır.

- Mehir nakit olarak verilmelidir.

- Cihaz için mehirden ayrı bir mal verilmemiş olmalı veya kocanın cihaz için ayrıca bir mal vermesi, örfi bir uygulama haline gelmiş olmamalıdır⁶⁴⁷.

Cihaz/çeyiz ile ilgili ihtilaflara bakacak olursak Malikilere göre evdeki eşyaların kim tarafından getirildiği konusunda delil yoksa onların hangi tarafın işine yarayacağına bakılır⁶⁴⁸. Yemin etmek şartı ile birlikte kadın eşyası olabilecekler kadının, erkek eşyası olabilecekler erkeğin, eşlerden ikisinin yararlanması için elverişli olan mallar ise kocaya aittir⁶⁴⁹. Ebu Hanife ve İmam Muhammed de Maliki hukukçular ile aynı görüşü savunmaktadır⁶⁵⁰. Ancak Ebu Yusuf kadının lehine olmak üzere farklı bir hüküm kabul etmiştir. Evde bulunan eşya, örfiye göre kadına uygun olarak hazırlanan kısım kadıyla kadına ait olur ve yemin ederek kendisi için hazırlanan çeyiz miktarı üzerinde mülkiyet iddiasında bulunabilir. Geri kalan kısım ise kocanın yemini ile birlikte onun olur⁶⁵¹.

Eşlerin ölümü ile çeyiz de mehir gibi miras hukukunun konusu olur ve eşlerden biri ile mirasçı/mirasçılar ya da her iki taraf mirasçıları arasında yaşanan ihtilaflar da eşler arasında yaşanan sorunlar ile aynı şekilde çözüme kavuşturulur⁶⁵².

⁶⁴⁶ Ceziri, C. V, s. 2270; Zuhayli, C. IX, s. 246; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 214.

⁶⁴⁷ Ceziri, C. V, s. 2270-2271; Bilmen, C. II, s. 150; Cin, s. 257; Şahin, s. 71; Acar, s. 81.

⁶⁴⁸ Zuhayli, C. IX, s. 247; Cin, s. 258; Koçak, Dalgın, Şahin, s. 214.

⁶⁴⁹ Bilmen, C. II, s. 151.

⁶⁵⁰ Zuhayli, C. IX, s. 247.

⁶⁵¹ Bilmen, C. II, s. 151.

⁶⁵² Zuhayli, C. IX, s. 247-248; Bilmen, C. II, s. 151.

XI. GÜNÜMÜZDEKİ UYGULAMA

İslam hukukunda mehirin, üzerinde yapılan incelemeler neticesinde evlilik kurumu ile birlikte ortaya çıkan mali bir yükümlülük anlamına geldiği ve ne anlama gelmediği konusu üzerinde değerlendirmeler yaparak günümüzde var olan uygulamalara bu başlık altında yer vermek doğru olacaktır.

İslamiyet öncesinde Türkler kadının ailesine kalın ismi ile bir ödeme gerçekleştirmektedirler. Elbette sosyal bir kurum olarak kabul edilen kalın uygulaması, örfi nitelik taşımakta ve hukuki neticeler doğurmaktaydı⁶⁵³. Bu uygulama İslamiyet'in kabul edilmesinden sonra ise başlık adı altında sadece sosyal bir kurum olarak varlığını sürdürmektedir⁶⁵⁴.

Nikâh akdinin şartı niteliğinde olan kalın ve başlık, İslam öncesi ve sonrası dönemlerde mehir ile aynı anlamlarda kullanılmış ve kavram kargaşası yaşanmış olsa da mehirin kalın ve başlık ile arasında hukuken bir benzerliğin mevcut olmadığı modern hukukçular tarafından açıklığa kavuşturulmuştur⁶⁵⁵. Mehir asli kaynak olan Kur'an'dan kaynaklanmakta iken kalın ve başlık uygulamaları örf ve gelenekten kaynaklanmaktadır⁶⁵⁶. İslamiyet'in kabulünden önce Türk hukukunda yer alan kalın uygulaması sadece sosyal değil aynı zamanda hukuki bir müessese olma özelliğini taşımakta ve hukuki mahiyeti tartışmalı olmakla beraber erkek tarafının kızın babası ya da ailesine nikâh akdi kıyılmadan önce ödeme yükümlülüğü altına girdiği hediye ifade etmektedir⁶⁵⁷. Türklerin İslam'ı kabul etmesinden sonra mehir

⁶⁵³ Cin, s. 217, 279, 357; Aydın, s. 18.

⁶⁵⁴ Aydın, "Mehir", s. 389; Ahmed Akgündüz, *Belgeler Gerçekleri Konuşuyor*, C. III, Gözden Geçirilmiş 5. Bs., Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 159-164; Akgündüz, "Başlık", s. 132; Cin, s. 217, 279, 357; Aydın, s. 18; Yargı, s. 261; Mustafa Aksoy, "Sosyal Hayatımızdaki Başlık-Kalın Ve Mehr Kavramlarının Sosyolojik Tahlili", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (Erişim) <http://www.InsanBilimleri.com>, 31.10.2016, s. 2-3

⁶⁵⁵ Hatemi, s. 119; Akgündüz, "Başlık", s. 132; Cin, s. 279-280; Acar, "Mehir", s. 369; Aksoy, s. 3; Gezer, s. 5-6, 123-124; Şahin, s. 65-68.

⁶⁵⁶ Akgündüz, s. 160-161; Akgündüz, "Başlık", s. 132; Aksoy, s. 3; Gezer, s. 122-124.

⁶⁵⁷ Akgündüz, "Başlık", s. 132; Gezer, s. 121; Şahin, s. 64; Doktrinindeki görüş ayrılıkları için bk. Üskül Engin, s. 154-157.

müessesesinin yanında sosyal bir olgu olarak devam eden başlık uygulaması ise kalının bozulmuş şeklidir⁶⁵⁸.

İslam hukukunun kabul ettiği kuralların uygulandığı dönemlerde mehr-i muaccel kalın, ağırlık veya başlık olarak tanımlanmış olsa da bu kavramlar birbirinden tamamen farklı olup sadece örf ve adet gereği birbirinin karşılığı olarak kullanılmıştır⁶⁵⁹. Kalın ve başlık nikâh akdinin şartı olarak kabul edilir ve kadının ailesine verilir⁶⁶⁰. Hâlbuki mehir Maliki mezhebi dışındaki cumhura göre nikâh akdinin bir şartı değil sonucudur. Kadının kendisine verilen mehir, sadece onun serbest tasarrufuna maruz kalabilir ve kadın bir kısmı ile çeyiz hazırlamakla da yükümlü tutulamaz⁶⁶¹. Kalın ve başlık uygulamalarında ise genellikle çeyiz masraflarının karşılanması yönünde bir zorunluluk getirildiği görülmektedir⁶⁶². Günümüzde az da olsa başlık ve mehir bir arada yaşamaktadır⁶⁶³. Yalnız mehir hukuk düzeni (İslam hukuku) tarafından korunmakta iken başlığın hukuki bir vasfından söz edilemez⁶⁶⁴. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ise ne mehir ne de başlık ile ilgili bir hükme yer vermiştir.

⁶⁵⁸ Akgündüz, “Başlık”, s. 133; Akgündüz, s. 160-161; Acar, “Mehir”, s. 369.

⁶⁵⁹ Akgündüz, s. 163-164.

⁶⁶⁰ Cin, s. 279; Çiğdem, s. 72; Akgündüz, “Başlık”, s. 132-133; Aksoy, s. 2; Yargı, s. 262-263; Acar, “Mehir”, s. 369; Gezer, s. 6, 123; Şahin, s. 65; Üskül Engin, s. 148.

⁶⁶¹ Aydın, s. 18, 279; Akgündüz, *Aile*, s. 258; Cin, Akgündüz, s. 517; Akgündüz, “Başlık”, s. 132; Cin, Akyılmaz, s. 416; Akgündüz, s. 164-165; Cin, s. 279-280; Gezer, s. 6, 123; Çiğdem, s. 72; Yargı, s. 262; Karaman, *Ana Hat*, s. 99.

⁶⁶² Cin, Akyılmaz, s. 416; Akgündüz, s. 164-165; Cin, s. 279-280; Aydın, s. 18, 279; Gezer, s. 6.

⁶⁶³ Akgündüz, *Aile*, s. 258; Cin, Akgündüz, s. 517; Cin, Akyılmaz, s. 416; Akgündüz, s. 164-165; Akgündüz, “Başlık”, s. 133; Cin, s. 279-280; Aydın, s. 18, 279; Çiğdem, s. 72; Yargı, s. 262-265; Şahin, s. 65; Üskül Engin, s. 148-149.

⁶⁶⁴ Akgündüz, s. 164-165; Akgündüz, *Aile*, s. 258; Akgündüz, “Başlık”, s. 133; Cin, Akgündüz, s. 517; Cin, Akyılmaz, s. 416; Cin, s. 279-280; Aydın, s. 18, 279; Gezer, s. 124; Yargı, s. 262-264.

SONUÇ

Evlenme, tarafların tam bir irade özgürlüğü içinde karşılıklı ve birbirlerine uygun surette açıkladıkları irade beyanı sonucunda, eşlerin birlikte yaşamalarına ve karşılıklı yardımlaşmalarına imkân veren ve taraflara karşılıklı hak ve ödevler yükleyen bir akittir. Bu akit borçlar hukukundaki akitlerden farklı, özel şekil ve hükümlere tâbi bir aile hukuku akdidir.

Evlenecek kadınla erkeğin karşılıklı rızalarıyla gerçekleştirdikleri nikâh akdi hukuki bir işlemdir. Çünkü akit, hukuk nizamı tarafından kabul edilen şekil ve esaslara uygun olarak kurulmuştur.

Nikâh akdinin mali sonuçlarından olan mehir sebep gösterilerek nikâh akdinin bir satım akdi olduğu ileri sürülmektedir. Ancak mehir bir akit şartı olmamakla birlikte belirlenmemiş olması nikâh akdinin sıhhatini etkilemez. Diğer taraftan, satım akdinin satış bedeli belirlenmeden kurulduğu söylenemez. Ayrıca kadın küçük değil ise mehir veliye değil bizzat kadına aittir. Nikâh bir satım akdi olsaydı kadının bedel olarak kendini satması durumu ortaya çıkardı. Hâlbuki kadın bir hakkın konusu değil hakkın bizzat sahibidir.

İslam aile hukukunda nikâh akdi, daha ziyade resmi memur şartı dışında laik hukuk sistemlerinin benimsemiş olduğu medeni evlenmeye benzemektedir. Çünkü medeni evlenmede akdin şartları devlet tarafından kanunlarla belirlenirken, fıkhîta Kur'an, sünnet ve bunlara dayalı içtihatlarla belirlenir. Dini ya da resmi bir merciin müdahalesine bağlı kalmaksızın, iki şahit huzurunda sadece karşılıklı iki iradenin evlenme noktasında birleşmesinden ibaret olan bu sözleşme, dini özelliklerinin bulunmadığı ve fikhî ibadet bölümü içerisine dâhil edilemeyecek özel bir akittir.

İslam hukuku esasında tek kadınla evliliği kabul etmesine rağmen aralarında adaleti sağlamak şartı ile dört kadınla evlenmeye de icazet vermiştir. Günümüzde üzerinde tartışılan bu konu, içinde yaşanılan toplumun içtimai ve iktisadi yapısı ile bağlantılı olarak değerlendirilmelidir.

Taraflara hem şahsi hem mali haklar veren ve sorumluluklar yükleyen nikâh akdi, fıkhi yönü itibariyle hukuki bir işlem mahiyetindedir. İslam hukuku şahsi yönü olan hak ve yükümlülükler bakımından eşler arasında dengeli bir eşitlik oluşturmuştur. Kocanın aile reisi olma vasfı ile ailenin ikametgâhını belirleme hakkı, kadının evden çıkmasına ve bu eve ziyaretçi kabul etmesine müdahale edebilme ve karısını terbiye etme yetkisinin karşısında kadının meşru olan hususlarda kocasına itaat etme, sadakat gösterme ve evlilik birliğini koruma görevleri vardır. Kadının hakları ile kocanın ödevleri ise birbirinin karşılığıdır. Kocanın birden fazla karısı arasında adaleti temin etme ve her biri ile iyi geçinme görevi, eşi ile birlikte aynı evde yaşama, zifafi gerçekleştirme görevleri yanında evlilik birliğini temsil ve idare etme sorumluluğu söz konusudur.

Karı ve kocanın şahsi hak ve ödevlerinin Türk Medeni Kanunu ile mukayesesi neticesinde elde edilen sonuca bakacak olursak Medeni Kanun, kocanın aile reisi olma vasfını, tedip etme hakkını ve birden fazla kadın arasında adaleti sağlama ödevini kapsamına almamış, eşler için ortak hak ve yükümlülükler düzenlemiştir.

İslam hukuku malların idare biçimi olarak mal ayrılığı rejimini benimsemiştir. Evlilik ile kadın ve erkeğin malları tek bir malvarlığı oluşturmayıp, her iki taraf evlenmeden önce malları üzerindeki hakları aynen korur. Karı ve koca tam ehliyetli olmak şartı ile kendi malları üzerinde mülkiyet, tasarruf ve yönetim hakkına sahiptir. Türk Medeni Kanunu ise yasal ve seçimler olmak üzere dört farklı mal rejimi düzenlemiştir. Yasal mal rejimi edinilmiş mallara katılma rejimidir. Mal ayrılığı rejimi ile arasındaki en önemli fark, eşlerin evlilik birliği içerisinde elde ettikleri mallar üzerindeki eşit mülkiyet hakkıdır. Böylece çalışmayan eşin de edinilen mallardan yararlanması sağlanmıştır.

Kocanın şahsi yükümlülükleri yanında karısına nafaka ve mehir ödeme sorumlulukları da vardır. Mali nitelikteki bu ödevlerin karşılığında koca karısından itaat bekler. Elbette kadının itaat etme görevi sadece meşru istekler için geçerlidir. Kocanın nafaka borcu evlilik ve iddet nafakası olarak ayrılmakta olup kadının zorunlu ihtiyaçlarının karşılığıdır. İslam hukukunda sadece kocaya verilen bu yük günümüz hukukunda her iki eşe de verilmiştir. Ayrıca Türk Medeni Kanunu'nda

birliğin giderlerine katılmayan karı ya da koca için tedbir nafakası isminde bir ödeme yapılmasına da karar verileceği hükmüne yer verilmiştir. Türk Medeni Kanunu boşanan kadın için bekleme süresi öngörmüş olsa da bu döneme ait nafaka müessesesi düzenlememiştir.

Kocanın nikâh akdi sebebiyle karısına ödemek zorunda olduğu mehir, hediye kabilinde olup kadına verilen değeri göstermektedir. Aynı zamanda miktarı yüksek tutulduğunda kocanın tek taraflı boşama yetkisini keyfi şekilde kullanmasına mani olabileceği gibi evlilik sona erdiğinde kadının geleceğini de bir süre teminat altına alabilir. Türk Medeni Kanunu mehir ya da benzeri bir düzenlemeye yer vermemiştir. Ancak Türk toplumunun, İslam'ın kabul edilmesinden önceki kalın ve İslam'ın kabulünden sonraki başlık uygulaması mehir ile karıştırılmıştır. Hâlbuki kalın ve başlık kurumu örfi uygulama olup evlilik sözleşmesinin şartı olarak kabul edilmiştir. Ayrıca kalın ve başlık kadının ailesine verilen hediye ifade eder.

Bakara suresi 228. ve Nisa suresi 34. ayet kaynak gösterilerek İslam hukukunun kocaya üstünlük verdiği ileri sürülmektedir. Ancak üstünlük, cinsiyet ayırımından değil kocanın karısına ve evlilik birliğine karşı olan sorumluluklarının fazlalığı ve ağırlığından kaynaklanmaktadır.

KAYNAKÇA

“Osmanlı Döneminde Ölçü Birimleri”, *Vikipedi*, (Erişim)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Osmanlı%C4%B1_d%C3%B6neminde_%C3%B6l%C3%A7%C3%BC_birimleri, 25.08.2016.

Acar, H. İbrahim, “Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 17, 2011, “Mehir”, s. 367-388.

Acar, H. İbrahim, *İslam Aile Hukukunda Kadınlara Tanınan Mali Haklar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1994.

Akgündüz, Ahmed, “Başlık”, *DIA*, V. Cilt, “Başlık”, s. 132-133.

Akgündüz, Ahmed, *Belgeler Gerçekleri Konuşuyor*, C. III, Gözden Geçirilmiş 5. Bs., Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997.

Akgündüz, Ahmed, *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı: Özel Hukuk-1 (Şahsın Hukuku ve Aile Hukuku)*, C. II, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2012, *Aile*.

Akıntürk, Turgut, Ateş Karaman, Derya, *Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku*, C. II, Beta Basım Yayım, Yenilenmiş 17. Bs., İstanbul.

Aksoy, Mustafa, “Sosyal Hayatımızdaki Başlık-Kalın Ve Mehr Kavramlarının Sosyolojik Tahlili”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (Erişim) <http://www.InsanBilimleri.com>, 31.10.2016, s. 1-4.

Akyılmaz, Gül, *İslam Ve Osmanlı Hukukunda Kadının Hukuki Statüsü*, Göksu Ofset-Matbaa Ve Mücellithane, Konya, 2000.

Altunkaya, Musa, *İslam Hukukunda Evlilik Akdinin Hukuki Niteliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2011.

Ansary, Sabri Şakir, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, 4. Bs., Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2002.

Ateş, Süleyman, “İslam’ın Kadına Getirdiği Haklar”, *İslami Araştırmalar*, C. X, S. 4, 1997, (Erişim)
<http://www.islamiarastirmalar.com/upload/pdf/14fed54fb31ad0e.pdf>, 11.12.2016, s. 304-310.

Aydın, M. Akif, “Mehir”, *DİA*, XXVIII. Cilt, “Mehir”, s. 389-391.

Aydın, M. Akif, “Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri”, *Osmanlı Araştırmaları, III*, İstanbul, 1982, (Erişim)
http://www.isam.org.tr/documents/_dosyalar/_pdfler/osmanli_arastirmalari_dergisi/osmanl%C4%B1_sy3/1982_c3_AYDINMA.pdf, 18.05.2015, “Nikâh”, s. 1-12.

Aydın, M. Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, Gözden Geçirilmiş 12. B., Beta Yayınları, İstanbul, 2014.

Ayık, Hamiyet, *Eşin Nafakasını Düşüren Haller*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010.

Berki, Şakir, Hâmidi, Hayrullah, *İslam Hususi Hukukunun Ana Prensipleri: Kur’an’da Hukuk*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınlarından: 99, Ankara, 1956.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslâmiye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, C. II, Enes Sarmaşık Yayınları.

Bozdağ, Gonca Gülfem, *Türk Hukukunda Ve Uluslararası Hukukta Nafaka*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015.

Ceziri, Abdurrahman, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, Çeviren: Mehmet Keskin, 7. Bs., Çağrı Yayınları, C. V, VI, İstanbul, 1993.

Cin, Halil, Akgündüz, Ahmed, *Türk Hukuk Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2011.

Cin, Halil, Akyılmaz, Gül, *Türk Hukuk Tarihi*, Gözden Geçirilmiş 5. Bs., Sayram Yayınları, Konya, 2013.

Cin, Halil, *İslam Ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, No: 42, Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 3, 2. Bs., Konya, 1988.

Coşkun, Güleray, *İslam Aile Hukukunda Nikâh Akdinin Dini Ve Hukuki Boyutları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2009.

Çetintaş, Recep, “İslam Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 24, 2014, s. 185-203.

Çiğdem, Recep, *Mukayeseli Medeni Hukuk: İslam-Türk Mer’i, Kişi Aile, Miras Hukuku*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2012.

Çolak, Abdullah, “İslam Hukuku’nda Evlilik Nafakası”, *Mehir Aile Dergisi*, S. 1, 2001, s. 25-44.

Davudoğlu, Ahmed, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, C. IV, Işık Yayınevi, İzmir, 2013.

Demir, Abdullah, *Türk Hukuk Tarihi*, 2. Bs., Yitik Hazine Yayınları.

Dikmen, Mehmet, *İslam’da Kadın Hakları*, 7. Bs., Cihan Yayınları, İstanbul, 1996.

Dirik, Mehmet, “İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 25, 2015, s. 135-159.

Dural, Mustafa, Öğüz, Tufan, Gümüş, Mustafa Alper, *Türk Özel Hukuku: Aile Hukuku*, C. III, Gözden Geçirilmiş 10. Bs., Filiz Kitabevi, İstanbul, 2015.

Ebu Zehra, Muhammed, *el-Ahvalü's-Şahsiyye*, Kahire.

Ekiz, Ahmet, “İslam Hukukunda İddet Bekleyen Kadının Hak Ve Sorumlulukları”, *Mehir Bülteni*, İlkbahar/1999, S. 3, s. 74-76.

El-Hüseyini, Mansur Ali Nasif, *Konularına Göre Buharî, Müslim, Ebu Davud, Tirmizî, Neseî Hadisleri: Tac Tercemesi ve Şerhi*, Tercüme: Abdülvehhab Öztürk, C. II, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2013.

El-Kasani, Alaüddin Ebu Bekir b. Mesud, *el-Bedayi'u's Sanayi fi Tertibi's-Şerayi*, C. IV, Beyrut, 1984.

El-Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensari, *el-Cami'li-Ahkami'l-Kur'ani'l-Azim*, C. V, Daru'l Kitabi'l Arabiyye, Kahire, 1967.

El-Mînâvî, Kevser Muhammed, *Hukuku'l-Mer'eti fi'l-İslam (İslama Göre Kadın Hakları)*, Çeviri: Şahin Güven, Guraba Yayınları, 2013.

Eravcı, Emine, *Mehir, Nafaka ve İtaat Kavramları Çerçevesinde İslam'a Göre Ailede Eşlerin Sorumlulukları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2000.

Erbay, Celal, *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısnlık Nafakası: Kitabı'n-nafakat ve Türk Yargı Kararları ile Mukayeseli Olarak*, Rağbet Yayınları, 2. Bs., İstanbul, 1998.

Erdem, Suat, “İslam Hukukuna Göre Tarafların Haklarının Korunması Açısından Nikâhta İki Şahidin Gerekliliği”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 23, 2014, s. 25-44.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 5. Bs., Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015.

Ez-Zerka, Mustafa Ahmed, *Çağdaş Yaklaşımla İslam Hukuku*, Çeviren: Servet Armağan, Timaş Yayınları, C. I, İstanbul, 1993, *Çağdaş*.

Ez-Zerka, Mustafa Ahmed, *İslam Hukuku*, Çeviri: Servet Armağan, C. II, Gündönümü Yayınları, Gözden Geçirilmiş 2. Bs., İstanbul, 2006.

Ferruh, Ömer, *İslam Aile Hukuku*, Mütercim: Yusuf Ziya Kavakçı, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1994.

Fetavayı Hindiyeye (Fetavayı Alemgiriyye), Tercüme: Mustafa Efe, Yayına Hazırlayan: İsmail Karakaya, Huzur Yayınevi, C. II, 2. B., İstanbul, 2004.

Gezer, Arif, *Sünnete Göre İslam Ailesinin Kuruluşunda Mehir: Tarihteki Ve Günümüzdeki Uygulamalar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993.

Görgülü, Şadiye, *İslam Hukukunda Karı Nafakası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 1998.

Gümüş, Mustafa Alper, *Teoride ve Uygulamada Evliliğin Genel Hükümleri ve Mal Rejimleri, (TMK. m. 185-281)*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2008.

Halebi, İbrahim, *Mevkufat: Mülteka Tercümesi*, Şerheden: Mehmed Mevkufati, Sadeleştiren: Ahmed Davudoğlu, Sağlam Yayınevi, C. II, Tam Metin İlaveli, İstanbul, 2007.

Harbî, Avz Sa'd b. Şâri, *el-Ahkâmu'lefi tuhâlifü fihâ'l-mer'etü'r-racüle*, Riyat, 1995.

Hatemi, Hüseyin, Burcu Kalkan Oğuztürk, *Aile Hukuku Ders Kitabı*, 4. Bs., Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014.

Hatemi, Hüseyin, *İslam Hukuku Dersleri*, Sümer Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 4. Bs.

İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, C. VIII, Beyrut.

İbnu'l Hümam, Kemaleddin Muhammed b. Abdilvahid es-Sivasi, *Şerhu Fethi'l Kadir*, C. III, Beyrut, 1316/1898.

İmam Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, Tercüme: Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekeriya Yıldız, Ocak Yayıncılık, C. XII, İstanbul, 2014.

İnanır, Ahmet, *İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Osmanlı'da İslam Hukuku*, Editör: İsmail Doğan, Gece Kitaplığı Yayınları, 2014.

Kabakçılı, Osman, *İslam Hukukuna Göre Evlilikte Kadın Hakları Ve Görevleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1993.

Kahraman, Abdullah, "İslam Hukukunda Kadının Hukuki Tasarruf Ehliyeti", *Kafkas Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 1, 2014, s. 25-39.

Kahveci, Nuri, *İslam Aile Hukuku*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2014.

Karaman, Hayreddin, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku: Hususi Hukuk*, C. II, Ensar Neşriyat, 18. Bs., İstanbul, 2015, *Ana Hat*.

Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 9. Bs., İz Yayıncılık, İstanbul, 2014, *Mukayeseli*.

Karaman, Hayreddin, *Yeni Gelişmeler Karşısında İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, 6. Bs., *Yeni Gelişmeler*.

Kaşıkçı, Osman, *İslam-Osmanlı Hukuku*, Ufuk Yayınları, 2015.

Kazıcı, Ziya, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi-4: Osmanlı'da Toplum Yapısı*, Editör: Nurgül Dere, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2014.

Kılıçoğlu, Ahmet M., *Medeni Kanun'umuzun Aile-Miras-Eşya Hukukuna Getirdiği Yenilikler*, Genişletilmiş 3. Bs., Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2014.

Koçak, Muhsin, Dalgın, Nihat, Şahin, Osman, **İslam Hukuku: İslam Hukukuna Giriş, Aile Hukuku, Miras ve Ceza Hukuku**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013.

Köseoğlu, Zahit, **İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2010.

Kur'an-ı Kerim

Lebbi, Şeyh Muhammed, **Yeni Başlayanlar İçin Sorulu-Cevaplı İslam Fıkhı**, Gözden Geçiren: Şeyh Mecdi Fethi es-Seyyid, Tercüme: Mehmet Ali Kara/Enes Yarız, Takva Yayınları, İstanbul, 2013.

Mahmasanî, Subhî, **Nazariyye âmme li'l-mûcebâti ve'l-ukûd**, C. II, Beyrut, 1983.

Merginani, Şeyhü'l-İslam Burhanüddin Ebu'l Hasan Ali b. Ebu Bekir, **Hanefiler İçin İslam Fıkhı: El Hidaye Tercemesi**, Mütercim: Ahmed Meylani, C. II, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2015.

Nargül, Veysel, "Karı-Koca Mallarının İdaresi Üzerine Mukayeseli Bir Etüd", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, S. 20, 2012, s. 289-316.

Nargül, Veysel, "Mali Tasarrufu Açısından İslam (Aile) Hukukunda Kadın", **Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 4, S. 2, 2004, "Mali Tasarruf", s. 302-323.

Ogan, M. Raif, **İslam Hukuku**, Alkaya Matbaası, 1956.

Ortaylı, İlber, **Osmanlı Toplumunda Aile**, Editör: Adem Koçal, 15. Bs., Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

Özdemir Kol, Pembe, **Türk Hukukunda Tedbir Nafakası**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

Özüğür, Ali İhsan, **Gerekçeli-Açıklamalı-İçtihatlı Nafaka Hukuku**, Güncellenmiş 6. Bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015.

Paçacı, İbrahim, “Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku (Evlenme Ve Boşanma Örneği)”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 11, 2008, s. 59-92.

Ruhi, Ahmet Cemal, *Yargıtay İçtihatlarıyla Nafaka Hukuku*, Yenilenmiş 3. Bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010.

Sabık, Seyyid, *Fıkhu's-Sünne: Ayet ve Hadislerle İslam Hukuku*, Çeviren: Tayyar Tekin, C. II, Pınar Yayınları, 7. Bs., 2015.

Sahih-i Buhari, Tercüme: Halil Aldemir, Beşir Eryarsoy, C. V, Karınca ve Polen Yayınları, 2009.

Sami, Şemseddin, *Kamus-ı Türki (Latin Harfleriyle)*, Hazırlayanlar: Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal, 4. Bs., İdeal Kültür ve Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Sarı, Muhammet, *İslam Hukukunda Borçlusuz Ve Alacaklısuz Bakımından Nafaka Mükellefiyeti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2006.

Serahsi (Muhammed b. Ahmed), *Mebcut: 1000 Yılın İslam Fıkhu Temel Eseri Deliller Ve Hükümler*, Editör: Mustafa Cevat Akşit, C. V, Gümüşev Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Sünen-i Ebu Davud, Nikâh, 2106, (Erişim) <http://www.enfal.de/ebudavud/>, 24.10.16.

Şahin, Mehmet, *Resullullah Döneminde Mehir*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 1996.

Şirin, Şükrü, *İslam Aile Hukukunda Mehir*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 1997.

Tekinay, Selahattin Sulhi, *Türk Aile Hukuku*, Gözden Geçirilmiş 2. Bs., İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1971.

Topaloğlu, Bekir, *İslam'da Kadın*, Gözden Geçirilmiş 21. Bs., Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013.

Türcan, Talip v.d., *İslam Hukuku El Kitabı*, Editör: Talip Türcan, 3. Bs., Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.

Tüzüner, Özlem, “Türk ve İslam Hukuku Bakış Açısından Evlenmenin Hukuki Niteliği Hakkında Bir İnceleme”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2013/1, s. 127-148.

Üçok, Coşkun, Mumcu, Ahmet, Bozkurt, Gülnihal, *Türk Hukuk Tarihi*, Tamamen Yenilenmiş Ekli 17. Bs., Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2015.

Üskül Engin, Zeynep Özlem, *Hukuk Sosyolojisi Açısından Türkiye’de Evlenmenin Evrimi*, Beşir Kitabevi, İstanbul, 2008, s. 23.

Yakut, Esra, “XIX. Yüzyılda Orta Anadolu Bölgesinde Evliliğin Ortaya Çıkışı, Sona Ermesi Ve Sonuçları”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XII, Y. 2008, S. 1-2, s. 237-265.

Yargı, Mehmet Ali, “Günümüzdeki Mehir Uygulamaları Ve İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 8, 2006, s. 259-270.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin 16.7.2003 tarih ve 2003/9149 Esas ve 2003/10891 Karar sayılı kararı.

Yavuz, A. Fikri, *Açıklamalı-Muâmelatlı İslam İlmihali: İslam Fıkhı ve Hukuku*, Çile Yayınları.

Yazar, Eşref, *İslam Aile Hukukunda Eşler Arasındaki Geçimsizlik ve Çözümü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2007, s. 12.

Zeydan, Abdulkerim, *el-Mufassal fi ahkâmi'l-mer'e ve'l-beyti'l-müslim fi'sşeriatil-İslâmiyye*, C. X, Beyrut, 1993.

Zuhayli, Vehbe, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, Mütercimler: Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız, Risale Yaynevi, C. IV, VI, IX, X, 1994.

